

VYZNÁNÍ

LEONA TAXILA,

BÝVALÉHO

SVOBODNÉHO MYSLITELE.

Z francouzského přeložila **J. K.**

(Příloha k „Obraně Víry“.)

V PRAZE.

Tiskem knihtiskárny Cyrillo-Methodějské (J. Zeman a spol.) — Nákladem vlastním.

1888.

Jméno Léon Taxil známo jest mezi katolíky; ještě nedávno s hrůzou pronášeli je rtové věřící, s úctou a radostí vyslovují je dnes. Ze Šavla stal se Pavel; zuřivý nepřítel církve i Boha v pokoře nelíčené uznává vinu svou, a seč síly stačí přičiňuje se, aby pohoršení danému poctivým svědectvím o pravdě pevnou postavil hráz. Hodláme čtenářům svým podati v českém překladu celé vyznání jeho, jak je sám byl napsal.

Kapitola prvá.

D ě t s t v í m é.

Naše rodina. — Ústav nejsv. srdce Ježíšova. — První dobré svaté přijímání.

Není zajisté věci nudnější než psáti svůj vlastní životopis, přece však časem stává se práce tato méně obtížnou, kdy, nemohouc nikterak lahoditi marnivosti spisovatelově, jedině cíl mravní se postihnouti snaží. Toť tuším i případ můj.

Vím, že povinen jsem vyznati obecenstvu minulost svou, když jsem byl dříve po celých sedmnácte let vášnivým, zuřivým odpůrcem církve svaté, že daleko nebylo mi rovno, a když jsem posléze náhlým, podivným probuzením ducha byl vyprostěn z tížících okovů hrozná této zášti.

Povinnost tato je mi sladkou, neboť pevně jsem přesvědčen, že upřímné vypravování mých poblouzení a chyb až výstředních, které však přece končí poctivým návratem ku pravdě, bude k nemalé útěše všech, kdož pláčí nad zaslepenosti svých rodných.

Zdálo se již, že jsem na věky ztracen v nedohledném labyrintu zla. A přece byl jsem vychvácen rukou neviditelnou, která proti vůli mé z propasti mne vyrvala. Takovým jsouc, jest milosrdenství Boží věru neskončeným, a proto, křesťané, přísluší nám, abychom plnou skládali v ně naději.

Jsem členem rodiny jižní, ve které ode dávna zbožnost upřímně byla ctěna.

Ze strany otcovy čítám ku předkům svým sv. Františka de Regis, důst. otce Klaudia de la Colombière, váženého zpovědníka blahoslavené Markéty Marie; ze strany matčiny náležel rodu našemu monsignor Affre, arcibiskup mučeník, který v červnu r. 1848 zákeřnickou rukou neznámého vraha byl zavražděn právě v okamžiku, kdy mír a bratrství snažil se vzbuditi na bariádách v srdcích rozhořčeného lidu.

Děd můj ze strany otcovy, Karel Jogand, měl pět dítek: Viktora, jenž zemřel ve službě Boží v Marseille; Maria, mého otce; Josefinu, která byla mi kmotrou, a jest v Lyoně jeptiškou; Ludvíka, jenž zemřel, zanechav tři

dítky, a Gabriele, který zahynul ve věku mladistvém na západním pobřeží africkém krutou smrtí z rukou divochů.

Matka má, Josefa, z rodu Pagès, má jedinou sestru Růženu, jež ovдовěvši, žije s dvěma dítkama.

Rod matčin jest původem z Languedoc, otcův z Provenska. Někteří příbuzní matčini přiznávají se k mírným republikánům jako děd můj Leonidas Pagès a bratr jeho Jun, městský radní z Marseille z doby 4. září. Liberalism jejich nebránil však ani jim, ani příbuzné rodině Affrů, hlásiti se věrně ku víře katolické.

Otec můj jest především katolíkem, kterýž politiku, o níž ostatně velmi málo dbá, vždy a všude podřizuje náboženství, které jest proň věcí nejdůležitější.

Já zrodil jsem se v Marseille dne 21. března, r. 1854. Rodičové dali mne pokřtiti na jméno Gabriel, na památku zavražděného strýce. Vedle obecného zvyku jižních krajín přidal jsem ku příjmení svému otcovskému i jméno matčino a proto zvu se v obecním životě Gabriel Jogand-Pagès. Jsem v rodině druhorozeným. O čtyři leta starší Moric jest spisovatelem a tu dělo se nezřídka, že se lidé v příčině spisů našich mýlili. Mýlka taková není však možnou poprvé proto, že ze mnohých příčin přijal jsem pseudonym literární Léo Taxil, a nepodepsal ni jediného spisu jménem svým rodným; mimo to pak jest v příčině náboženské názor bratrův a můj velmi rozdílný.

Měl jsem také sestru, Markétu, zemřela však nedávno.

Když bylo mi půl páta roku dal mne otec, jako mimořádného žáčka do ústavu nejsv. Srdce Páně v ulici bartolomějské. Pamatuji se ještě na tuto školu, jakobych dnes byl vyšel. Nosil jsem ještě krátké šatičky dětské. Nás malých bylo asi dvacet. Sestra Marie-Antonie učila nás čísti, a daly jsme jí věru práci nemalou. Leč sestra byla dobra, předobra, trpělivosti neslýchané, a lnula k nám jakobychom byly dětmi jejími.

Později nezůstal jsem nikdy posledním v řadách svobodomyšlných novinářů, kteří hněvivě horlili do krutosti sester ve školkách. Nejmenší pokárání, o němž jsme doslechli, zavdalo nám příčiny ku dlouhému deklamování a křiku o mukách a nutnému zabránění jich. Nikdy však úmyslně neproněsl jsem slova o vlastních upomínkách osobních, poněvadž bych byl doznati musil, že sestra Marie-Antonie byla nám vždycky pravou druhou matkou, kterou důvěrně nazývaly jsme my děti sestrou Cukrovinkou, neboť nosívala vždy kapsy naplněné cukrovinkami.

V ústavě Srdce Páně vytrval jsem do devíti let, a dostalo se mi zde velmi dobrého vyučování. Učitelé moji byli zde: pan Ripert, starý, dobrý tatiček, který nechával nás zpívati ve sboru: „Maître corbeau sur un arbre perché;“ pan Filliol, jehož považovali jsme za krále krasopisců, a pan Roubeaud, ctihodný soukromník, jenž se byl učinil profesorem, aby si ku skrovným důchodům svým něco přivydělal. Staroušek tento zmizel vždycky náhle pod svou katedrou, aby si v úkrytu před zraky mládeže šnupnul, načež vynořil se zase volaje z plna hrdla: „Jogande, skloňuj: rosa = růže.“

Hrůzným zjevem byl pro nás všecky vrchní dozorce abbé Plane, kterýž obdařen byl tváří nejnevěděčnejší. Nešťastník byl tolik zryt nešovicemi, že se mu nikdy nepodařilo oholiti se. Představte si, prosím, sýr, v jehož dírkách

byly by vyrostly vousy. My děti bály se ho děsně, tajíce dech, sotva se byl ve dveřích učebny objevil. Běda, kdo zdál se mu býti „roztržitým;“ ihned bylo mu opisovati slovesa. Byl vůbec velice štědrým na tresty písemné, a při něm byl proto každý co jen mohl rozumným. Nyní, kdy minuly již doby dětského strachu, poznávám, že nebyl vlastně horším než jiní, že jej však řiditel právě pro odstrašující tvář byl za vrchního dozorce vyvolil.

Řiditel, abbé Ytier byl pravým opakem pana Plana. Zjev jeho vábil k sobě neodolatelně; byl shovívavým ku slabostem našim a stále snažil se, aby nám školu zpříjemnil. Vyučoval sám náboženství, a proto první základy svaté vědy této v srdci mém vštípeny byly jím.

V říjnu l. P. 1863 poslali mne rodičové do koleje Notre-Dame de Mongré ve Villefranche, nedaleko Lyonu. Kolej tato patří tovaryšstvu Ježíšovu. Okolí domu jest velmi příjemné a skytá bohatý rozhled do kraje. V koleji bývá k šesti stům žáků, kteří jsou tu výborně opatřeni. V příčině hmotných prostředků vyniká Mongré nade všechna gymnasia ano i přemnohé koleje katolické. Mluvím ze zkušenosti vlastní. Nelze si představití všecko pohodlí o jaké tu pro chovance postaráno. V příčině studií čítán jest ústav mezi učiliště nejchvalnější pověsti.

Při nesčetných výčitkách mého svědomí, jež uvádí mi na paměť úmyslnou zlobu v šíleném boji proti církvi, jediná jest má útěcha, že jsem vždycky spravedlivě doznal zásluhy učitelů svých z Mongré. Dojem, který zůstavil ve mně život v koleji, a památka na krásné doby nevymizely nikdy z duše mé tak, že ani v horečných útocích svých na jesuity, nikdy neopomenul jsem vyjmouti Otce mongrejské, nemohlť jsem přemoci hluboký ten cit pravdy.

A přece bylo mi tu prožiti toliko dvě léta. Jesuité zvolili si v učilišti svém methodu tuším nejlepší, pro kterou však velmi nesnadno nalézti lze učitele. Učitelé jejich postupují s dítkem od třídy nejnižší až k nejvyšší, a nevystřídá se po roce s učiteli jinými, jak děje se na středních školách vůbec. Tím zajisté ulehčena práce dítěti, jež raději pak pracuje, kdežto učitel zas, znaje zevrubně duševní síly žáka svého, mnohem snáze provede jej obtížemi studií. K tomu však třeba arci, aby Otec za učitele ustanovený vynikal schopnostmi a dovedl se přispůsobiti všem požadavkům svého úřadu. Jdětež, prosím, požádati profesora řečnictví při universitě, aby se snížil, a pro jeden rok přijal vyučování jazyka mateřského ve třídě elementární!

Ký div, že žáci hrnou se k jesuitům! Po obě léta mého pobytu v koleji, byly třídy velmi čteně naplněny. Byli tu chovanci ze všech končin světa; z cizinců pokud se pamatuji nejčetněji byli zastoupeni Portugalci a Italové; mezi přátely své čítal jsem však také hochy batavské, sydneyské a rodáky z Nového Orleansu.

Paterem Rectorem byl toho času Otec Bouchaud.

Já byl přijat do třídy šesté, a bylo mi třeba zdokonaliti se v latině, kterou jsem byl v Sacré-Coeur toliko v začátcích studoval.

Učitel třídy šesté jmenoval se Otec Richard, kterýž u mládeže nevýslovně byl oblíben. Neschopen i nejmenší krutosti dovedl získati si úctu dítek jediné dobrotou. Nebylo mu tu třeba se přemáhati nebo tvářiti, bylať dobrota základem jeho povahy. V horkých dnech letních užil nezřídka pěkného počasí a vyvedl nás dosti daleko do kraje. Vzali jsme sebou chleba

a šokoládu, a cestou nakoupil nám Otec Richard třešní. V lesíku usadili jsme se v příjemném stínu a naslouchali učení jeho. Po té hráli jsme a svačili. Ručím za to, že všickni žáci o závod pracovali, aby takovému učiteli dokázali píli svou a své vědění. Vycházky podobné arci neopakovaly se často, tím vzácnějšími byly však žákům a tím více píleli všickni povinností svých, aby se Otcí zalíbili a vděk mu projevili. Celá kolej byla by si přála otce Richarda za třídního. Já nebyl žákem špatným. R. 1864 ve třídě šesté poctili mne první cenou z pravopisu a druhými cenami za latinské úkoly a překlad. V páté třídě roku 1865 obdržel jsem první cenu za latinské úkoly, druhou cenu za děje- a zeměpis, první accessit za náboženství a překlad z latiny, druhý accessit za pravopis, a konečně pochvalnou zmínku při veřejných zkouškách. Leč toť jen malé úspěchy mladické mysli, důležitější zajisté jest událost, která v duši mé rozhodující dojem způsobila pro budoucnost.

Bylo mi jedenáct let a tu přistoupil jsem poprvé ku stolu Páně. V koleji měla býti svěcena nová velká kaple, a ku větší oslavě bylo odročeno již roku lonského první přijímání dítek tak, že nás nyní asi šedesát připravovalo se ku vznešenému výkonu v životě křesťanském.

Vedle dávného zvyku byli jsme odděleni od ostatních žáků, do školy docházeli jsme sic jako obyčejně, ostatní hodiny dne však trávili jsme na zámku zvaném Barmandière, kde byl pro nás zřízen zvláštní refektář i ložnice.

Ředitelem naší poustevny byl Otec Samuel, řeholník bohatých zásluh a vroucí nábožnosti, muž, jakých za našeho věku nelze již snadno nalézt.

Jest mi povinností, abych veřejně projevil hlubokou úctu svou k svatému knězi tomuto, neboť jemu jen děkovati musím za to, že poprvé přicházel jsem ku stolu Páně nejlépe připraven. Nevýslovná blaženost byla zaujala duši mou a v radostné touze očekával jsem kýžený den, kdy bude mi popřáno uvítati u sebe Stvořitele a Boha svého. Všecka mysl moje soustředila se v tomto přání, v této touze nebeské. I sama práce školní budila tou dobou v dětské duši moji city hluboké, živé víry. Jednoho dne dal nám učitel za slohovou práci líčení námořní bitvy Hanibala s Eumenem.

Hanibal, chtěje dobytí vítězství, snaží se všemožně, aby zničil koráb, na kterém dlel velitel loďstva válečného. I zamířil Hanibal přímo ku korábu, nestaraje se o druhé, z nichž hustým deštěm sypaly se naň zbraně zkázonosné. Stanul u lodi Eumenovy a lodníci kartaginští jali se k slovu jeho házetí do lodě množství hlíněných nádob. Nepřátelé se smějí. Či není to šílenství, kdy jediná lodice odvažuje se na loďstvo celé a hrnci hlíněnými útokem žene na mohutné stěny korábu? Leč smích jejich náhle zaniká. Z rozbitých nádob plazí se po lodi přčetní plazi jedovatí, vrhají se na námořníky, zmrzačují a smrtí je. Eumenes podléhá a Hanibal vrací se vítězem.

Zároveň s ostatními druhy vypracoval jsem úkol, předmět jeho však, ač nikterak netýkal se náboženství, zbudil ve mně myšlenky zbožné.

V hodině odpočinku zaslal jsem ihned lístek zpovědníku svému P. Futy, prose jej, aby přišel do zámku a vyslechl, co bych mu rád svěřil.

Otec Futy přišel ihned, udiven.

„Co se stalo, dítě mé?“

„Otče můj, před vámi nezatajil jsem ničeho, znáte duši mou zevrubně a všechny vady a nedostatky její; rcetež, jaká as nepravost nejvíce ve mně převládá?“

„Proč se na to tážeš?“

„Slyšte.“ I jal jsem se vypravovati o vítězství Hanibalově, načež doložil jsem: Eumenes, náčelník loďstva nepřátelského, toť hlavní vada má; ostatní nepřátelé jsou další nepravosti mé a nedokonalosti. Chci býti Hanibalem a dobytí slavného vítězství. Jako vojevůdce karthaginský užítí chci taktiky. Proto prosím, jmenujte mi Eumena a vydám se naň nehledě ostatních. Poručím nečetné družině své, aby vrhala nádoby s hady na nepřátele: družina tato, toť chudičké ctnosti mé; hadi, toť modlitby mé. Ony obklíčí vady mé a zchromí je, kdežto já, maje toliko s hlavním nepřítelem činiti, rozvinu všechny síly své a zničím Eumena. Jakmile jej porazím, dám i vojíny jeho svrhnouti do moře a ze jmění nepřátel a z prodeje lodí jejich vystavím stánek Boha živého. Lodníci moji zůstanou mi věrni, jiní ještě vojíni přidají se v řady jejich, přivábeni kouzlem vítězství mého, a pak, vítězem jsa a slavným, budu moci přijati krále králů se srdcem vznešeného hosta hodným.

Taková byla příprava má k velikému dni příchodu Spasitelova.

Slzy derou se mi ve zraky, kdy počítám listy své tou dobou psané, které si příbuzní moji jako klenoty byli uschovali a jež mi nyní přinášejí. Roku lonského nedlouho po mém obrácení, totiž v listopadu 1885 přišel jsem navštívit milou tetu svou v Lyoně, a užil příležitosti této k návštěvě do Mongré. Nenadáli se mne. Nevýslovně blažen procházel jsem zas drahou kolejí, kde uplynula nejkrásnější moje leta dětská! Prvá osoba, s níž bylo se mi sejíti, byl Otec Samuel, týž řeholník, který mne byl k prvému přijímání připravoval. On sám byl tu také jen na skok, uživ na cestě své příležitosti k malé odbočce na Mongré. Radostně jako dítě objímal jsem svatého kněze. A což veliká jest láska Boží ke mně, že mi popřál po dvaceti letech sejíti se takto s knězem, který byl Otcem mým, řiditelem duše mé před prvním přijímáním! Vyptával jsem se po všech známých mi páterích; někteří z nich již zemřeli, jiní byli roztroušeni po dalekých končinách. Kolej nebyla již tak veselého vidu jako za časů mých. Vypovídání se strany vlády bylo jak známo především namířeno proti Jesuitům a v Mongré zbyli sotva čtyři kněží, jakožto strážci domu a řiditelé učení. Učiteli jsou nyní duchovní a světské osoby, bydlící mimo klášter. A já byl ze řady těch, kdož usilovali o vypuzení řádů řeholních! Ó těch výčitek svědomí, jež neustanou pokud ještě žítí budu!

Ach, opravdu vroucí byla toho dne modlitba má v památné kapli kolejní, když děkoval jsem Bohu, že odpustil mi zločiny a bludy mé.

Návštěva v Mongré byla mi pramenem nezměrné útěchy. Nikdy nezapomenu na to, kdy Pater rektor vodil mne po chodbách i třídách, a dovedl až na galerii, kde dosud zavěseny jsou čestné tabulky ze všech let minulých od založení ústavu. Tu, ačkoli učinil jsem se nehodným učitelů svých, našel jsem jméno své na tabulkách z roku 1864 a 1865, nevymazali ho. A když hluboce dojat údiv svůj jsem pronesl, pravil mi Otec rektor vážně: „Nikdy jsme nepochybovali, že budete činiti pokání,“ načež Otec Samuel doložil: „Vždyť jste tak nábožně konal první svaté přijímání.“ Ve chvíli té vracely se mi dávné vzpomínky šťastných chvílí a dobrý Otec Samuel připomínal

mi mnohá slova má i skutky z doby té, tvrdě stále, že nábožnost má byla tenkrát v pravdě vzornou. „Zvláště jedno musím vám připomenouti,“ pravil. „Jednoho jitra vešel jsem časně z rána do kaple, abych se před mší sv. pomodlil. Jaké bylo tu moje podivení, kdy u oltáře na stupních spatřím klečeti dítě, jež bylo v noci odešlo z ložnice a vzavši velký kříž z oltáře před obrazem Boha ukřižovaného probdělo noc v rozjímání a modlitbě! Ještě nyní líbalo právě kříž a hojné slzy ronily se po jeho tváři. Pohled na ně dojal mne hluboce a vypravoval jsem o něm všem páterům . . . Dítě to byl jste vy! Bylo to několik dní před prvním sv. přijímáním.“ Dojat naslouchal jsem Otcí Samueli, a radostně děkoval mu, že vzpomínky tolik blahé v duši mojí vzbudil. Ano, vždy více připomínal jsem si vše; vím, že při prvním přijímání svém mnohé duše k nábožnosti jsem povzbudil. Sami druhové moji zvolili mne tou dobou za řečníka všech poprvé přijímajících, když se nám bylo jednoho dne představití biskupovi, jenž do Mongré byl zavítal.

Slavnost naše byla určena na den Nanebevstoupení Páně. Kardinál arcibiskup lyonský Mgs. de Bonald podal nám nebeský chléb za assistance biskupů ženevského a autunského. Milí čtenáři odpustí mi zajisté, že jsem se tak značně zdržel líčením jednotlivostí, toužít srdce moje po tom, abych dokázal nezměrný vliv dobrého prvního sv. přijímání na budoucnost křesťana. Duše má jest toho důkazem nepopíratelným a jasným.

Katolíci, dbejte především jiným toho, aby dítky vaše s největší horlivostí podjaly se tohoto výkonu rozhodujícího v životě duchovním a buďte jisti, že milost Boží neopustí jich ani tenkrát, kdyby se jí protivily.

Kapitola druhá.

Úpadek mravní.

O prázdninách l. 1865 stala se mi nehoda. Spadnuv s prvního patra poranil jsem se na levé noze, a kdy spolužáci odcházeli do škol, musil jsem zůstat na loži. Teprv o vánocích dovolili mi povstat po tříměsíční nudě s nohou uzavřenou mezi deskami. Smutek jímал mne, kdykoli pomyslíl jsem na druhy své v Mongré, kteří na studiích pokračovali. Čas nešťastně ztracený nebylo mi již lze nahraditi. V lednu 1866 byl jsem ještě churav a tu přála si matka dáti mne do některého ústavu v Marseille. Otec neodporoval nechtěje ji zarmoutiti.

Monsignor Cruice, prelát marseillský byl právě tou dobou zařídil velký pensionát, k němuž základní kámen byl položil Monsignor Dupanloup. Nový ústav nazván byl „Katolickou kolejí sv. Ludvíka.“ V ústavě tomto zůstal jsem tři léta. V roce prvním měl jsem učitele abbé Girarda, o kterém není mi třeba zmiňovati se, v roce druhém abbé Joneta, o kterém bude mi ještě mluviti, a konečně v roce třetím abbé Carbonnela, jenž tajnou předtuchu měl budoucí bezbožnosti mé.

V letech 1866 a 1867 byl jsem jmenován mezi žáky prostředními. Z předmětu dostalo se mi sice známek dobrých, za to však neměl jsem jich z pilnosti, a nepokojným chováním svým přiváděl jsem k zoufalství dozorce našeho při studiu, starého, prostinkého, ale nejvyššího dobrého abbé Guigua.

Zmínil jsem se již, že vyučování v Mougré bylo výborné, a tu stalo se, že přišed do ústavu sv. Ludvíka, daleko předčil jsem druhý svého věku, nynější spolužáky své. Tato změna školy neblaze působila na povahu mou.

Ve třídě mé nebylo mi v učení téměř nic nového, a proto neměl jsem ani nejmenší zásluhy, kdy nad jiné jsem ve škole vynikal. Při studiu společném býval jsem s úlohou hotov beze vší práce v jediném okamžiku, a vypracoval mimo to za hodinu ještě práce sousedů, načež nemaje již zaměstnání, kdy druzí ještě ve slovníkách hledali, bavil jsem se jak mi možno, abych ukrátil si čas. Což divu, že pak v poradách učitel nazval mne nejlepším žákem třídy své, dozorce při studiích však tvrdil, že jsem nejnepokojnější člen jeho oddělení.

R. 1866 bylo mi přirčeno mnoho odměn, leč odměny za dobré mravy mezi nimi nebylo. Téhož roku přijal jsem svátost biřmování a to velmi nábožně; čtveráctví nebylo ještě ve mně udusilo zbožnost.

Rokem dobrým byl rok ve třídě abbého Joneta.

Učitel tento byl roznícen pravou horlivostí náboženskou. Seznámil nás s novou pobožností k Matce Boží od nejsvětějšího Srdce Páně. Srdce jeho plálo touhou, aby zaříditi mohl řeholi; v povaze jeho bylo cosi apoštolského, neodolatelně působivého. Odhaluje nám svoje nábožné úmysly, nebyl s to zadržeti mocný nával citu. Nadšení plálo mu z tváře a mluvil s nebyvalou výmluvností.

Abbé Jonet poctil mne volbou za pomocníka svého v koleji, a nazval mne „prvním horlitem“ mezi žáky. Brzy zřízeno bylo bratrstvo mládeže s povolením představeného abbé Magnana. Nazvali jsme bratrstvo „Dílkem.“ Každý člen dílka věnoval se rozšiřování pobožnosti Božského srdce Páně. Touha naše nesla se k tomu, abychom co nejvíce přispěli missionářům v Issoudunu, neboť v tomto městě byla se zrodila myšlenka, které abbé Jonet byl celý život obětoval. Nejmenší příspěvek roční byl jeden sou.

Spolužák můj, Štěpán Jouve, jenž nikdy nebyl se uchýlil z cesty ctnosti, a vynikající jest nyní ozdobou jižního časopisectva, sepsal ve prospěch dílka několik veršů, jež dali jsme vytisknouti v čelo sběracích archů svých. Provolání jeho k srdcím katolickým počínalo těmito slovy:

. Un sou par an, c'est peu de chose,
Et c'est beaucoup. Les grands effets
N'ont bien souvent qu'une humble cause;
Les grands fleuves sont ainsi faits.

Sou jediný, jest ročně málo,
a mnoho přec; neb z věci nepatrné
se mnohé dílo velké zbudovalo —
i velétoť jen z pramének se hrne.

A věru, píle naše nebyla nepatrnou. Doma, u přátel, u známých, všude, kamkoli jsme vešli ve dnech prázdnin, všude sbírali jsme dárky a množili členstvo.

Kdož byl by řekl tehda, že zradím církev svatou a vstoupím v řady úhlavního nepřítelů jejího?

O prázdninách vodil mne otec v neděli buďto do náboženského Společstva, jehož byl členem, anebo do spolku dospělejší mládeže, v němž

scházeli se zejména mladíci z obchodů. Spolek jejich řídil abbé Allemand, kterýž vřelou péčí jim věnoval, aby je od zkázy mravní zachránil. Viděl jsem všude jen dobré příklady, odevšad dostával jsem jen dobré, spasitelné rady.

Školní rok 1867—1868 byl mou záhubou. Byl jsem již přidělen do oddělení velkých. Mezi kolegy zamiloval jsem si tu zvláště R. kterýž jsa sice jen žákem prostředním, byl výborným společníkem.

Otec R... ův byl svobodným zednářem. Nevyzradil toho arci, když syna svého do koleje přivedl. Náležel v řady republikánů, kteří chtějí synům svým pojistiti řádné vzdělání, dají je do ústavu katolických. Jednou v důvěrné hodině svěřil mi R... že otec jeho náleží k tajemné společnosti, ano, že i on sám již je „vlčkem.“ Důvěrné toto sdělení, za něž musil jsem slíbiti mlčení, živě zaujalo dětskou zvědavost mou. Nedlouho po té koupil jsem si proslulou brochuru, již byl Monsignor de Ségur napsal o svobodném zednářstvu.

Četbou touto mohl jsem snadno rozeznati propašť, ku které mne pokušitel lákal, leč nestalo se tak. R. ujistil mne, že svobodné zednářstvo není dílem tak zločinným jak líčí Mgr. ze Séguru; vždyť slýchal od otce jen největší chválu. Také jediné, co jsem si zapamatoval z brožury biskupovy byly statě popisující některé obřady zednářské při uvádění. Podivné zkoušky zednářů a tajemný ritus jejich poutaly neodolatelně ducha mého a proto lhostejně přehlížel jsem posudky a vývody spisovatelovy. Nebylo mi však dosti na čtení, nýbrž vypsál jsem i poznámky, že kterých upravil jsem si malý návod a uložil jej ve svém pultu. Tajně učíval jsem se pak formulím na paměť při vyučování.

O vánočních prázdninách byl otec znenadání povolán do koleje v příčině velmi důležité. Představený, abbé Daime žádal jej, aby si mne vzal domů. Nevěděl jsem, co se asi děje. Zatím vyšla již věc na jevo. Dozorce byl našel můj návod zednářský. Řiditelé koleje ulekli se velice. Byl jsem zavolán, a tázali se mne, proč psal jsem pravidla tato. Odpověděl jsem, že jsou to úryvky z knihy Monsignora Ségura. Odpověď tato zřejmě pravdivá, uvedla učitele poněkud v rozpaky. Což měli se mnou učiniti! Nikdo ostatně nebyl by uhodl v jakém úmyslu byl jsem výpisky tyto činil neboť nezminil jsem se ani slovem o sdělení přítele svého R. Jediný abbé Carbonel, učitel můj v roce třetím tvrdil, že, nepoznamenav ze spisu toho žádné myšlenky kromě vět čistě zednářských, jevími zajisté jen nadání zlé.

Konečně usnesl se sbor, že přece ještě nejsem hoden vypuzení, i zůstal jsem, ale oko abbého Carbonela bylo mi od tohoto dne bystrým průvodcem při každém kroku. Cítil jsem tuto bdělost jeho a měl se na pozoru. Jal jsem se pilně studovati, neboť největší ctižádostí mou bylo až dotud stále dosažení odměn při ukončení roku, mimo to pak, chtěl jsem se všemožně přičiniti, abych z ústavu nebyl vypuzen.

Duše má byla však již raněna. Byl jsem nadobro vyměněn. Pracoval jsem horlivě v řečtině, latině, dějepise a matematice, leč vždy více zanedbával jsem vzdělání náboženské. Vnitřní horečka trávila nitro mé. Kdykoli směli jsme vyjít, kupoval jsem tajně časopisy svobodných zednářů, pročítal je žádostivě, načež spálil je, aby nebyly svědky skutků mých. Ve mravním boji tomto častěji vábila mne myšlenka, abych utekl se k abbému Jonetovi, který byl mi dosud příznivcem. Bylť se stal prvním dozorcem oddělení

velkých. Chvillemi vstával jsem již, abych k němu došel a ze všeho se vyznal leč pokaždé zůstal jsem. Při tom všem nepřestal jsem však býti rozšiřovatelem „díla.“ Kdykoli ozvalo se svědomí mé, že vrhám se ve zkázu, pokusil jsem se o odpor proti pokušení, brzy však klesal jsem zase v pochybnost, jež byla se již duše mé zmocnila. Případlo mi, abych se modlil k Matce Boží od Božského srdce; i volal jsem k ní, aby mne chránila. Byla to poslední modlitba má.

Nadešel čas velikonoční.

Zpovědník můj abbé C poznal jasně, že duše má je smrtelně raněna. Zpovídal jsem se jen z nutnosti. Nenaslouchal jsem ani jeho napomenutí. Abbé viděl, že skrývám mu pravdu, přicházeje do zpovědnice jen z přinucení, abych dostal požadavků řádu. V předvečer dne, kdy bylo nám všem společně jíti ku stolu Páně, pokusil se ještě pohnouti svého kajcníka.

Přišel ke mně.

„Milé dítě,“ promluvil, „vidím, že srdce vaše nechová citů, jakých třeba ku přijetí nejsvětější svátosti; pozbýváte víry; vypravujete mi své chyby nikoli jako kajcník, leč jako člověk, jenž líčiti chce dobrodružství. Nemáte lítosti . . . Rcetež, zda-li se mýlím; poslechněte dobrého vnuknutí, milé dítě, a buďte upřímným.“

„Jest tomu tak,“ odpověděl jsem, „nevěřím již.“

Kněz byl jako zdrcen.

„Můj Bože! nemýlil jsem se! Jak to jen možné? . . . Pak ale, synu ubohý, nemohu vám dáti absoluci.“

„Pane abbé,“ odpověděl jsem drsně, neužívaje již názvu „Otče můj“ jako druhdy, čiňte jak vám libo, ku přijímání však půjdu, nechť dáte mi absoluci nebo nedáte.“

Zpovědník můj zaslzel.

„Nešťastný hochu!“ zašeptal; „nebojíte-li se svatokrádeže?“ Povstal jsem a nakloniv se k němu, pravil jsem chladně, hlasem přidušeným:

„Kdybych nešel zítra k přijímání kdy jdou všickni, nezůstal bych nepovšimnut a byl tudíž příčinou pohoršení; abbé Carbonel již mi beztoho nedůvěřuje. Kdyby mne nyní neviděl u přijímání, v čase velikonočním, vyloučil by mne.“

Nazejtří bylo slavné, společné přijímání. Pořadem přistupovali hoši k oltáři; z každé lavice vystupující tvořili skupinu, jež stejně přiklekla.

Zpovědník můj klečel v pozadí kaple pohřížen v modlitbu.

Když došla řada na naši lavici, vystoupil jsem s ostatními, přiklekl a přijal Boha nehodně.

Odcházeje od oltáře na své místo, viděl jsem, že v pozadí kaple jest podivný ruch. Učitelé a dozorcí naši spěchali k abbému C . . . , kterýž byl omdlel.

Trpká výčitka bodla srdce mé. Nikoli však proto, bohužel, že byl jsem nehodně přijal Tělo Spasitelovo, což učinil jsem zcela chladně, nýbrž proto jen, že viděl jsem zpovědníka trpěti.

Byl to hrozný den.

Neodvážil jsem se osobně zajíti k abbému, abych se poptal po jeho zdraví. Úzkost se mně zmocnila, jak asi věc skončí, neboť dobrý kněz byl těžce ochuravěl. Byl bych si přál zajíti k němu a odprositi jej, leč jiný

strach zase mne zdržoval. Privil jsem k sobě, že setkám-li se s otcem duchovním, vyhradím stav svůj, a budu vyhnán z ústavu. Přijav nehodné svátost oltářní, stal jsem se zbabělým.

Ó toho úpadku!

Abbé se přece pozdravil. Neukázal jsem se mu již nikdy, nýbrž vyvolil si jiného, jemuž jsem arci zločinů svých nesvěřil. Poněvadž jsme mimo čas velikonoční neměli společného přijímání, chodil jsem nyní toliko k zpovědi, arci jen pro zevnější vid, poněvač měsíční zpověď byla nám přikázána řádem školním.

Byl jsem ztracen. Dobrého Gabriele z Mongré nebylo více.

Rodičové moji netušili ničeho. Zvěděli pouze ku konci školního roku, že v příčině mravů velice jsem poklesl. Spolužáci moji zřeli ve mně republikána, nikoli však neznaboha, ueboť jsem před nimi pilně zakrýval nevěru svou, projevuje pouze nezřízenou lásku k neodvislosti.

Touže dobou smluvili jsme se s několika přátely z oddělení velkých, že založíme si časopis psaný, který v době odpočinku v rukou spolužáků se vystřídá. Pro orgán ten vymyslili jsme jméno „Typus.“ Tři redaktoři uvázali se ve vedení listu: Štěpán Jouve, Lev Magnan a já. Jiný žák, Berenguier převzal ilustrace.

Prvé číslo „Typu“ ohlasovalo veršem program listu. Pisatelem jeho byl Jouve, pěvec ústavu. Ve verši o mně psaném sliboval autor, že Jogand věrnost svoji dokáže červenému praporu a mluvití bude o politice.

Připomínám události tyto pouze, abych naznačil tehdejší náklonnosti své. Bylo mi čtrnáct let, předčasně jevilo se mi již chmýří na tváři — myslil jsem, že osoba má je důležitou. Místo abych hrál míčem nebo jiné hry dětské, svolával jsem k sobě druhy své, abych konal jim politickou přednášku. Kdykoli bylo mi dovoleno vyjítí, vracel jsem se se zprávami o výpravách strany republikánské proti císařství.

Učitel můj, abbé Carbonel, pravil mi kdysi :

„Vy se zničíte, Gabrieli; začínáte nepatrnými žertíky v Typu, ty však přivedou vás k zpupnosti revolucionářské a k bezbožnosti hlásané Sièclem. Články mé byly brzy záhubou Typu; představený ústavu vyzval nás, abychom ustali ve vydávání, kdy zřejmě jest z několika již čísel, že články podobné byly by nám spíše ku škodě než užitku. Tak prožil jsem tři roky v katolické koleji marseillské.

V prvních dnech června onemocněl jsem těžce horečkou. Dovezli mne k rodičům a byl jsem blízek smrti. V srpnu teprv prohlásil lékař, že jsem zachráněn.

Tělo moje bylo arci zachráněno, nikoli však duše, kteráž tonula ve stavu přebídném. Pýcha má a nezřízená zvědavost odvrátily mne od Boha, a hrozná svatokrádež zaplavila moje svědomí neproniknutelnou tmou.

Kapitola třetí.

V z p o u r a.

Dne 1. června 1868 zakmitl politickým vzduchem divoký blesk. Vyšlo první číslo „Lucerny“ redigované Jindřichem Rochefortem. Od severních hranic až ku krajům nejjižnějším po celé Francii mluvilo se jen o zuřivém

týdenníku. Nevýslovně zatoužil jsem po řádkách včera ještě neznámého Rocheforta, který celou zemi pobouřil, a také sotva jsem se byl poněkud pozdravil z horečky, opatřil jsem si všech osm neb devět dosud vyšlých čísel Lucerny, a hltavě je pročítal.

„Toť pravý muž, jakého nám třeba!“ řekl jsem sám k sobě. Pro Rocheforta vzplanul jsem šíleným nadšením. Celý měsíc srpen byl pro mne dobou nejvyššího rozčilení.

Lucerna byla na venkově vzbudila množství prudkých listů, jež byly mi nejrozkošnější četbou. Přál jsem si býti žurnalistou. Psáti články, vědět, že články ty mnoho lidu čte, toť zdálo se mi nejkrásnějším snem!

Kupoval jsem všechny listy buřičské a ukládal je potají. Nauka revolucionářská vábila mne jako magnet; přemrštěné spisy jejich byly mi pastvou nad jiné sladkou.

Většina těchto červených listů čítala nezámožné redaktory, kteří nemohli se vykázati zákonitou kaucí a směli tudíž o politice mluvit jen mimochodem a slovy krotkými. Potřebovali tedy články jiné, aby vyplnili sloupce a tu pomáhali si bušením do náboženství a kněží. Zároveň pak všechny tyto listy aby odůvodnily bytí své, nazvaly se listy filosofickými.

Mládež nedá si pokoje, dokud nepoznala osobně muže, jemuž se obdivuje. Podobně dělo se i mně.

I docházel jsem do redakcí a zvoliv jakoukoli nahodilou příčinu, dal jsem se uvésti ku spisovatelům, pro něž jsem horoval. Všude byl jsem dobře přijat. Byl jsem jim podivným úkazem. A což divu také, že divili se revolucionáři a athéisté, vidouce přicházeti k sobě čtrnáctiletého hrdinu, kterýž přece byl synem po celém městě pro nábožnost známé rodiny.

Tak podařilo se mi ku konci srpna seznámiti se s dvěma radikály, panem Leballeur-Villiersem a panem Royannezem. Styk tento měl pro mne vliv rozhodující.

Pan Leballeur Villiers byl dokonalý typus agitatora. U něho scházivali se přátelé jeho kujíce pikle proti vládě.

Byl sice fotografem, leč zajímal se mnohem více politikou než podobiznami.

Postavou byl veliký, hrmotný, ale suchý s bradou prošedivělou a okem jiskrným. Připadal mi jako padesátiletý Mefisto. Pamatuji-li se dobře, byl ve dnech prosincových zavezen do Lambessy. Nenávisť jeho k císařství neznala mezí.

Když mi líčil hořkosti svého vypovězení, nespouštěl jsem očí s úst jeho.

Byl bych se na místě dal zabiti pro milého pana Leballeura. Žena jeho byla prostinka a velmi mírna, a v oddanosti k choti svému podléhala vlivu jeho sdílejíc jeho ideje.

V domácnosti jejich byl jsem jako opojen.

Pan Leballeur-Villiers rád šermoval a vynikal neobyčejnou zručností v míření. Na dvacet pět kroků prorazil přímý střed kruhu měřícího sotva deset centimetrů v průměru.

Jednou pil jsem u nich kávu. Hostitel můj bavil se střelbou v zahradě.

„Pane Leballeure,“ zvolal jsem naň, „prostřelte tuto misku středem.“

I pozvedl jsem malý talířek, z pod své nádoby kávové.

„Budiž,“ zněla odpověď. „Nehýbejte se!“

Žena jeho vzkřikla.

Muž pokrčiv rameny zvolal podruhé.

„Nehýbejte se!“

Důvěřoval jsem v jeho zručnost; ruka má se ani nezachvěla. Čehož neodvází se hoch toho věku?

Střelil. Talířek rozletěl se do všech končin.

„Výborně!“ zvolal jsem.

„Výborně, mladíku!“ zvolal střelec navzájem.

Objal a políbil mne.

„Hle!“ pravil po té k ženě, to je chlapík, který dovede se v čas potřeby otáčet se na barikádách!

Zdálo se mi od toho okamžiku, že jsme již nerozlučně spojeni. Pan Leballeur se neklamal. V oné době byl bych ve svém nadšení s radostí obětoval život za republiku v jakékoli seči.

Pan Royannez lišil se velice od svého přítele. Byl tělnatý, tváře široké, a nad míru klidný. Přece však psal do novin články, které v divokosti a zuřivosti Lucerně v ničem nezadaly; pořádal povstání doma.

Pan Leballeur-Villiers myslil každodenně, že již čas, aby vzpoura vypukla zjevně na ulici; pan Royannez však pokaždé jej chlácholil, řka, že ještě nejsou hlavy připraveny a že třeba vyčkati událostí dalších. Byl revolucionářem v theorii, kdežto Leballeur revolucionářem praktickým.

Srdce moje všecko klonilo se Leballeurovi. Opatrnost páně Royanezova zdála se mi vždycky býti nemístnou.

Kdy bude se nám zbaviti císařství, budeme-li revoluci věčně odkládati na zítřek!

Kdysi přišel k panu Leballeurovi vojín, aby se dal fotografovati; ihned rozhovořil se s ním domácí pán, jenž každé příležitosti se chápal ku propagandě. Vojín omámen prohlásil konečně, že jest republikánem. Pan Leballeur pozval jej k obědu a jásal v nitru svém.

„Vojsko jest naše!“ pravil ke mně večer, „můžeme směle začít.“

Věřil sám tomuto výroku svému.

Pan Royannez ochlazoval zas tuto horečku. Jako moudrý Nestor držel netrpělivé páže horkokrevného Achilla.

Život páně Royanezův byl tichý. V domácnosti jeho nestřílely se talířky. Domácí pán byl trochu patriarchální, mluvil se ženou o hospodářství, necháváje si politické nauky své pro vychování dcerušky Hany, která měla státi se později ženou Clovis-Huguesa.

Třetí radikál, s nímž jsem se seznámil, byl žid pan Šimon Weil. Tento nenáviděl především katolicism a po něm císařství. Zamiloval si mne velmi, a často mi říkával:

„Prvním nepřítelem jest papež. Jakmile podaří se nám zničiti církev, všecko ostatní půjde samo.“

Otec můj nevěděl ničeho o mých známostech. Miloval jsem jej příliš, než abych se byl odvážil přiznati se mu v příčině změny svého smýšlení.

Abych ho nezarmoutil provázal jsem jej každé neděle na mši sv. Šel-li ku přijímání, přistupoval jsem s ním ku stolu Páně páchaje hroznou svatokrádež beze všech výčitek svědomí, neboť jsem ve svátost oltářní nevěřil.

A přece rmoutilo mne jednání mé nevýslovně. Nehrozil jsem se svato-krádeže ale jen toho, že jsem pokrytcem. Zločin na Bohu páchaný netížil mne, ale neupřímnost k otci hryzla mi na srdci.

Jak mohl jsem mu však vyznati pravdu! Byla by proň ranou nezměrnou. Stále jsem váhal nemoha se odhodlati k vyznání.

Zatím Rochefortovi stále pronásledovanému a již odsouzenému nezbylo, než aby prchl do Belgie. Vypovězený pamfletář získal tím u mně nevýslovně. Nadšení mé zdobilo hlavu jeho zářivou aureolou pronásledování.

Jednoho jitra zavábila mne myšlénka, abych za ním pospíšil do Bruselu. Myšlénka to zajisté pošetilá, odporná, blouznivý duch můj však liboval si v ní nemaje jí nikterak za nemožnou.

Říkal jsem si stále, že místo mého určení jest jen u Rocheforta.

— Dojdu k němu, dám se mu poznati, těšil jsem se v myšlénkách, vyličím mu svůj život, a on mne pochopí. Přijmu pro výživu místo jakékoli, třeba budu oplachovati nádobí v některé restauraci. V hodinách odpočinku budu psáti; napíši nějakou knihu, a nemoha v cizí zemi býti lapen vládou císařskou, účastním se pérem svým rozhodně a bez milosrdenství války na život a na smrt, již byla zahájila „Lucerna.“ Po té, jakmile uhodí hodina revoluce, vrátím se do Paříže, přidám se k povstalcům a s puškou v ruce budu se biti pro život republiky na zříceninách tyranského panství.

Šílený tento plán byl mi jedinou radostí. Žil jsem jen v myšlénce, jak bych jej uskutečnil.

Velikou překážkou byla arci cesta do Belgie. Z Marseille do Bruselu je notný kousek cesty.

Domníval jsem se však, že překročím-li jen hranice, budu již zachráněn před úřady, kteří by snad chtěly pomáhati rodičům, aby mne zavedly zas do domu otcovského.

Když jsem vše dobře uvážil a rozpočítal, — vždyť ani peněz jsem mnoho neměl, — umínil jsem si jíti přes Alpy. Jen abych se šťastně dostal do Italie, říkal jsem si v duchu, pak se již užívím jakkoli; mohuť vždycky na měsíc dáti se do služby ve vesnici nebo v městě, zachovati si službu a pokud peníze stačí vydati se zas na další cestu, až bych se konečně dostal do zaslíbené země své obraznosti, do Belgie.

Neměl jsem odvahy, abych přiznal se otci, že jsem pozbyl víry, a hle, nyní připravoval jsem se zcela určitě rodinu svou opustiti na vždy. Zdaž je možná vysvětliti nepřirozený ten stav!

Doma pročítal se mnou bezbožecké časopisy i revolucionářské brožury i starší bratr můj. Ač starší, podléhal přec rozhodně vůli mé.

Ve škole byl toliko o jednu třídu výše, ačkoli nás dělila čtyři léta věku; byl tudíž v Mongré ve čtvrté, kdy já byl v páté. O prázdninách bývali jsme stále spolu, volíce vždy tutéž procházku. Bratra nezajímala politika tolik vášnivě, jako mysl mou, byl však velkým přítelem dobrodružství, a stal se mým spoluvinníkem při dlouhém podvodu na otci páchaném.

Rád uslyšel tudíž bratr úmysl můj a byl volen vydati se se mnou na cestu, abychom se zbavili nepříjemného jha, jaké působila nám stálá přetvářka v domě otcovském.

Zpeněžili jsme vše, co nám patřilo; slovník za slovníkem, knihu za knihou odnášeli jsme z pěkné knihovny své k antiquáři, a vedli si při tom

tak obratně, že rodičové ani netušili, jak zavřené naše skříně uvnitř prázdnotou zejí. Neušetřili jsme ani oděvu, a prodali vše, co se nám zdálo býti nad potřebu. Celých pět nebo šest neděl nevydali jsme ani jediného sou z peněz, jež nám rodiče dávali na přilepšenou. V den odjezdu ještě prodali jsme hodinky a klenoty. Celkem sebrali jsme asi dvě stě franků, z nichž ale jsme si koupili dva kapesní revoly a dýku. Zbylo nám asi sto padesát franků. Za celé živobytí nebyli jsme ještě pány tak velkého jmění a proto počítali najisto, že bude-li třeba, dojdeme až na konec světa.

Z jitra dne 18. října vydali jsme se na cestu. Byla neděle a schylovalo se k bouři.

Řekl jsem otcí, že jdeme s bratrem na mši sv. k Panně Marii Strážné, i že, bude-li pěkné počasí, vyjedeme si pak trochu po moři.

Aby nás v této pouti nikdo nepodezříval, zašel jsem ještě drze k matce prose ji, aby připravila k obědu jídlo, jemuž jsem nejvíce přál, a dokládaje, že se vrátíme najisto o půl dvanácté hodině.

Bouře se vsutku přihnala a byla strašlivá. My oba radovali se z ní velice.

„Rodiče budou mysliti, těšili jsme se hříšně, že nás bouře na moři překvapila, a že jsme utonuli.“

Třeba mi také dříve ještě učiniti čtenářům malou ukázkou k poznání mé povahy.

Nebyl jsem se totiž ani abbému Jonetovi vyznal, jaké změny zavládly duší mou, a proto mimovolně zůstal jsem sběratelem „Dílka;“ maje sběrací archy, musil jsem i na dále přijímati příspěvky osob, které jsem byl ku členství přivedl do bratrstva Panny Marie od srdce Páně. Snadno lze tudíž pochopiti rozpaky mé nynější a mrzutost. Peníze ty mně nepatřily. Byly ovšem ustanoveny pro církev, kterou zval jsem nyní nepřítelkyní, a já právě nyní hleděl jsem dobytí peněz buďsi již jakkoli, přece však nepomyslel jsem na podržení příspěvků. Bylať by to bývala krádež.

Několik dní před naší cestou uzřel jsem abbého Joneta na ulici.

Bezpochyby byl mu abbé Carbonnel již pověděl svoje podezření a obavy v příčině mého chování, neboť jsem pozoroval, že je nad obyčej zdrženliv. Já mimo to bavil se právě na ulici s novým přítelem svým, jehož chování bylo až příliš demokratické.

Opustiv přítele pospíšil jsem k missionáři mariánskému, jenž se z toho nemálo podivil.

„Pane abbé,“ oslovil jsem jej, „mám ještě některé příspěvky pro „dílko.“ Račte mně, prosím, dobrotivě udati, kdy budete zítra doma, přinesl bych vám je.“

Bylo to celkem asi dvacet pět franků. Nazejtří v určitou hodinu došel jsem je abbému.

Když asi měsíc po té missionář již nemohl pochybovati o pravdě všech zpráv, jakých se mu již ze Saint-Louis bylo o mně dostalo, kdy již všickni věřili ve věčnou záhubu mou, byl podivením jat vzpomínaje na péči mou o „dílko.“

Jediný byl tou dobou hlas, v němž shodovali se všickni:

„Ubohý náš Gabriel jest ztracen, ztracen na vždy; zemře jistě v nekajicnosti,“ tak znělo od úst k ústům.

Jediný jen z profesorů koleje katolické zachoval naději v obrácení mé. Byl to abbé Jouet.

„Nikoli, opakoval stále k řečem podobným, nikoli, milost Boží neopustí dítě naše. Bude je stále sledovati, zejména tenkrát, když se jí nejvíce brániti bude, a přemůže jej v okamžiku největší důvěry jeho, že se již velmi pečlivě obrnil zlem. Vždyť proti rozzuřenému peklu bdí nad ním ochrana nebes Královny.

Roku 1882 odjel jsem v měsíci červnu do Italie, abych tu přítomen byl pohřbu Garibaldiho. V Římě vyzvalo mne demokratické společenstvo universitních posluchačů, abych ve zvláštní řeči promluvil ku mládeži studující. Senátor Caracciolo de Bella vykázal mi k tomu účelu sál společnosti Pokrokářů právě naproti Vatikánu. Se srdcem plným ďábelské nenávisti k protějšku svému jal jsem se tu s neslýchanou zuřivostí urážky a hanu kydati na náboženství a papežství.

Téhož dne, 10. června, ozval se však v Římě jiný ještě hlas, s kazatelnou jedné svatyně, hlas, který vroucně volal:

— Modleme se, bratři milí, modleme se za zaslepence; za bývalého žáka mého, jehož nám peklo vyrvalo, a kterého zas my peklu urvatí musíme.

A kazatel nejmenuje osoby, vypravoval posluchačům příběh můj s dvaceti pěti franky pro „dílko.“ Při líčení tom vážla mu slova v slzách a vřelé modlitby dojatých posluchačů stoupaly k nebes výšinám.

Kazatel tento byl bývalý můj učitel ze Saint-Louisu. Životní přání jeho vyplnilo se mu. Byl apoštolem Páně a neříkalo se mu již Abbé, nýbrž Otec Jouet.

Řehole Matky Boží od Božského srdce uznaná pápežem čítá za našich dnů již členy přčetné ve všech krajích světa. A proto lze nám r. 1882 setkat se v Římě s Otcem Jouetem, kterýž jsa generálním představeným, sídlil ve věčném městě.

Třeba však, abych se vrátil k nechvalnému dobrodružství útěku svého z domova.

Řekl jsem již, že byla neděle. Vyjeli jsme oba po dráze do Aixu, kde jsme se zdrželi až do půlnoci.

Bylo nám teskno. Zdálo se nám, že si nás každý prohlíží, a proto, abychom ztratili se zrakům, vyhledávali jsme stále místa, kde byly davý lidu. Brzy přivábila nás hlukem svým kavárna, kde byl odbýván koncert. Řev sprostých zpěváků, brínkot bídneho orkestru, který i myšlenky ohlušoval, zakouřený vzduch plný alkoholu a pronikavých výparů shromážděného množství, to vše nás mámilo tak, že jako opojení zapomněli jsme v nekalém a nezdravém okolí na otce i matku, kteří ubozí v smrtelných úzkostech zatím po nás se pídili. Oběd vyhledali jsme si v restauraci prasprosté, a jedli tu beze vší chuti, načež zašli jsme ještě zahrát trud do kasína ohyzdného druhu. Vždyť bylo nám čekati do půlnoci na dostavník do Digne.

Ach, byla to noc v dusné díře! Řev okolní a nepřemožitelný pocit mého bídneho činu nedaly mi spáti.

Byl jsem určil cestovní pořádek náš asi následovně:

Dospěti hranic severní části departementu des Basses-Alpes, a vniknouti do Italie přes hory.

V Digne otvírali se nám cesty dvě. Kratší přes Javii a Barcelonettu brozila nám příliš čteně obydlenými vesnicemi a obcemi, kde by si nás snad povšimli. Druhá, delší, Barrêmem vedoucí, žádala zas zpáteční zacházku do Var, měla však velikou výhodu, že po Barrême nebylo již vesnice lidnatější nýbrž dědinky jen malé, nepatrné, a že bylo nám tu stále střídati vrchy a údolí, až bychom konečně krajinou téměř pustou a neschůdnou dospěli průsmyku aržantierského.

Proto také pobyvše dopoledne v Digne, zvolili jsme dostavník do Barrême, nedojeli jsme však až do města, nýbrž, abychom vyhnuli se pobytu ve hlavním městě kantonu, vystoupili jsme v nepatrné dědince zvané Norante.

Byli jsme v samých horách. Okolí budilo v nás nadšení.

Dvě přání bojovalo tu v duši naší. Za prvé poháněla nás touha, býti co nejdříve v Itálii, za druhé pak nemohli jsme odolati potřebě, abychom si ještě nadýchali trochu svěžího, drahého vzduchu francouzského.

Usnesli jsme se tedy, že zůstaneme v Norantě do čtvrtka, načež hodlali jsme již cestovati bez zastávky.

V dědině nebylo hospody, leč rolník jistý uvolil se dopřáti nám noclehu, Pamatuji-li se dobře, nazýval se hostitel náš Férand. Vypravovali jsme mu o sobě, co nám právě na mysl přišlo.

Ve čtvrtek, dne 22. října, sotva jsme se vrátili z potulek po lesích a horách, vypravovali nám domácí, že si přeje s námi mluvit brigádník četnický z Barrême.

Poněkud zaražení objevili jsme se před zástupcem veřejné moci, který nám k největšímu ustrnutí našemu sděloval, že nás otec očekává v Digne.

Četník nabízel se s posměšnou dvorností, že bude nám průvodčím cestou.

Všeliký odpor byl nemožný.

Brzy ocítli jsme se v Digne. Císařský prokurátor činil nám v přítomnosti otcově nepřilíš lichotivé kázání. Ubohý otec mnohem více byl dojat než my; zdálo se mu, že všechno jest jen tížícím jej snem.

— Proč jen jste nás opustili? tázal se se slzami v očích. Co vás přimělo k tomu, abyste prchli z rodného domu?

My zaplakali také, a pověděli otci, co jsme chtěli rodičům napsati, jakmile bychom byli překročili hranice.

Otec, ubohý otec byl zničen.

Vrátili jsme se s ním do Marseille; cestou líčil nám, co se doma bylo událo.

Když jsme se dlouho nevraceli z udané procházky, domnívali se doma nejprve, že se nám stalo neštěstí. Matka došla ihned k jednomu ze starších druhů našich, který sice v úmysl náš byl zasvěcen, k otázce matčině však, kam jsme asi odešli, odpověděl, jen, že jsme chtěli podniknouti malý výlet po moři.

Nevím, jak asi odpověď svou pronesl, matce však zdála se býti podezřelou, a tušení tajné povědělo výborné ženě s jistotou, že nestalo se nám neštěstí, nýbrž že jí úmyslně skrývána je pravda. Vrátivši se domů pospíšila do naší světnice, otevřela naše skříně a přesvědčila se o útěku.

Několik archů novin vzbudilo její pozornost. Byly to listy páně Royan-
nezovy. Bezpochyby, že jsme časem mimovolně pronesli před ní slova obdivu v příčině radikálního novináře marseillského. Ve chvíli této připomněla

si je matka, a s jistotou, jaké skytá pouze opravdová láska mateřská, pravila k sobě :

— U tohoto Royanneze zvím jistě pravdu.

A neklamala se.

Pan Royannez nezatajil jí ničeho. Pověděl, co mu bylo známo, háje se arci zároveň, že nikterak k útěku našemu nepříčinil, a doložil, že jsme jeli do Digne.

Rodina naše obrátila se tudíž k úřadům, telegraf zahrál, a podnik náš byl vyzrazen.

Doma bylo nám slyšeti výčitky všech příbuzných, výčitky, jakých jsme plnou měrou zasloužili.

Důvody moje jinak upřímné nestačovaly, aby ospravedlnily ránu, již jsme byli způsobili.

— Já nemohl se rozhodnouti, abych se přiznal, že vás klamu, účastně se výkonů náboženských, zároveň pak nemohl jsem již déle podrobovati se bohoslužbě, kterou nenávídím. Pokrytectví toto vynucené okolnostmi působilo mi opravdová muka; chtěl jsem tedy již všemu učiniti konec.

Dlouho váhali rodiče uvažující, co by činiti měli s námi, až konečně prozkoumavše celou událost doznali, že vlastním původcem jsem já sám, bratr že toliko vlivu mému podlehl; obraznost má přemrštěná a nezřízená horlivost uznána za strůjce báječné cesty, jejímžto cílem byl Rochefort a Belgie.

Otec můj nemoha se rozhodnouti, doptával se každého. Byl obchodníkem a měl společníka, kterýž poradil mu důtklivě, aby mne nenechal bez vážného trestu a dal mne zavřítí do káznice. Rodičové určili tedy, že bratr můj bude studovati dále, kdežto mne, že vypraví do vazby v Mettray, kde bude mi vyčkati, až z horečky své vystřízlivím, a lepších názorů projevim.

Otec užil pak zákonního práva svého ku trestání a vymohl si povolení soudního předsedy, načež již 1. listopadu opouštěl jsem Marseille v průvodu četníka. Četník, abych pravdu děl, nebyl vyvolen jen na zdařbůh. Dávno již byl znám v rodině naší; byltě kdysi zachránil život strýce našeho zachytiv splašeného koně, který s ním úprkem hnal. Proto byl četník vážen a milován u nás. Leč tentokrát nebylo mi v něm viděti otcova „hrdinného přítele Bécouleta,“ nýbrž pouhého, obyčejného četníka.

Odjel jsem s ním proklínaje v duchu rádce otcovy, zuře, že není mi možno vyprostiti se z ponižujícího ustanovení, přísahaje věčnou nenávisť náboženství a slibuje si že v budoucnosti důrazně a zjevně se pomstím za útrapy, jež bylo mi nyní vystáti.

Dlouhá cesta z Marseille do Toursu byla mi pravou mukou. Marně vymýšlel jsem pokusy o útěk; průvodce můj pozoroval mne bystře neustále.

V Mettray odevzdal mne na ředitelství a brzy po té byl jsem uzamčen v úzkém pokojíčku se zamříženými okny a těžkými závory na dveřích. Byl jsem ve vězení.

Nehodlám nikterak stěžovati si do podivných okolností těchto. Uznávám vinu i bídu svou tehdejší, jediné zdá se mi však i dnes ještě, že společník otcův neporadil mu tenkrát dobrou cestu, na níž měl jsem býti k rozumu přiveden.

Nemohliť mi v příčině poctivosti ničeho vyčísti, a přece byl jsem odsouzen k vazbě zločinců.

V samotě své záviděl jsem mladíkům pracujícím, kteří při zločinu přistížení a na lavici obžalovaných odsouzení, byli po té posláni sem do Mettray. Přicházeli a odcházeli, bylo jim žítí na čerstvém vzduchu polí, byliť poněkud přece svobodni, kdežto já od rána do večera živořil jsem ve svém koutě sotva čtyři kroky měřícím.

O toho trápení!

— A ještě si myslí, že budu prositi o milost? myslil jsem v duchu: ne, nikdy, více než jindy bouří se nitro mé!

V příčině pokrmů nemohl jsem si arci stěžovati; k otcově žádosti přinášeli mi krmě výborné a v hojnosti.

Zřízenci ústavu zacházeli se mnou velmi laskavě a ochotně. Což mi však pomohla jejich ochota? Málo jsem se o ni staral.

— Dejte mi černý chléb, katani, ale vraťte mi svobodu! volal jsem v samotě své.

Žil jsem v ustavičném rozčilení, hoře zuřivosti jako dravec lapený v pustině, když ve slepé vášni trhá mříže, jež ho zavřely.

Učitel jakýs, pan Messire, přicházel mne vyučovati, neboť otec doufaje stále v polepšení mé nechtěl, abych se ve studiích opozdil. Vyučování to líbilo se mi, nikoli snad proto, že bych se rád byl čemu přiučil, proto však, že mohl jsem žádati o papír a péra.

Psal jsem si tajně dojmy své, zápisky mladého odsouzence. Řádky ty, jež jsem až dosud zachoval jsou výmluvnými svědky pošetilého vzteku, jenž lomcoval duší mou.

Čtenáři dovolí snad, abych některé z nich tuto uvedl. Nezřídka divívalo se obecenstvo prudkosti článků mých v novinách, neznaloť jejich původu. Nechtě tedy učiní si čtenář dokonalý názor o duševním stavu mém v době, kdy šílil jsem zuřivosti za závorami mettrayskými.

Nejvýraznější stůžtež zde. Bývaliť čestným majetkem mým ve sbírce vězňové; omluviž každý laskavě věk můj čtrnácti let.

Nazval jsem poznámky ty „Žalmy Pomsty.“

I.

Paprsky slunce pohasly v okeánu, * a již již halila krajinu noc hvězdami posetým pláštěm svým.

U tichého krbu rodinného žalně zasedá štkajíc matka zbědovaná * a bohatou slzu z vyhaslého stírá oka.

A v dáli, tam v dáli smutné * i mladý pláče její syn.

Hory a lány dělí těla jejich, * leč duše jejich bolem spojeny jsou.

I zplēsali jejich protivníci, * květinami ověncili čela svá a rtové jejich srkali vína drahocenná.

A zpívali jsou; * a bídná ústa jejich podlými oplývala slovy:

Nechť sténají slzy prolévající synové a matky, * nechť vzdychají, jen když nám hojnost kyne veselí.

Radostí jsou nám slzy dítěte * a bolest matčina štěstí naše buď i plesání.

Nám budiž rozkoš, nám sladkost opojení *! V stříbrných pohárech
necht perlemi stéká po rtech našich nektar přesladký!

A proudy rozkošného nápoje perlily se z nádob ušlechtilých, * a ka-
didla vůně utěšená provívala síněmi.

II.

Avšak vzdálen hluku a radovánek * v černém vězení dlel ubožák
vyhnanec.

Usláblá utrpením hlava jeho * v okovy spjatých spočívala rukou.

Růměnec hněvu barvil jeho tvář, * a srdce stísněné chvílemi pozve-
dalo mladistvou hrud.

Ze zraků jeho sršely blesky vášně * a slzy četné rozrývaly tvář.

Naděje s obavou, a láska s divou po pomstě touhou válčily ve stý-
rané jeho duši, * a vzpomínka na matku jímala mysl jeho bez ustání.

Ach což trpěti jest asi matce mé nyní, * drahé matce mé, pro niž
vroucně bije srdce synovo.

Nepřátelé moji štěstím oplývají, * žalem však a mukou puká srdce té,
jež k životu mne zrodila.

Ó tyrané, již vyrvali jste mne z domova * nebude trvání dlouhého
vaším zábavám.

Neboť křivdy na mně spáchané * o pomstu volají spěšnou.

Ó matko drahá, nejdražší, * kdo k srdci tvému přivede mne blíž?

Vítězství slaví protivníci vaši * a srdce naše smutkem umírá.

Proč neodolal jsem útiskům jejich, * proč ramena nepozvedl jsem na
hlavy bídníků?

Proč neotevřel jsem zraků vlečen jsa daleko od tebe? * Proč jako dítě
říditi nechal kročeje své?

Proč nepolámal jsem okovů, * a zdí dosud neslezl, jež hrdě týčí se mi
před zraky?

Aj, to že zlost jako břímě ulehla na ramená má, * to že neukojitelnou
jest nenávisť nitrem hárající.

Kdož vykoupí mne z otroctví? * neboť velika jest slabost má.

Ó matko má, matko drahá, * kdo vrátí mi tebe a lásku tvou?

III.

Blesk náhlý provívá černý mrak, * a světlem jasným zplanula cela
věžňova.

Hlas jasný sluchu jeho se dotekl, * a ozvěnou zavzněl až v dalné údolí.

Povstaň, synu, * již dovršena míra útrap tvých.

Okamžik nadešel, bys svrhl tyrana, a matce drahé zas štěstí dobyl
i blahý klid.

Pohledem na tebe v prach zemský skláněti budou čela svá * nepřátelé
hrdí.

Přes těla jejich zaměříš kročeje své, * a v patách stoupáti tobě bude
pomsta.

Povstaň, synu můj, * a spěš, bys pouta sňal bratřím v otroctví úpícím.

Se zbraní břitkou * pokořiti spěš davy pyšných.

I vzpřímí se zajatec a síla železná zaproudí jeho ramenem, * s třeskotem padají k zemi zlomená jeho pouta.

I pokročil, * a krok jeho volný, není překážky, již sepjaty před chvílí ještě vázly jeho nohy.

Stěny jako kouzlem otvíraly před ním brány své, * a pahrbky před zjevem jeho s údolím se rovnaly.

Za zvuku hlasu jeho věžňové opouštěli temná obydlí, * a na zlatých trůnech chvěla se srdce tyranů.

IV.

Uprostřed širé bařiny * zvedá se černý stín temného obydlí.

Krvavé vody v příkopě oblévají dokola jeho základy, * a sedmero lvů střeží jeho brány.

tlupy tigrů a pardalů obcházejí jeho okolím, * a hyén sbory hltavě ždají tu kořisti.

Diví supové ve spárech unášejí urvané kusy těl, * a sykot hadí strašlivě rozléhá se krajinou.

V nádvoří uzavřeném poseta půda mrtvolami, * a dlážděna hlavami lidskými.

Uprostřed zvedá se balvan mohutný, * a po něm rejdy své tropí jedovatá chasa plazů ohyzdných.

Mezi nimi žena stojí zpřimena, * a v ruce její břitký blýská se meč.

Pletenci vlasů hemží se jí zmiže jizlivé, a ze zvuků jejích hrozné sršíblesky.

Krev prýští z ostré zbraně její, * a s ramene proudem říše se pot.

Hrozná jest žena ta, * nezměrna její moc.

Vše chvěje se a bojí, * neboť není tvora, by ušel hněvu ženině.

A ona jest vůdkyní věžňovou k svobodě, * onať ta furie pomsty, jež zhoubu nese tyranům.

V tomto vzteku zajatce nebyl jsem však nikterak rozhořčen na otce svého pevně jsa přesvědčen, že poslechl jen rady cizí. A domnění toto bylo pravdivé.

Stále viděl jsem jej v duchu smutna pro uvěznění mé, k němuž jen proti srdci svému byl svolil.

Na otce mysle, napsal jsem verše následující:

Vám ptácci, jejichž křídlo v blankyt spěje

jen radost patří i volnosti dech;

tou písni vaší vězeň pookřeje,

ždá bolu výraz změnit ve posměch

a přece slzu v oku stají s těží,

váš osud veselý a vezdy svěží

nech z hrdla člověka vzdech loudí jen a stony,

vám přisoudil zas trilků miliony.

Ó zaleť v Provenc, vlašťovice bílá

až hledat půjdeš léto v jižní zem,

ku otci mému, poselkyně milá

tam zaleť s písni mojích výkřikem!

Časem rozzuřili jsem se na Boha proklínaje jej a vypouštěje z úst strašlivá rouhání. Brzy však klesal jsem zase zničen říkáje si:

— Vždyť není, není Boha!

A všemožně snažil jsem se pak přesvědčiti se lichými větami atheistů.

Jindy zas zmocnil se mne smutek po výbuchu zlosti a tu cítil jsem jistotu, že vládne nade mnou bytosť netělesná, a vzýval jsem ji, buďsi ona kdokoli.

V podobné náladě duševní napsal jsem báseň v den Božího hodů vánočního.

Vánoce zajatcovy.

Jsou opět vánoce! Kdy v církvi celé
lid písni vítá svého Spasitele
a raduje se; z klínu matčina
já vytržen v dlaň choré kladu čelo;
v mém vězení tak pusto, neveselo,
já pláči jen a strast má neusíná.
Vím, oblohou že dnes jen azur skvělý,
a kde kdo jásá v slunka smavý den —
však nade mnou mrak rozestřel se ztmělý
a dusný čas mi s těží plyne jen.
Neb místo mé u rodiného stolu,
kde v radostný jsem mísíval se ruch
dnes prázdno jest, je ztenčen rodný kruh
a matka slzíc zpomíná mne v bolu.
Jak se všech stran mě svírá tíseň kletá!
Jak ode všech tu úpím opuštěn!
Buď kdokoli, Ty velký Bože světa
dej víru mi, ať zhaslá naděj zkvétá
a srdce rozniť lásky ve plamen.

Několik črtů těch ze zápisníku mého z vězení stačí by čtenáři poznali tehdejší stav duše mé.

Pročítaje řádky tyto dýšící střídavě hněvem, láskou synovskou, smutkem, a neurčitou touhu po návratu k Bohu myslívám si časem: kdož ví, kdyby rodičové na vzpouře mou nebyli odpověděli trestem krutým, nýbrž výlevem lásky a důkazy něžného milosrdenství, kdož ví, zdali bych se byl rychle nevrátil ku pravdě a k dobru?

Běda, že rada společníka otcova stala se mi osudnou, a že následky její byly hrozné.

Lék trpký nehodil se pro povahu mou, která práhla po medu. Stal jsem se nezkratitelným. Ztuhl jsem v odporu proti polepšení. Každý den v cele mettrayské více mne roztrpčil a každá minuta těchto útrap posilovala ducha ve vzpouře.

Usnesl jsem se, že pochovám odňatou mi svobodu; že vytrvám ve vězení oddávaje se hořkému, dumnému klidu, kterýž velel mi následující rozhodnutí:

— Nepoddám se. Za tři a čtvrt roku bude mi osmnácte let. Do té doby zůstanu zde a budu trpěti. Dne 21 března 1872 užiji však zákonitého

práva svého a dám se k vojsku dříve ještě, než by mne volali. Raději budu v kasárně než ve vězení. Raději budu vojínem Bonapartovým než nevolníkem kněží.

Považoval jsem se totiž stále za oběť kněží, domnívaje se velkým omylem, že byl rádcem otcovým buďto strýc můj kněz, anebo farář naší osady, jenž byl nájemníkem otcovým.

Ode chvíle tohoto rozhodnutí jal jsem se jediné toužiti po dalekém, spasném dni, který měl uvést mne v řady vojska a osvoboditi mne z vězení ještě o tři léta dříve než budu plnoletým.

Upravil jsem si tabulku, na níž napsal jsem řadami všechny jednotlivé dny, jež dosud uplynouti měly do osmnáctého roku mého, a každého večera lehaje, umazal jsem datum uplynulé počítaje: Ještě 1184 dny . . . ještě 1183 dny ještě 1182 dny budeš trpěti. Potom budeš svobodným a pomstíš se!

Jednoho jitra navštívil mne ředitel ústavu a uzřev tabulku tázal se po jejím významu. Vysvětlil jsem mu vše. Zarazil se a rozjímal dlouho, načež jal se mne znovu vyptávati. Odcházeje ze světnice mé vrtěl povážlivě hlavou, jako by říci chtěl, že se mnou ničeho nepořídí. Myslím, že asi ředitel tento, muž dobrý a rozumný dopsal rodičům mům, radou jim jsa, aby změnil život můj.

Dne 6. ledna 1869 oznámil mi náměstek ředitelův, že jsem svoboden. Každý se domyslí, že nedal jsem se teprv prositi, abych spořádal věci své. Úředník jeden doprovodil mne až do Toursu, kde mi odevzdal lístek jízdní a potřeby cestovní přeje mi šťastnou cestu.

V hlavě mi burácelo když jsem vstoupil do vlaku. Byl jsem jako opojen radostí vida se na svobodě, zároveň však přesvědčen, že rodina má jen k radě cizí odvolala mne z vězení, a necítil jsem žádné vděčnosti k otci, že upustil od práva svého ku trestání. Zloba mluvila ve mně: Učinili zkoušku a vidouce, že se nezdařila, upouští od ní. Tím lépe pro mne! Tím hůře však pro kněžstvo, mého katana. I zaslíbil jsem se nesmířitelnou nenávistí k „nepřátelům svým.“

Čtenář myslil snad, že mu v kapitole této popíši poněkud ústav mettrayský leč nemohl jsem z důležité příčiny; neviděl jsem nikdy zařízení ústavu.

Vím, že jest Mettray hospodářská kolonie, kam dováženi jsou mladí lidé, děti provinilé, jež ocitly se na lavici obžalovaných, o kterých pronesli se však soudcové, že spáchaly zločin z nerozumu. Vězňové pracují tu na rozsáhlých polích ústavu a dle schopností svých učí se rozličným řemeslům.

Myslím, že v ústavě činili více ještě než bylo přáním otcovým, nepouštějíce mne ani na okamžik z úzké světničky mé v tak zvané trestní čtvrti. Okna k vyhlédnutí nemohl jsem užiti, neboť bylo příliš vysoko a hustě zamříženo. Potrava, jak jsem již pravil, byla výborná, leč tisíckrát raději byl bych obědval chléb, kdyby mne byli nechali proběhnouti si po polích a pracovati s káraci. Jediný tělocvik, jehož mi dopřáli, bylo, že jsem každého úterka vycházel se strážníkem do dřevníka a štípal s ním dříví. Říkal jsem si tudíž stále zatvrzele, že se mnou hůře nakládáno jest než se zloději.

Šedesát pět dnů prožitých v Mettray vryto jest tudíž v paměť mou jako dlouhá řada divého bolu.

Kdokoli se mi přiblížil, platil mi za vraha; každý budil ve mně hrůzu jediná jen osoba byla mi tu sympatickou, učitel můj pán Messire, muž vlídný a moudrý, který učil mne dějinám a komptabilitě.

V Marseille očekával mne na nádraží otec se slzami v očích. Neodvrátil jsem se od něho, avšak nemohl jsem vypravití ze sebe jiného leč: „Ne, otče můj, na tebe se proto nehněvám! . . . Na tebe nikoli.“

Matka přála si, abych pokračoval ve studiích. Do koleje katolické jsem již vstoupiti nemohl a proto dal jsem se zapsati jako mimořádný žák na gymnasium.

Takto zpola žákem jsa, zpola žurnalistou docházel jsem dvakráte denně do gymnasia na přednášky, doma odbyl jsem úkoly a všecken ostatní čas ztrávil jsem psaním bezbožných slátanin, jež úsilovně hleděl jsem dostatí do radikálních časopisů města.

Mimo to vyhledal jsem zase všechny, jež zval jsem svými přátely: buřiče Leballeura, nevěrce Royanneze a žida Šimona Weile.

Neskrýváje již ničeho v jednání svém, přiváděl jsem otce k zoufalství. Vítězně přinášel jsem domů výborné známky své a časem i chlubivě rozevřel jsem doma časopis radikální „Hlas lidu“ nebo „Vyloučenec.“

Matka všímala si jen úspěchů mých ve třídě, otec viděl jen propašť, ve kterou denně hlouběji jsem klesal, a tajné slzy hlodaly na jeho životě.

Otevřel-li ústa k napomenutí ukázal jsem prstem výhrůžně na místo, kde byl jsem v pokoji svém zavěsil ohromnou ceduli, na níž obrovskými černými písmeny nakreslil jsem slovo Mettray, obroubiv je červeným rámcem.

Všude, všude po bytě, kamkoli stoupal otec, napsal jsem v ďábelské zlobě slovo to, že kde zaslzených očí pozvedl, uzřel jen Mettray.

Při stole bylo mi slovo Mettray odpovědí na každou otázku na každou poznámku.

V měsíci březnu téhož roku odjížděl do Říma Otec jesuita, missionář, a ředitel náboženského společenstva, jehož byl otec můj členem.

I požádal jej otec, aby odevzdal svatému Otci žádost. Neradiv se tentokráte s nikým, jednal otec toliko dle vnuknutí vlastního srdce a hledal útočiště v modlitbě, jediné to opravdu dobré a vydatné zbrani proti satanu.

List jeho zněl asi takto:

Svatému Otci našemu, papeži Piu devátému.

Svatý, milovaný Otče!

Smilujtež se nade mnou, neboť dvě dítky mé povážlivě jsou nemocny. Doporučuji je vašim modlitbám. Jsou to dva hoši šestnácti *) a devatenácti let, a nevěří již v Boha ani v nesmrtelnost duše.

Oddaný a milující syn Váš, člen náboženského společenstva.

Marius Jogand.

V M a r s e i l l e, dne 30. března 1869.

Kněz vrátiv se vyřizoval otci:

— Nepozbývejte důvěry. Bůh vás neopustí. Svatý otec sdílel zármutek váš. Jeho Svatosť dokázal otcovskou lásku svoji k vám připsav vlastní rukou přání, jež pro vaše děti v srdci chová. Doufejtež!

*, Otec můj zmýlil se v příčině věku mého; bylo mi tenkrát právě patnáct let

A vskutku. Pius devátý, když byl přečetl žádost otcovu, pozvedl zraků k nebi a vzav péro připsal na okraj listu slova, která v budoucnosti objevila se býti proroctvím:

Dominus te benedicat, et illuminet filios tuos ita ut videant et amplectentur veritatem.

Pius N.

Jak nevyzpytatelný jsou cesty Páně. Jak neproniknutelný jeho úmysly!

Není-li jisto dnes, že Pius devátý, světec, byl na zemi i v nebesích nejlepším přímluvčím mým před nejvyšším milosrdným soudcem? Teprve po obrácení svém uslyšel jsem od otce o této žádosti jeho a odpovědi papežově, dříve neměl jsem ani tušení o kroku jeho. Teprve smířenému dítěti církve podal otec drahocenný rukopis svatého papeže vysvětluje, jak jej byl obdržel.

Ve věčné radě své dovolil Bůh, abych, odvrátiv se od něho svato-krádežným přijímáním, po sedmnácte let prožil ve krutém otroctví ďáblově. Podlost má zmohla se tak velice, že neostýchal jsem se vymýšleti si bídné spisy o úctyhodném veleknězi, který bez vědomí mého k nebesům za mne volal. A proto chtěl Bůh dokázati nevýmluvnou mírnost a dobrotu tohoto náměstka svého zjevem nápadným, neboť právě v okamžiku, když s největším úsilím snažil jsem se, abych více než kdykoli jindy poskvřnil a hanou pokydl památku Pia devátého, osvítila milost Boží jako bleskem duši mou.

Pius devátý pravil otci v dopisu svém:

„Nechť požehná ti Bůh, a osvíti syny tvé, aby viděli a přijali pravdu!“

Papežské to přání z roku 1869 vyplnilo se v roce 1885. Ve vznešené, pro rozum náš nevyzpytné radě své strpěl Bůh, aby odvážil se člověk nej-
krajnější bezbožnosti zločinné, ale chtě také, aby člověk tu dospěl až k nej-
hroznější ohavnosti spustění, zachráněn byl svatou přímluvou náměstka jeho, a aby vyplnilo se přání světcovo.

Aj nás nepatrných červíčků, kdy promluví věčnost neskončená!

Kapitola čtvrtá.

Na bludné cestě.

Všickni téměř soudruzi na gymnasiu znali příběh můj. Radikální časopis jeden „Národ“, řízený Gustavem Naquetem, vyličil jej svým čtenářům. Zdá se, že při uvěznění mém byl poněkud porušen zákon v příčině nedostatečného věku mého, neboť republikánský advokát pan Chapuis napsal o mém věznění, jež nazval nezákonným, dlouhý článek, který mnoho hluku natropil, dotýkaje se i předsedy soudu a císařského prokurátora.

Já byl velmi spokojen, ba nadšen vida se předmětem tolika řeči, a domnívaje se býti osobností velmi důležitou. Spolužáci hleděli na mne aspoň zvědavě, nelzeť v každé třídě viděti žáka, jenž by byl zavřen v káznici pro příčinu podobnou. V očích jejich byl jsem „bývalým politickým vězněm.“ Jak bych si tu nedomýšlel, že nejsem obyčejný smrtelník?

S menším obdivem a tím větší nelibostí zřel mne na ústavě náš říditel, jakož více méně i ostatní představení. Bylť jsem v čele každé srážky školní.

Bylo patrné, že se na gymnasiu dlouho neudržím.

Ku konci roku 1869 roznesla se zpráva, že budou zkráceny vánoční prázdniny. Žáky to trhlo. „Velcí“ se sešli a ve schůzi se usnesli, že budou protestovat. Šest bylo nás zvoleno za ředitele povstání a dána nám plná moc.

Usnesli jsme se, že neodvolá-li ředitel svého rozhodnutí bude v době odpočinku „kočičina.“ Jinými slovy, všechněm žákům bylo se dle usnesení pořadatelů sejít v době odpočinku do dvorů, utvořit skupiny a křičeti z toho hrdla všemi možnými zvuky, aby povstal nevýslovný zmatek.

Program tento byl vykonán na vlas.

Sotva jen skončilo vyučování, skupili jsme se všichni do jednoho po nádvořích a ztropili pekelný řev. Nelze si představití rej, jaký byl povstal. Lidé z celé čtvrti sbíhali se v domněnání, že se gymnasium zbouřilo, že vraždíme profesory a zakládáme oheň v budově.

Ubozí dozorcí v odpočinku nevěděli co činiti:

Já mimo to byl napsal článek buřičský proti řediteli, a „Národ“ jej téhož dne vytiskl. Na rychlo vystříhali jej soudruzi z „Národa“ a vyvěsili v každé třídě, v každé studovně. Byl podepsán celým jménem mým: Gabriel Jogand-Pagès. Kočičina trvala po celé tři dny.

Aby další pohoršení zamezil, odvolal ředitel tentokrát ustanovení své vida, že je vzpoura příliš dobře zosnována, všichni žáci gymnasia bez rozdílu byli se jí účastnili. Aby zabránil však opakování skandálu v budoucnosti, ustanovil, že vůdcové budou vyloučení. Netřeba teprv vypravovati, že byl jsem první.

Nastal náрек rodičů, kteří prosbami jali se obléhati ředitele. I povolil konečně sbor, a mimo mne byli i vůdcové zase přijati. Já musil zůstat vyloučen pro příklad ostatním, neboť byl jsem hlavou spiknutí a zejména článek můj nemohl býti nechán bez trestu.

Tentokrát byl otec můj již syt.

Já sám nechtěl již ani slyšeti o ústavu jakémkoli, ačkoli zbýval mi již jen jediný rok. Tvrdil jsem směle, že se dovedu postarati o svoje bytí.

Nejprve žil jsem u babičky, po té najal jsem si byt u lidí cizích. Od té doby rozešel jsem se se svou rodinou docela.

Bůh sám ví, jak jsem zprvu žil. Psal jsem zprávy do novin, které mi ovšem jen zřídka byly zaplacený, tak že zkrátka přece vždycky jen na otci zůstalo, aby za mne nájemné a stravné zaplatil. Myslím, že jediný výdělek, k němuž mi dopomohlo péro, byly tou dobou písničky pořádané pro koncerty v městských kavárnách.

Bloudil jsem již.

Večer hově zbývající mi ještě zálibě k vzdělání, chodil jsem na fakultu do přednášek z fyziky.

Užíval jsem však večerních těchto vycházek k pravému uličnictví.

Jednou vraceje se domů rozbil jsem okna čtvrtnímu komisaři panu Lambertovi. Jindy vybral jsem si okna kaplana naší farnosti abbé Daspresa. Toho večera byl jsem však spolunájemníkem kaplanovým při skutku přistižen, dodán na policii a odsouzen k třídnímu vězení přes všeliké hájení mého advokáta, pana Bruta Boucheta, vrchního rady a později i poslance.

Nevím, bylo-li tou dobou většího zlobocha, než jakým byl jsem sám.

Nejsa voličem, nabídl jsem služby své všem revolucionářským komitétům roznášeje jejich programy, oběžníky a hlasovací lístky a to vše konal jsem s pilí zimničnou.

Minulého roku byl při všeobecné volbě politický boj dosti čilý.

Hlavními kandidáty republikánskými byli ve kraji Bouches-du-Rhône Gambetta a Esquiros. Gambetta nezamlouval se mi mnoho, zdál se mi býti příliš chladným a proto zadal jsem služby své straně Esquirosově. Byli zvoleni oba, leč já důvěřoval jen v Esquirosa. Pokládal jsem Gambettovi za hřích, že černí Marata ve svém svolání k voličům.

Svolání tomuto naučil jsem se na paměť, vštěpuje si hlavně některé věty jeho. Z paměti lze mi dosud odříkati, co mne v řádkách jeho tak nezměrně uráželo. Byla to slova tato:

„Demokracie upřímná, poctivá jest jedinou nepřítelkyní demagogie, jedinou uzdou, jedinou hradbou proti útokům demagogů všeho druhu. Demagogy lze rozdělití ve dvě třídy, zovou se: César anebo Marat. Oba druhy jediné k tomu se nesou, aby silou, buďsi již silou soustředěnou v ruce jednotlivce anebo v rukou určitého společenstva, dospěly vyplnění ctižádosti své a choutek svých. Oba tyto druhy demagogů stejné jsou záhubny a stejné jimi pohrdám.“

A Marat byl pro mne bohem! Jméno jeho budilo ve mně hluboký dojem úcty. Papírníci prodávali tenkrát podobizny všech velkých mužů revoluce. Ihned opatřil jsem si Maratovu a uctivě nosil ji stále při sobě.

Tu ale dovolí si Gambetta, jehož zvali „dobrým,“ a „čistým,“ dovolí si vysloviti jméno Maratovo s přízvukem pohany.

Již v porovnání svém dával kandidat patrně přednost tyranu.

Cesaru připisuje ctižádosť, Maratovi choutky.

Rozhorlen doběhl jsem k Leballeur-Villiersovi.

— Víte-li, co se děje? volal jsem. Čistý mi to kandidát, Gambetta, jehož nám poslali výboři pařížští! Právě vyvěsují venku jeho svolání, ve kterém nazývá revolucionáře demagogy.

I odříkal jsem svolání.

— Co tomu říkáte, pane Leballeure? Zdá se mi, že nás ten Gambetta zrazuje. Přes všecken republikánský zevnějšek vidím v něm jen klerikála.

Pan Leballeur mne chlácholil. Nesouhlasil arci nikterak s Gambettou; leč kandidát tento byl takřka vnucen okolnostmi; byl sice jistě jen republikánem umírněným, pouhým girondinem, nebylo však lze jinak, byť i proti vůli, než podporovati jeho kandidatru.

Vysvětlení toto nechtělo se mi líbiti. Pan Leballeur vysvětloval mi stále že Gambetta jest nevýslovně zručný muž, kterýž vida nebezpečného soka, svého, vládního kandidata Lessepse, zachovává jakousi mírnost, aby si získal orleanisty a legitimisty. Poznámku o Maratovi učinil zajisté jen k tomu konci, aby ujistil šlechtu a zalíbil se měšťanům.

— Tak? zvolal jsem; a což lid? Lid není tedy ničím? Krásný mi to oboustranný kandidát, který, aby zalichotil aristokratům a stavům prostředním nebojí se pohoršiti lid! . . . Co mne se týče, nevydám ani jediného lístku pro tohoto pokrytce.

Za to však pomáhal jsem ze všech sil výboru Esquirosovu. Takového kandidáta možná přece pochváliti! Napsal „Histoire des Montagnards;“ a ne-

jmenuje revolucionáře demagogy aspoň! Proto také vrátiv se večer z koleje, proběhl jsem ulicemi naší čtvrtě, abych do schránky na dopisy každého domu vhodil lístky Esquiroyvy. Roku 1870 měl jsem ještě jinou starost. Byl jsem neodvislým v době plebiscitu; žil jsem vzdálen od své rodiny a nebylo mi třeba skládati účtů z času svého.

Všickni republikáni umluvili se hlasovati „ne.“ Zavedena neslýchaná propaganda.

Rozšiřování lístků bylo spojeno s mnohou obtíží zejména mezi vojskem. Bylo tu třeba hochů odhodlaných a obratných. I nabídl jsem služby své komitetu, jehož předsedou byl Gaston Grémieux mladý advokát, spisovatel velmi zuřivých básní v časopise páně Lebaleurově a Royannezově.

Grémieux doufal, že nikdo nebude podezřívati jinocha šestnácti let, a proto svěřil mi část lístků pro kasárny. I vydal jsem se na všechna místa, kde byly soustředěny čtyry, oslovil jsem vojíny a kradí dodával jim provolání proti plebiscitu a lístky s „ne“. Podařilo se mi i vniknouti do vojenské nemocnice, přičiňoval jsem se všemožně, abych důvěru páně Grémieuxovu oprávnil.

Mnozí obyvatelé marseillští hlasovali proti vládě, a já byl hrd, jakoby běželo o osobní můj úspěch.

Spiknutí bylo mi tolik, jako voda rybě. Všude, všude snula se spiknutí. Ze všech tajných místností vábila mne především jedna v temné uličce, vedoucí z boulevardu de la Corderie na nábreží de Rive-Neuve; sál tento sloužíval také za shromaždiště svobodných zednářů; po stěnách byly rozvěseny jejich odznaky. Tu bylo slyšeti stálý výzev proti vládě, vzájemné podněcování se; každý hořel touhou slyšeti již vyzvání, aby se uchopil zbraně.

Jednoho večera objevil se mezi námi nováček. Byl to mladík devatenácti let, s tváří od neštovic zohavenou; předčítal nám verše o „násilníku,“ a my řeč jeho uvítali s nadšeným jásotem. Přišel z Vaucluse; byl povahy ohnivě, vroucí; chtěl zprvu býti knězem a mládí své prožil v semináři, náhle ucítil však, že není stvořen pro úřad kněžský, a proto opustil soutanu a pospíšil uvrci se v proud revoluční. Tento krok jeho, tato podobnost našich osudů naplnily mi srdce obdivem. Sotva bylo po schůzi tiskl jsem vroucně jeho ruce, ujišťuje ho o svém přátelství.

— Výborně, občane, pravil jsem nadšeně, také já byl vychován v bludu, a jako vy, dospěl jsem ku poznání pravdy. Chcete-liž býti mým přítelem?

Přítelem v životě i ve smrti! zvolal host ohnivě. Objali a polibili jsme se.

Pan Royannez nebo některý jiný ze společnosti pověděl mu kdo jsem, načež on navzájem udal mi jméno své. Zval se Clovis Hugues.

Tak míjeli mi dnové, život můj neměl cíle. Chodil jsem z klubu do klubu, poškrábal celé archy papíru, a míchal se do všech osvědčení národních.

Ale když vypukla válka, nesouhlasil jsem s národem. Nezměrná většina lidu volala blučně „Vzhůru, do Berlína!“ Všickni domnívali se, že do pěsti sevřeme Prušáka beze všech obtíží, v tomto přesvědčení shodovali se přívrženci vlády i s protivníky jejími.

Jediní republikáni spatřovali ve příznivé válce utvrzení vlády císařské, a proto usnesl se výbor revoluční s předsedou Gastonem Grémieuxem v čele zosnovati velikou manifestaci ve prospěch míru.

Myšlénku tuto uskutečnili v prvních dnech měsíce srpna. Jednatelům podařilo se sehnati dosti četnou tlupu, načež vztýčivše prapor, procházeli jsme hlavními ulicemi města.

Což divu, že osvědčení takové, přičící se citu obecenstva, setkala se s mnohým odporem! Vypískali nás, a na několika místech došlo i ku rvačce. Praporečník, řemesla svého obuvník, vedl si jako hrdina ze starověku, háje udatně praporu svého, který mu lid vyrvati chtěl za rozhorleného volání: „Ať zhynou Prušáci!“ Na náměstí před radnicí nastala již tuhá šarvátka, načež přispěla policie a zatknuvši některé z našich, ozehnala nás.

Smutně doběhl jsem toho dne domů, rozjímaje s hořkostí o nestálosti lidu. Nechápal jsem, jak může republikánský lid našeho města schvalovati válku, která by upevnila císařství! Tou dobou arci každý věřil ve vítězství; lid marseillský zapomínaje na císařství, oslavoval vítězství Francie. V kávnárnách hluchně ozývaly se zvuky marseillaisy. Potýčka u Sarrebrucku zvána zprvu velikou bitvou.

Dne 9. srpna kolovala městem úchvatná zpráva, že Mac Mahon zničil armádu korunního prince pruského, jehož s patnácti tisíci vojinů německých zajal.

Jak mohla se pak líbiti lidu manifestace ve prospěch míru!

Radostné opojení lidu netrvalo však dlouho. Což tisíckrát smutnější bylo probuzení ve skutečnost, probuzení hrozné při zprávách pravdivých. Tenkrát zaměnilo se volání národa, a „Zachraňme vlast!“ znělo od dědiny k dědině místo prvního vyzývání na Berlín.

Zpráva o porážkách Francouzů rozčilila mne na výsost, a rázem přidal jsem se ku vroucí straně lidu, neboť přátelé moji v komitetech revolučních i tenkrát ještě soudili, že nejlépe bude nechat císařství, aby si samo pomohlo.

— Nebýti císaře ve Francii, znělo heslo jejich, bylo by jinak. Učiňte Francii republikou a ihned začneme hájiti národní území.

Osud vlasti byl jim lhostejným, pokud by neměla vlády dle jejich vkusu.

Jednání toto rozjitřilo mne, a s podivem táži se sebe, jak jen možná, že jsem už tenkrát neprohlédl! Z nadšeného horlitele pro mír na začátku války stal jsem se zuřivým bojovníkem, uslyšev, že nepřítel překročil již na půdu francouzskou.

Dne 16. srpna ustanovil jsem se pevně, že se dám odvésti. Dobrovolníku bylo však třeba věku nejméně osmnácti let, a mně bylo šestnáct. Jaké tu pomoci?

Došel jsem si na úřad pro výtah z matriky.

Zněloť v listině, že jsem narozen dne 21. března 1854. I zaměnil jsem čtverku ve dvojku a dosáhl tak kýžených a potřebných osmnácti let. Což překáželo mi ještě, abych byl vojínem? Dopustil jsem se arci podvodu, přiznávám však, že mi pražádných výčitek nespůsobil. Ještě zbývala však přec vada dosti vážná: krátkozrakost moje. Pčinil jsem se však pilně při odvodu,

a skutečně podařilo se mi proklouznouti. Zajásal jsem, slyše osudná slova: „Přijat.“

Dal jsem se vřadit do 3. pluku zuavů, domnívaje se zároveň s ostatními dobrovolníky, že ihned budeme posláni na bojiště. Zklamali jsme se však. Všickni byli nejprve posláni do města, kde ležela posádka jejich pluku v čase míru a tak stalo se, že my všickni davše se k zuavům, abychom ihned ocítlí se na bojišti, byli jsme zavezeni do Alžíru.

Bránili jsme se — pokud lze se arci ve vojsku brániti — uslyševše poprvé, že pojedeme do Toulonu, odkud bude nám vstoupiti na loď. Pro umírnění vlasteneckého bolu našeho řekli nám, že nelze jíti na bojiště beze cviku, a toho že zas nejlépe dosíci lze jedině ve vlastním pluku. Vojín přestal býti pánem svým; a což zbylo nám tudíž, než abychom zatajili nevoli. Všickni shodovali jsme se v myšlence, že nebylo třeba posýlati nás tak daleko, abychom se naučili zacházeti se zbraní.

Dne 18. srpna dorazili jsme do Toulonu. Bylo nás několik tisíc dobrovolníků. Nazejtří, dne 19. vecpali nás do různých lodí. Já přišel na palubu „Neohrozené.“

Dne 21. vystoupili před Alžírem mužové 1. pluku zuavů, načež pluli jsme dále a stanuli ještě jednou, když vystoupili na břeh branci 3. pluku. Naposledy zakotvila „Neohrožená“ v přístavě Stora zvaném, kde došla řada na nás. Asi tři dny pobyli jsme se městě, načež po dráze dovezení jsme na místo svého určení. Já byl vřaděn do sedmého oddělení prvního praporu. Oddělení naše nemělo hejtmana, důstojník, jenž úřad jeho zastával zval se poručík Larguillé.

Abychom se otužili, poslali nás do kraje hornatého na Atlas. Hora, na které jsme se rozložili, nazývá se Djeb-el-Ouach. Krásný to kraj, ale hrozivé divokosti. Noční reje hyen a šakalů, kteří kol stánů našich vyjíce o zbytky potravin krvelačně se potýkali, působily nám koncerty dojmů děsných.

Tábořili jsme na Djeb-el-Ouachu až do 7. září.

Téhož dne za časného jitra dáno náhle znamení k odchodu, a již ocítlí jsme se mezi horami nevědouce ani, kam byli jsme vedeni.

Zřídka jen uzřel jsem ještě kraj tak divukrásný, tak malebný, jako obraz, jevíci se nám stále při tomto pochodu horami a údolím. Prvý pochod dne 7. září určen byl až do Smendua ani třicet kilometrů cesty ve skalnatých roklích. Než jak lehká byla tu cesta! Celé vyzbrojení mé bylo mi jako péří bez váhy.

Jaký ples, viděti v roklinatém údole svěží Oued-el Kébir spěchati se strmých výšin a s třeskem srážeti se v pěnu a zase prchatí dál tokem velebným jako pruha stříbrná, mihnouti se čiperně jako jiskrou po skalní srázi a proplétati se v tajemných úžinách v hlubokých, lesem porostlých roklích a při tom provázeti nás stále zvučnou melodií proudů svých, stihajících se v přechetných vodopádech.

Toho dne zdála se nám cesta velmi krátkou.

Nazejtří druhý pochod. Ze Smendua do El-Arroucha 33 kilometry. Zase příjemná procházka. Prošli jsme bez zástavky El-Kanturem, a k večeru za soumraku dorazili k městu El-Arrouch, zde byl právě trh. Té noci ne-

bylo nám klidu. Ani oka jsme nezavřeli pro pekelný řev nočních dravců obcházejících tábor náš, a stráže musily stále přikládati na oheň, aby divá zvěř tato neodvážila se dále. Nazejtří při odchodu vypravovali nám obyvatelé, že všickni pardalové z okolí válčili v noci minulé.

Při prvním zážehu slunce vydali jsme se znovu na cestu. Třetí den skytal nám vyhlídku na pochod nejdelší, 44 kilometry; za to měli jsme však odpočívati celý den v Jemmapách, cíli naší cesty.

Tentokrát ubylo již cestě veselí. Začínali jsme býti unaveni. Z El-Aroucha do Sv. Karla byla cesta velmi jednotvárná; odtud však do Jemmap bylo nám jíti cestou sráznou mezi samými vrchy a roklemi; tento druh chůze brzo stoupavé, brzy sestupující, kterýž na začátku pochodu velikou rozkoš nám působil, nesloužil již valně pohmožděným nohám našim. Na této pouti dostalo se nám, nedím radosti, leč dobrodružství, že uzřeli jsme překrásného lva, jenž klidně sedě na úskalí, ve slušné vzdálenosti od cest, pohlížel na nás, beze vší chuti k výtržnostem. Srazili jsme těsně řady; zpívající umlkli, načež spokojivše se pozornou přípravou pro případ útoku, kráčeli jsme tichounce dál, a nečinili nižádného výzvu. Myslím, že asi ctihodný pan lev jako my přestával jen na pouhém pohledu zvědavosti. Dále, kdy nebylo již obavy před útokem veličenské osobnosti jeho, jali se mnozí bručeti, že nebyl nám dán rozkaz ku střelbě, brzy umlkli však i tito nespokojenci.

V Jemmapách, kam dospěli jsme již za pozdní hodiny noční, zvěděli jsme, že ve Francii prohlášena byla republika. Obyvatelé, mezi nimiž mnozí vyhnanci vítali nás s otevřenou náručí. My však znali již jen jediné přání pospíšiti nejrychleji k přístavu.

Velitel náš dostal nový rozkaz, neboť hned nazejtří časně oznamoval již, že zamýšlený odpočinek denní jest nemožným, a že ihned vydáme se na cestu k přístavu. Nová tedy naděje na pochod, slibující tentokrát 38 kilometrů! Mnozí počítali však příliš na síly své. Mezi těmito byl jsem i já. Nadarmo nutil jsem se k vůli nejlepší; v šestnácti letech nejsou síly tělesné ještě dost atěčny pro tak drsné pochody. Byl jsem bez vlády.

Z rán a kráčel jsem ještě v řadě, leč o poledni klesaly mi nohy tvrději. Zoufaje usedl jsem na mezi louče se s druhy milými.

Parno bylo praživé; hory alžírské praskaly pod žhavým úpalem slunce. Ústa moje byla vypráhlá jako troud, a nikde kapky nějaké, abych je omočil. Sebrav všecky síly, dolezl jsem ke hluboké strouze, v níž na dně blýskala se kaluž. Stůj co stůj umínil jsem si dostati se k ní; stalo se tak, ovšem s úsilím neslýchaným, po kolenou.

Leč hů! hnusné divadlo pro zraky, kaluž sotva metr zdělí, byla plna plazů. Nicméně ponořil jsem rty své v nezdravou, zapáchající tekutinu a pil. Sotva byl jsem to však učinil, zhnusil se mi smrdutý, jedovatý nápoj tak, že jsem okamžitě ustál a nabranou vodu zase z úst vypustil.

Truchlé myšlenky jímaly hlavu mou.

Co bude ze mne, když všickni mne opustili v krajině neznámé, pusté! Myšlenka na modlitbu — bohužel — ani na okamžik neozvala se v srdci mém. Arci modlili se tou dobou ve vlasti za mne jiní.

Nebudu-liž zde kořistí dravé zvěře?

Vzpomněl jsem na včerejšího lva i na pardaly obcházející kol tábora. Necítil jsem v sobě ani síly k obraně života.

V zoufalých myšlénkách těchto pozbyl jsem vědomí.

Nevím ani jak dlouho jsem ležel, když zas probudil se ve mně život; dvě bronzové tváře arabské byly nade mnou skloněny, a úst mých dotýkalo se cosi, z čehož prýštil sílicí nápoj.

Nemoha mnoho mluvit, vypravil jsem ze sebe:

„Philippeville!“

Porozuměli mi, jeden ujal mne pod pažemi, druhý za nohy, a spěšně ubíhala nám cesta.

Měl jsem v kapse něco peněz, i nabídl jsem je ochrancům svým, leč nepřijali jich. Dobráci radovali se, že zachránili život „malému zuavovi.“

Donesli mne do kasárny, kdež brzy našel jsem svůj prápor.

Spal jsem té noci, že by mne rána z děla byla neprobudila.

Vždyť za dobu čtyř dnů byli jsme urazili 145 kilometrů nejneshodnější cesty.

Nazejtří, dne 11. září zavzněl rozkaz k pochodu do přístavu.

Dne 14. pozdravili jsme Toulon, 15. dospěli do Montpellieru, kde v době války sídliti měl 3. pluk zuavů.

Zde měli jsme teprv býti nově roztríděni, neboť neustálými přihláškami rozmnožil se náš prápor až k počtu 600 mužů.

Zbývalo tedy ještě rozdělení znavů dříve, než by posláni byli na bojiště.

Mně však nebylo souzeno dostati se do ohně nepřátelského.

Matka má byla se již dopátrala mého odchodu, a vědouc dobře, že nelze připustiti dobrovolných branců před uplynulým osmnáctým rokem, opatřila si autentický můj list křestný a jako kule náhle, k úžasu mému objevila se dne 16. září u generala Messiaata, velitele posádky montpelliérské. Sotva byl jsem sám do města došel, dal mne velitel zavolat, a tázal se, jak mohl jsem býti přijat.

Což zbývalo než přiznati se k úskoku. Domluvil mi přísně a ihned zrušil závazek můj, nazvav jej rozhodně neplatným.

Byl jsem tedy zuavem z podvodu právě po celý měsíc.

Odejev s matkou, ubytoval jsem se u své rodiny. Dovedl jsem však užiti prohlášení republiky a všeobecného zmatku a činil doma, co mi jen bylo libo.

Prefektem kraje Bouches-du-Rhône byl skutečně od vlády jmenován Esquiros, pro něhož jsem byl tolik učinil.

Esquiros měl syna mého stáří, Viléma. Sprátelili jsme se, a společně s Clovisem Huguesem utvořili sbor jinošský, jménem „Jeune Légion Urbaine.“

Zvolili jsme oblek podobný stejnokroji svobodných střelců, a Esquiros podělil nás karabinami dragounskými. Celý den hráli jsme na vojáky.

Mluvalo se tehda o hromadném povolání mužstva vládou.

Všecky gardy národní měly odejít. Naše Jeune Legion Urbaine chystala se hájiti Marseille. Zajisté tak snadno neodvází se Prušáci až ku zděm našim. Divocí a bojovní domýšleli jsme se do opravdy, že bez nás nebylo by ubohému městu spásy; štěstí ještě, že nás měli!

Nešetřili jsme se, pravda. Toho nám doznati sluší. Nevykonali jsme arci nic velikého, ale aspoň nepopřáli si oddechu.

Od rána do večera šermovali jsme na náměstí sv. Michaela; odcházeli a přicházeli sem, a tisíc různých cvičení vojenských konali. Já maje hodnost „bývalého zuava“, stal jsem se velitelem při cvičeních. Přidání nám také v čelo dva mužové, kteří úloze dané s všemožnou vážností dostáli; byli to velitel bataillonu Giraud a kapitán Henry.

A což náš štáb! Takový štáb třeba dříve viděti! Rozumí se, že i já k němu patřil. Prefekt byl nám k tomu účelu daroval místnost uprostřed města. Celý pavlán vyšňořili jsme prapory a odznaky tak, že nám oknem světlo nevnikalo, a že již o druhé hodině s poledne bylo třeba rozžehnouti plyn. Když přistál v Marseille Garibaldi, přicházející z Caprery doprovázela jej naše legie od přístavu „De la Joliette“ až ku prefektuře.

Nadšení marseilských pro italského vojevůdce bylo téměř šílené. Dobré babuše z trhu byly by mu všechny rády přízeň svoji projevíly, a s těží jen zadrželi jsme jich, aby se mu všechny samou láskou na krk nevrhly. Byly by se snad, nebýt našeho nadlidského namáhání, daly zajet jeho vozem.

Pamatuji se ještě, jak jedna z nich prodrala se přece pracně našimi řadami a vyzdvihujíc nemluvně ke Garibaldimu volala naň:

— Batiza lou! batiza lou!

Garibaldi tázal se, čeho si přeje žena.

— Chce, abyste jí pokřtil dítě, pravili mu nejbližší jdoucí.

General se usmál a vztáhnuv ruku nad hochu, pravil:

— Křtím tě za republikána.

Hlučné „bravo“ zahřmělo ulicí, a projížďka Garibaldiho městem byla jako skvělý průvod vítězný.

Marseilští byli vůbec po celé trvání války osvědčili dobré srdce své.

Sotva byl přišel některý prapor z Afriky, shlukli se okolo vojínů, sloužili jim, zásobovali je šokoládou, cukrovinkami a pomorančí.

Všickni odcházeli pak na bojiště více obloženi mlskami než nábojem.

Vystoupilo-li v přístavě oddělení raněných z bojiště, nevěděli obyvatelé jak by jim nejupřímněji projevili hluboký soucit svůj a vděk. Ihned pořádky pro ně sbírky a dobrý lid odevzdával vše: peněženky, ozdoby i klenoty. Dobré dámy pracovaly u nemocných bez ustání.

Ženy byly žádaly za požehnání Garibaldiho, byly by však také zlíbaly nohy Charettovi. Vždyť při volbách r. 1871. chystal se Marseille zvoliti za poslance právě tak royalisty Charetta a Cathelineana, jako radikály Esquirosa a Ledru-Rollina. Kdokoli jen byl zastancem války až do poslední krupěje, byl oslavován a na rukou nosen.

Nemálo zkusili krajané moji smíchu za hroznou výpravu válečnou v letech 1870—71. Neušetřil nás ostatní svět posměchu. My arciť sami dávali jsme podnět k smíchu svými legiemi a svobodnými střelci smrti; měliť jsme vojíny, kterých nebylo lze mobilisovati. Ale což divu také, když hned při prvních útocích nepřátelských všickni obětaví mužové byli se dobrovolně vydali za vojskem. Těch pak nebylo málo. Račíž čtenář nahlédnouti do archivu vojenského a přesvědčí se o přčetných přihláškách dobrovolníků na jihu Francie, sotva že byla se roznesla zpráva o prvních porážkách našeho vojska.

Na lodích, které nás k plukům unášely, ve vlcích, všude byli jsme v pravém slova smyslu natlačeni. Nikdo nečekal na den 4 září, aby oběť života podal na oltář vlasti.

Nemírnost citů, u nás zjev obyčejný, snadno arci po válce učinila nás terčem vtipů novinářských; buďsi však, tolik doznati třeba, že občané jižní jako všickni ostatní povinnosti své dostáli.

Po této úchylce zdá se mi, že volněji mohu oddati se úsměvu při komické stránce vlastenců marseilských. Každý zajisté odpustí mi ironický posudek, poněvač v první řadě na mne sama jest namířen.

Pohlížeje tehdy na události zrakem šestnáctiletým, nemohl jsem arci jinak než směšnou nazvati naši městskou gardu, jejíž hrdinské činy byly by zasloužily zvěčnění v obrazech epinálních.

Garda měšťanská měla první slovo na prefektuře. Sudťež sami o činech jejích dle následující vážně věrohodné anekdoty.

Velitelem gardy byl obchodní dohazovač Matheron, podplukovník pak barvíř Gavard.

Jednoho dne seděli spolu hrajíce v domino; náhle povstal však Matheron řka k příteli svému umělci barvířskému:

„Víš-li, občane, že starosta jedné vesnice z okolí marseilského byl mi udán pro úsilovnou agitaci, kterou přiměti se snažil občany, aby hlasovali pro plebiscit?“

— Možná, veliteli, ti venkovští starostové bývali všickni náhončími bíd-ného císařství. Kterýž jest nehodný ten úředník obecní?

— Starosta septémský.

— Dobrá, dokládá barvíř Gavard, béru si jej na starost.

Nazejtří časně z rána ujížděl již podplukovník měšťanské gardy do Septèmes na koni svém, přijmím Robespierre.

Obec Septèmes čítá 1500 obyvatelů a leží na cestě aixské, v dáli asi dvanácti kilometrů od Marseille.

Ve vesnici probudil se neslýchaný poplach, když o deváté hodině ranní uzřeli tu strnulí občané přijížděti jezdce s velikým, pestrým chocholem, s karabinou, a pásem ověšeným bambitkami a revolvery všeho druhu. Všecko shluklo se s údivem.

Podplukovník barvíř stanuv v sedle zpěněného oře otázal se vážně:

— Kde jest starosta? Zaveďte mne do bytu občana starosty této obce! Obyvatelé uposlechli.

V brzce ocítl se starosta obecní před Gavardem. Nešťastný muž byl dobrý rolník, prostičký, a nyní byl právě ořezával v zahradě stromky.

— Co tropíš, občane starosto, spustil podplukovník gardy beze vši předmluvy, národní mínění obviňuje tě ze spolčování se s Prušáky, v příčině zabránění války!

— Prosím, pane

— Aj co, pane, . . . nyní není pánů, a jsou jen občané, rozumíš-li, otroku císařství? A občan, který tě nyní oslovením poctil, jest zároveň podplukovníkem. Jmenuj mne tedy: občane podplukovníku!

— Občane podplukovníku, nevím, nechápu z čeho jsem as obviňován, jsemť rolník

— Není třeba, abys chápal, zřízení císařství; . . . sděluji s tebou jen, žeš obviněn před soudem národní spravedlnosti, zastoupené tuto v mé osobě, že jsi v době plebiscitu urazil cit národní, namluviv lidu obyčdnou lež, že císařství jest zárukou míru, a dav po té hlasovati „ano“. Zřejmo tudíž, žeš usvědčeným protivníkem války . . . není pochyby, že vyjednáváš s Pruskem, totiž s cizinou. A proto, jménem národního mínění, jehož já plnomocným jsem zástupcem, zbavuji tě hodnosti tvé, úřadu obecního, bez ohledu na následky . . .

. . . A poněvač zaslouženým tímto svržením svým nejsi již parlamentárně nedotknutelným jako hodnosta, zatýkám tebe jménem zákona.

Ubohý starosta byl v pravém slova smyslu omráčen, nejsa schopným ani nejmenšího odporu. Gavard kroutil si divoce kníry. Lid septémský nevěděl, čeho se domýšleti.

Znalť gardu měšťanskou jen dle pověsti, pověst ta však stačila, aby každý při pojmenování jich jako ryba oněměl.

— Nuž, honem, zavelel náhle občan barvíř, vyšlň se do sedla se mnou, občane, bývalý starosto, dovezu tě na prefekturu. Tam svěříš se občanu prokonsulovi. Je-li srdce tvé čisto a patriotism beze skvrny, není se ti čeho báti; prosím tě však, abys poněkud čileji rozkazy moje plnil. Nemohuť zanedbávati práci svého úřadu, jsem vykonavatelem velikého díla národního mínění.

Na rychlo vysazen tedy starosta septémský na koně Gavardova. Ubožák byl více mrtev než-li živ. Žena jeho kvílela a vesničané stáli tu jako omráčení.

— Hajdy nyní, cestou ku prefektuře! velel podplukovník. Občane starosto, drž se zpřímá a obejmi mne, abys nespádl. Měj se však na pozoru bys nespustil mé bambitky!

Hý, Robespierre!

Bodl koně ostruhou.

Ze Septême do Marseille jede se několika vesnicemi. Jedna z prvních ležící v pusté úžině mezi příkrými stráněmi strašlivě vystupujících velikánů horských, nazývá se „Vrah“.

Starosta septémský nevěda, jaký bude as osud jeho, trásl se jako osyka a křečovitě třimal se podplukovníka před ním sedícího. Myslíl nejinak, než že přišla již poslední jeho hodina.

Gavard však necítil pro okamžik tento jiného, leč žízeň a proto stanul s Robespierrem před krčmou ve Vrahu.

„Pětiminutová zastávka,“ pravil slézaje a násilím tahaje za sebou zajatce. Zde se přijíjí. Občane starosto budeš pít s podplukovníkem Gavardem na zdraví národa! Přičiň se, abys pochopil česť, jež se tobě děje; republika sama . . . rozuměj dobře . . . republika platí ti doušek tento!

Nešťastný zajatec nedal se dlouho pobízeti a následuje příkladu svého vůdce vyprázdnil sklenici afrického „champoreau“. Champoreau byl oblíbený nápoj pana zástupce národní spravedlnosti, jest to smíšenina kávy, cognaku, a pomerančového likéru.

Vypivše nastoupili další cestu.

Ve Vistě nové zastavení, nový champoreau a nový přípitek národní. Tentokrát přinutil Gavard vězně svého, aby pil na zdraví občana prokonsula.

Podobně dělo se i na další cestě ve vesničkách Saint-Louis, Crottes, i v předměstí d'Arenc. Starostovi nelze již ničeho do hrdla vpraviti, leč brzy poznává, že k zachování ohroženého značně života třeba mu podvoliti se vůli brozného drába jeho, a proto polykal při každé zastávce nový champagne s novým přípitkem.

Při každé sklenici neopominul mu podplukovník připomenouti:

— Věz, občane starosto, že dostává se ti větší cti než zasluhuješ; republika platí ti doušek!

Konečně vjíždějí již do města. Ubohý, ztýraný, zemdlený, udýchaný Robespierre vleče se s těží ulicemi, s majestátním břemenem svým, zástupcem národního mínění, a občanem zástavou národní spravedlnosti.

Udivení hledí na ně lidé. Znalíť všickni umělce barviřského Gavarda, improvisovaného podplukovníka a s údivem táží se, jaký význam má asi nová tato jeho výprava.

Poslední stanice Robespierrova jest před prefekturou. Občan sloužící zavádí koně do stáje, kdežto podplukovník vede ubohého starostu k prefektovi Esquirosu. Tento neví ničeho.

Zvláštní výjimkou vytknouti sluší, že Gavard prefektovi netykal.

— Občane prokonsule republiky, odevzdávám v ruce vaše přítomného zde starostu septémského, kterýž zove se sice rolníkem, jest však ve skutečnosti toliko otrokem císařství a jednatelem pruským. Byl postižen při činu, kdy pokoušel se osnovati spiknutí pro mír, kdežto srdce naše všecka žádají si války až do těch hrdel a statků. Dnes ráno o deváté hodině byl zbaven parlamentární nedotknutelnosti své, promluvilot hlasně svědomí veřejnosti vlastních jeho podřízených a urvalo mu úřední odznak, jehož se byl nehodným učinil svými zločiny; obec septémská svěřila jej mé ochraně, a já přivádím jej, aby vystál si zde trest za svoje nepravosti. Ku polehčení viny jeho jest mi arci doznati, že ode chvíle zatčení projevoval příkladnou poslušnost ano i mysl vlasteneckou, připíjeje i na vaše zdraví, nepočítám-li ani všech ostatních. Sudtež sám, občane prokonsule republiky, máme-li přítomnému starostovi poslušnost tuto přičísti k úlevě. —

Esquiros zvyklý podobným výjevům, obeslal k sobě ihned velitele dohazovače Matherona, aby věc vysvětlil, neboť starosta septémský nezvyklý africkému líkéru a mimo to postavením svým na výsoť rozčilený, nemohl udati ani nejmenšího vysvětlení.

Sotva objevil se Matheron, bylo jasno.

Esquiros zažehnával svého podplukovníka ku všem ďáblům, vyčastoval jej nehrubě jemným kázáním a rozkázal, aby zajatce ihned na svobodu propustil.

— Výborně, občane prokonsule, odpověděl Gavard; jakmile vinník nevinným jest, vrátím jej plačící rodině. O republika vyniká velikodušností. Jest spravedlivá a chrání slepce i sirotky. Ať žije republika!

To řka zobjímal Gavard starostu septémského zapřísahaje jej, aby po celý život pohrdal černým jedem krvavé pomluvy, po té dal osedlati jiného koně, usadil se naň se svým bývalým zajatcem a vítězoslavně ubíral se s ním do Septèmes.

Tentokráte nebylo cestou přípitků, za to však obědvali jezdci ve Svatém Antonínu blíže Visty. Oba byli vyhladověli a starosta byl hostitelem. Sotva

byli vjeli do Septêmes sbíhali se lidé se všech stran. Podplukovník uzřev je, jal se s hřbetu koňova činiti k nim následující provolání: — Obyvatelé septémští! Přivádím vám zase ctnostného vašeho starostu, kterýž jest ozdobou vaší pracovitě obce. Byl obžalován ze strašných zločinů, ale vítězně dokázal nevinu svého vlasteneckého srdce Občané, budiž vám záslužný tento příklad naučením . . . Francie cizinou týraná obrací k nám zraky! Nezklamtež důvěru republiky, matky své! Opakujte dítkám svým a pravnukům svým, že měšťanská garda marseilská drží v jedné ruce meč povinnosti, v druhé pak váhu spravedlnosti Přijmětež od této gardy bez bázně a bez úhony svého ctihodného starostu, prokazujte vzornému úředníku tomu čest i úctu příslušnou; zlatým písmem vpište vzácné jeho jméno ve průčelí radnice septémské, aby tu zářilo a skvělo se pro všechny budoucí věky. Ať žije republika.

Nezaručuji se ovšem, že podávám doslovné znění řeči Gavardovy; leč není-li doslovnou, tedy aspoň jen velmi málo liší se od řeči původní. V příčině události samé zachoval jsem se přísně dle pravdy, vypisuje věrně zatčení starosty, smyšlené důvody tohoto zatčení, dvojí cestu barvíře gardisty, při kterých vozil starostu v sedle za sebou, přípitky i sklenky afrického likéru.

Dle této epizody lze souditi o celé gardě prokonsula Esquirosa. Mimo to byla příhoda starosty septémského prostou odyssejí hrdinsky-komickou, což nebývalo však pokaždé. Přemnohé události z doby té, připsané k tíži gardy, byly příčinou, že na konec dostalo se činům jejím jednohlasného odsouzení.

Po kapitulaci metské zmocnila se i obyvatelů na jihu všeobecná ve Francii zlost, kteréž dobře dovedli užiti revolucionáři. Esquiros sestavil na rychlo ligu krajů jižních. Clusseret potomní ministr vojenství komuny pařížské zavolán, aby velel vojsku ligy. Jedno oddělení vojska nechtělo však uznati jeho autority. Brzy došlo ku rvačce, kteráž později vypukla v krvavý boj. Nastal nepořádek tragický. Gambeta zvěděv o tom poslal městu nového prefekta.

Rozbrojů nebylo. Naopak.

Přivrženci ligy jižní polepili zdi městské obrovskými plakáty se slovy: „Chceme způsob Esquirosův.“

Nový správce departementu občan Marek Dufraissee přijel. Došel ihned na prefekturu, zkoumal postavení své a pochopiv, že nelze mu v okolnostech podobných se udržeti, poděkoval se, načež v odškodnou byla mu svěřena prefektura jiná, snažší. Gambetta přál si tu provésti vůli svou. I rozhodl, aby Alfons Gent ujal se správy marseilské jménem vlády tourské. Bylo tudíž Gentovi převzítí prefektury dvě, neboť zapomněl jsem udati, že jsme tenkrát měli v Marseille dva přednosty departementu, Esquirosa, kterýž nesl titul správce des Bouches-du-Rhône, a Delpeche s titulem prefekta. Vláda tourská byla tuto prefektura nabízela i Morici Rouvierovi, hned po zamítnutí Dufraissově. Avšak Rouvier vychytralý generalní tajemník přesvědčiv se, že správa Bouches-du-Rhône skytá více trní než růží, odpověděl ihned: Děkuji, nabídnětež jen místo jinému. Jmenování Gentovo bylo přijato zlostnými výbuchy přivrženců Esquirosových a Delpechových, ku kterým náležel jsem i já.

Říkali jsme si, že je veta po Francii uváže-li se ve správu departementu nový prefekt. V nejhorším případě obětován byl Gambettovi Delpech,

prefekt čísl. 2., nikdy však prefekt čísl. 1. totiž Esquiros. Ve sboru „Jeune Légion Urbaine“ tíhli někteří ku vládě tourské, ostatní k lize jižní. „Girondini“, tak totiž nazývali jsme všecky, kdož prohlásili se pro Genta, byli obratnější než „Horalé.“

Jedné noci vynesli všecky karabiny, kterých užívali jsme k manévřům, a podělili jimi prapory národní gardy, jež pomáhaly novému prefektovi.

To byla „černá zrada.“

Ihned učinil jsem svolání ku členům, kteří zachovali věrnost Esquiropi. Utvořili jsme válečnou radu, nazvanou „Dvorem Marsovým,“ naší legie a obrali si úkolem vynesení soudu nad zrádci.

Žádný z nich arci neuznal za hodno dostaviti se k soudu Marsově, leč toho my nedbali, nýbrž odsoudili je všecky.

Pamatuji se, že jsem tenkrát zastával úřad veřejného ministerstva. Eliáš Devèze, bývalý druh z gymnasia, děláje advokáta, zastával nepřítomné viníky. Byl členem štábu naší Legie.

Třikrát vyvolávali jsme přísně jména „girondinů.“

— Tistin Capefigue! Tistin Capefigue! Tistin Capefigue!

Ticho.

Ujal jsem se slova.

— Poněvadž Tistin Capefigue neodpovídá k vyzvání dle jména, zrada jeho jest však nepopíratelná, žádám dvůr Marsův, aby jej odsoudil nehledě k jeho nepřítomnosti.

— Budiž, zahučel předseda.

— Proč jest obžalován svěřenec můj, Tistin Capefigue? tázal se Eliáš Devèze.

— Jemu byly svěřeny klíče od skříní, v nichž uloženy bývaly naše karabiny, odpověděl jsem. Tistin Capefigue vydal klíče nepříteli. Toť zrada v době války. Proto navrhuji, aby Tistin Capefigue byl odsouzen k smrti. Předseda vyzval obhájce, aby promluvil ve prospěch obžalovaného.

— Občané, členové vojenského soudního dvora, jal se řečniti Eliáš Devèze, těžká dána mi úloha, popírati zločin, jehož dopustil se zlosyn známý jménem Tistin Capefigue; úloha to, s níž nestačují síly mé. A přece nemohu svrhnouti se sebe povinnost, již mi byla moudrost vaše vytkla, povinnost hájiti vinníka. Marně hledám omluvy pro skutek svého klienta; v noci zneuživ naší důvěry vydal nepříteli klíče od skříní našeho štábu. Přidávám se k vývodům ctihodného jednatele ministerstva, přece však jakož zástupce Tistinův žádám, aby jménu jeho nebyla přidávána skvrna veřejná, kteráž by škodila úctyhodné jeho rodině.

Po té uvažoval soudní dvůr a konečně sneseno, aby Tistin byl zastřelen, jakmile se podaří jej lapiti.

Podobně odsouzení k smrti zastřelením všickni členové Legie, kdož přidali se ku straně Gentově. Jediné přivádělo nás k zoufalství, nemohli jsme totiž uskutečniti rozsudek svůj, nemajíce pušek.

Leč ani „Girondini“ neušetřili „Horalů“. I oni byli si sestavili soudní dvůr a v něm odsoudili nás všecky v nepřítomnosti.

Přece projevíli však více velkodušnosti, nazývajíce náš hold Esquiropi toliko zločinem urážky vlasti. My odsoudili je bez milosti k smrti, oni však shovívavěji určili nám všem doživotní káznici.

Zatím, co soudní dvory oba pilně uvažovaly a všechny téměř prapory národní gardy Cluseretovi poslušnost vypovídaly, vystoupil v Marseille nový prefekt Alfons Gent.

Domníval se v naivnosti své, že bude se mu jen objeviti na prefektuře, aby od všeho lidu s jásotem byl uvítán. Gambeta, jmenovav jej, byl se snažil osladiti mu pilulku.

Brzy však přesvědčil se nešťastník, že prefektova medaile také má svůj rub.

Večer po svém příchodu svolal podřízené své, chtěje promluvití vlasteneckou řeč pěkně vypracovanou, kteráž jistě nemine se cílem. Na znamení jeho utišilo se všecko shromáždění.

Otevřel ústa, aby lid oslovil . . . Bum! zavzní rána . . .

Co to? . . . Či někdo vypálil petardu na oslavu nového prefekta?

Aj nikoli . . . Gent chytil se rukou za vestu.

— Vraždí mne! . . . Jsem mrtev! volá.

Bylo to jako na divadle. Všecko dere se k prefektovi čisl. 3. Odnášejí jej za kulisy, ach, odpusťte, do sousední světnice, kdež ujal se ho krajský rada, zvěrolékař.

Alfons Gent nebyl ani poraněn. Leč dosti na tom, že byla vypálena rána z ručnice. Celé množství přítomných mohlo tak dosvědčiti. Všichni vrátili se do přijímacího salonu; všecken nábytek tu odstaven, každý koutek prohledán, aby byla nalezena zrádná kule, ale všecko hledání bylo marno. Nikde ani stopy po kuli.

— Milé dítky — promluvil Gent hlasem dojatým, odpouštím svému vrahovi.

Tato velikodušnost dojíhá přítomné. Delpech, prefekt č. 2. vyznává, že jest přemožen a skládá svůj úřad.

Mžikem roznesla se po městě zpráva o atentátu, jakož i o vzorné šlechtnosti druhého Augusta.

Několik praporů národní gardy, které až dosud byly váhaly, volají nadšeně:

— Sláva Gentovi!

Jediná garda měšťanská trvá při svém prefektu č. 1.

— Sláva Esquirosu.

Podivná rána z ručnice zůstala nevysvětlitelnou.

Někteří tvrdí, že byla skutečně vyšla, že pak Gent děkuje za zachránění své pěti franku, který měl v kapse u vesty. Jiní ujišťují však, že nový vyslanec Gambetův byl chytřejší, než se o něm domnívali a že jakýsi strýček jeho vypálil ránu na slepo.

Buďsi tomu jakkoli, vražedný tento útok přispěl velice prefektu čís. 3.

Zatím stihl Esquirose smutek. Syn jeho Vilém zemřel po několikaleté nemoci. Rána tato dojala předsedu jižní Ligy, kterýž zanechav prefekturu soupeři svému oddal se životu soukromému.

Měšťanská garda a sbor „Jeune Légion Urbaine“ byly novým dekretem rozpuštěny. Cluseretovi zbylo jen právě času k útěku. Jemu připisovány všechny nepříznivé události, všechny spory a nepořádky. O ničem nevěda byl přece za všechny zodpovědn.

Myslím téměř, že Gambetta dal rozkaz k jeho zatčení a zastřelení. Vždyť útok na ubohého Alfonsa Genta volal hlasitě za pomstu.

Revolucionáři nemohouce nyní rozvinouti činnost svou v zatýkání, pomáhali si tvořením klubů. Zejména dva kluby byly tou dobou útočištěm většiny: Alhambra a Eldorado.

Prvý měl své sídlo v kavárně, která byla skončila úpadkem, druhý v taneční síni.

V Alhambře i v Eldoradu byla společnost vybraná; vejíti mohl, kdo chtěl. Každého večera byl tu zastřelen některý general v obraze.

Předseda sezení dával předčítati depeše za dne došlé.

— Vizte, občané, co děje se ve Vogeziích. General Gambriel složil velení své v ruce generala Michela.

Četné hlasy: — Gambriel jest zrádce! Budiž zastřelen! Předseda zvoní:

— Račte zvednouti ruce, kdo souhlasíte, aby general Gambriel byl zastřelen.

Všecky ruce mžikem ocitly se ve vzduchu.

Za dva dny po té byl rovněž zastřelen general Michel za to, že neodsoudil k smrti generala Gambriele.

Jednoho večera nebylo však střelby.

Někdo ve společnosti vymyslel si špatný žert; vystoupil na řečniště a jal se mluvit.

— Občané klubu Alhambry! Sedíte na sopce. Monarchie chystá se zabavit republiku. Od včerejška již dlí hrabě Chambord v Marseille. Bydlí u svého přítele markýze de Foresta. Dnes celý den rozdával zlato lidem a v tomto okamžiku je zde v sále.

Slova tato vyvolala nevýslovný zmatek. V celém shromáždění zazněl divý ryk. Každý vinil souseda svého, že je hrabě Chambord. Celé množství přítomných bylo vyzváno, aby vystoupivše na řečniště, dokázali svoji identitu. Na konec rozešlo se shromáždění, nevyřídivši ničeho.

Já býval obyčejně řečníkem v Alhambře. Jedné neděle navrhl jsem, abychom zastřelili biskupa marseillského.

Byl jsem v městské knihovně nalezl plakát z roku 1793, ve kterém vypsáno bylo vynesení kriminálního soudu revolučního, odsuzující k smrti guilotinou Jana Jáchyma Gaile, padesátiletého kaplana ze Salonu, bývalého kanovníka, kterýž usvědčen byl ze zločinu smýšlení protirevolučního.

Hrd na svůj nález přinesl jsem opis do klubu a předčítal jej přítomným. Po té přečetl jsem výňatky z pastýřského listu biskupa marseillského z r. 1870, ve kterém vyzývá věřící, aby se nespolečovali s nepřátely víry.

— Co soudíte o tom, přátelé? tázal jsem se na konec. Nezdá-li se vám biskup Place tisíckrát protirevolučnějším než kanovník Gail?

— Ano, ano! řvalo množství.

— Ejhle! a kanovník Gail musil vytrpěti trest za zločin svůj a biskup Place ještě žije.

— Zastřelme jej! Zastřelme jej!

— Právě chtěl jsem podobný návrh učiniti slavnému shromáždění.

Odhlasováno po té zvednutím rukou, že má biskup marseillský v nejkratší době býti zastřelen.

Tak budily se stále zlé vášně lidu. Já sám na výsost vášní uchvácen, nechápal jsem zla, jež jsem stále působil.

Jindy dal jsem podobně hlasovati o návrhu, aby na bursovním náměstí byla postavena stálá guillotina. Třeba především, abychom ve stálé hrůze udržovali klerikalism, vysvětloval jsem.

A pamatuji se, že slova má byla přijata s pochvalou, že mne poslouchali, mne, kloučka šestnáctiletého! Vzpomínaje na smutné tyto doby stydím se za sebe a za lid.

Jednu větu oblíbil jsem sobě velice a pronášel ji často ve klubech, kde ji s nadšením vítali.

— Zařídme republiku věčnou, a odváželi-li se kdy reakce pozvednouti hlavy, nuže, jsme tu, abychom ji sfali!

Řečnická tato figura přinesla mi mnoho pochvaly a slávy.

Byl jsem v pravdě šílený, a se mnou všickni klubisté marseillští.

Otec můj byl nevýslovně nešťasten. Celé město vědělo, že mladý řečník z Alhambry jest jeho syn. Mé kanibalské návrhy bývaly uveřejněny v rozličných listech s mým podpisem: Gabriel Jogand-Pagès.

— Zneuctíváš jméno rodiny své, opakoval mi stále otec ztrýzněný.

Nemoha již déle poslouchati nářků jeho, umínil jsem si, že nejlépe učiním zvoliv pseudonym, abych se dalších výčitek zbavil:

Děd můj se strany matčiny nazýval se Leonidas. Podržel jsem pro sebe dvě prvé slabiky jména jeho, Leo. Mimo to vzpomněl jsem, jak již v gymnasiu velice poutalo mne jméno indického krále Taxilea, který uzavřel smlouvu s Alexandrem Velikým, mým idealem; vynechal jsem konečné *e* ze jména starověkého panovníka a učinil tak celek Leo Taxil. Jméno to zdálo se mi velmi zvučným i přijal jsem je.

Toť původ pseudonymu, dle něhož jsem lidu znám, a příčiny, proč byl jsem ze zřekl jména rodného.

Vždyť chtěl jsem kráčet cestou svou cestou zlou, — a přece nechtěl jsem si všechno pokaziti u rodičů užíváním jména jejich ve spisech, jež odsuzovali.

V.

K o m u n a.

Mimo kluby chovalo se obyvatelstvo marseillské dosti klidně.

Nástupce Esquirosov, chtěje si pojistiti přízeň tisku, povolal k sobě žurnalisty všeho druhu. Na prefektuře bylo již viděti jen novináře: v salonech, v pracovně, v odděleních a úřadovnách všude jen žurnalisté. Celý dům hemžil se jimi, i po chodbách i v domečku vrátníkově byli žurnalisté. Zaklepals na dvěře, vešel a žádals o snížení daní, o potvrzení pasu, a již bylo ti jednati s referenty místních listů. Ať vešels do správy blázince, do řiditelství průvodů pohřebních, do oddělení správy krajské, všude sešel jsi se s feuilletonisty, redakčními tajemníky a divadelními referenty. V předpokojích přísluhovali neplacení reportéři novinářští.

Přednostou prefektova kabinetu byl také novinář, August Cabrol, od kosti radikál, veselý mužík, který kouřil z ohromné dýmky a ku konci audience přátelsky hladil svoje navštěvovatele.

Generálním tajemníkem byl mladý dopisovatel marseillský, třiceti dvou let, který od té doby povýšil. Nebyl radikálem, nikoli. Ihned při pádu císařství měl několik článků ve Figaru.

Dne 4. září jmenoval jej marseilský obchodník se sukrem redaktorem nového časopisu „Pravá republika,“ jehožto úlohou bylo smíření všech sporných stran. Gambeta byl totiž i tohoto obchodníka jmenoval prefektem, nezdařilo se mu však, stráviv tu valnou část úspor svých opustil prefekturu, když se dostavili Esquiros a Delpech. „Pravá republika“ nepomáhala a obchodník vzdal se konečně myšlenky, že by se ještě mohl státi prefektem vzdor uznanému talentu redaktorově; proto ztenčil velmi vážně plat jeho; ba pomýšlel opravdově i na úplné potlačení neužitečného listu.

Na štěstí, že touže dobou usadil se v Marseille Gent, kterýž ubohému redaktoru nabídnul úřad generalního tajemníka, což tento s radostí přijal. Redaktor ten jest Jindřich Fouquier, nynější spolupracovník Figara.

Tenkrát zvali jej k důvěrnosti naklonění Marseilští krátce panem Jindřichem ano i zcela krátce Jindřichem, což jej nemálo popuzovalo, neboť svěřuji vám potají, že plně byl přesvědčen o své důležitosti. Leč generální pan tajemník marně snažil se dodati sobě vzhled slavnostní, nikdo v celém starožitném městě nemohl se vpraviti v myšlenku, že by se byl tak náhle stal osobností vážnou a oslovovali jej tudíž stále stejně důvěrně jako přednostu kabinetu.

Tak dělo se až do kapitulace pařížské.

Všeobecné volby děly se ve Francii se známým kvapem; v kraji Bouches-du-Rhône ujali se však věci zástupcové republikánské autority mnohem čileji než jinde.

Příměří bylo uzavřeno dne 28. ledna 1871 a hned nazejtří po té vydala vláda dekret svolávající voliče na středu, dne 8. února.

Tento dekret byl rozeslán telegrafickou cestou všem prefektům Francie.

Víte-liž, co učinil Alfons Gent, prefekt marseilský? — Schoval si depeši do kapsy. Nejkrásnější bylo však, že voliči Bouches-du-Rhôneští nejsouce vyzváni stále dotazovali se po dni skrutinia, kdežto Gent zatím nabízel se za kandidáta v kraji sousedním Vaucluském.

Na prefektuře zalíbil se velice tento kousek přednostův. Pracovali tu o listině úřední těšíce se, že konservativci lapeni budou neočekávaně. Všickni tajemníci a podtajemníci prefektovi mnuli si ruce.

Měliť mimo to ještě zábavy jiné; žádosti jen pršely; celé laviny depeši od nejrůznějších bratří a přátel hrnuly se Gentovi, aby je zapsati dal na listinu prefektury.

Mimo jiné psal i Steenakers, jehož nikdo na jihu neznal, ze dne 31. ledna nevyrovnatelnému našemu prefektovi: „Víte jakou mám cenu; potřebujete-li jména na listinu svou, užijte mého.“ (Doslovně) Neužil ho, a ubohý Steenakers nebyl ubožák volen ani v departamentech jiných.

Na konec, kdy domnívala se prefektura již býti jistou, vyvěsila plakáty zvoucí voliče. Bylo to v noci ze dne 3. na 4. února.

Čtvrtého zvěděli tudíž marseilští, že jest jim sejítí se k volbě dne 8. Občan Alfons Gent žije dosud, jest senátorem, nechť viní mne ze lži, možná li. Na venkově vyvěšen byl vládní dekret až dva dny před skrutiniem.

Při tom nebude od místa, zmíním-li se o veselém dobrodružství, jehož hrdinou byl věrný Gambettův Spuller.

Dne 5. února došla Gentovi následující depeše, kterou podávám beze změny.

V Bordeaux, dne 5. února 1871, o 5. hod. večer. Čís. 7842.

Spuller, Gentovi, prefektovi marseilskému.

Četl jsem ve Vaší depeši, odeslané dnes večer našemu ministru, prostá tato, krátká slova: „Doporučuji vám Spullera, občane.“ Chtěl jste tím snad vysloviti přání, abych byl volen za město Marseille?

Věřím tomu, a proto vyslovuji vám, drahý příteli, upřímnou uznalost za tento důkaz vážnosti.

Krásná, ba krásnější než zasluhuji, byla by to odměna pro mne za služby prokázané Francii a republice, za věrnou podporu mou, již věnoval jsem Gambettovi ode dne 4. září, kdyby veliké, republikánské město Marseille zvolilo mne za svého zástupce.

Neodvážuji se ani v tolik přízně doufati, vám však, kterýž projevil jste myšlenku o volbě mé, vám pod pečeti přátelství mohu prohlásiti, že celý život můj byl by jen životem vděčnosti, že za čest osobě mé prokázanou cítil bych se dlužníkem stálým, jemuž nezbyvá, než aby městu svému, nádherné a bohaté jeho budoucnosti, probudilému a vzdělanému obecnstvu jeho věnoval sebe celého, všechny vlohy své, oddanost a nezrušitelnou věrnost svou.

Pište mi brzy, prosím Vás. Sudťe, prosím, sám, jakž jsem od včerejška rozčilen.

E. Spuller.

Depeše byla psána na útraty státu; přítel Spuller nešetřil slovy, ba spíše jimi plýtvál.

Leč o to neběží.

Na prefektuře přečetše zmíněný telegram, vypukli v nehorázný smích.

Nikdo nebyl telegrafoval Gambettovi ve prospěch Spullerův. Nikdo nebyl pomyslnil na jeho kandidaturu v kraji Bouches-du-Rhône.

Celá událost byla tohoto původu:

Gambetta sděloval písemně s Gentem obtíže, jaké působí mu Jules Simon, a dodával, že kdy vlastní kollegové vládní staví mu překážky, raději se úřadu veřejného vzdá. Gent odpovídaje na list tento tonem důvěrným, napsal depeši: „Jste churav, doporučuji vás Spullerovi.“

Úředník telegrafní byl v textu nedopatřením vynechal slůvko *à* měnící smysl věty, kteráž pak Gambettovu druhovi v ministerství byla příčinou marné radosti.

Když se bylo shromáždění dosti vysmálo, poslán Spullerovi telegram, určený, aby nadšení jeho zmírnil.

Z Marseille, dne 5. února 1871 o 8. hod. 25 m. večer.

Prefekt Spullerovi v Bordeaux.

Psal jsem Gambettovi: „Jste nemocen, doporučuji vás Spullerovi.“

Proč jste mi nepsal dříve? V nynější době plné stranicí a požadavků byla by sice věc těžkou, leč nemožnou snad nikoli. Neodpustím si, že jsem na to nebyl pomyslnil.

A. Gent.

Přes všecko překvapení voličů, přes nátlak vládních agentů a všecku opatrnost i nezákonné jednání prefektury nebyl všeobecný výsledek v kraji Bouches-du-Rhône takový, jaký byl čekal Gent. Marseilští utvořili si poslance nejrozličnějšího druhu.

Gent byl zvolen ve Vaucluse. Stav se poslancem zřekl se ihned prefektury a byl nahrazen admirálem Cosnierem. Nový prefekt podržel si generálního tajemníka Jindřicha Fouquiera.

Zatím nadešla doba nejkalnější, doba komuny.

Na venkově začínali ultraradikálové již dřímati, den 18. března však je rázem vybouřil. Při tomto výbuchu nesměli Marseilští býti posledními.

— Paříž má revoluční komunu, provolávali, proč by i v Marseille nebylo komuny?

Na prefektuře zajisté mimovolně dodali netrpělivcům, příležitost na kterou lačně čekali.

Cosnier, Fouquier, starosta Bory, všechny hlavy umírněné strany republikánské šesli se k poradě, čeho by jim činiti bylo v nesnadných okolnostech nynějších.

Rozhodli, že ku dni 23. března svolány budou všechny prápory národní gardy, načež za velení plukovníka Jeanjeana, že procházeti budou ulicemi města volajíce: Sláva Versaillesu! Myšlénka tato zdála se tvůrcům jejím býti výtečnou. Fouquier, rozený marseilský tvrdil, že lépe než kdo jiný vyzná se z citů krajanů svých. Plukovník dvakrát Jean byl také jist svými prápory. Jak tedy jinak, než-li že Versailles jednohlasně povznesen bude marseilskými nad Paříž.

Národní gardy uposlechnuvše vyzvání dostavily se, a poslušně vykročily žádaným pochodem po městě. Jediné oddělení programu vykonaly však naopak. Chodíce městem volaly totiž dva prapory vyjímaje, všechny ostatní: Sláva Paříži!

Slavnůstka skončila zcela jinak, než byli předvíдали pánové na prefektuře, neboť přímo z obchůzky městem hnali se vyvolávači na prefekturu. Bouřlivá strana města byla se k nim již přidala, později přihlásili se i bývalí sborové městští. Mimo to nepodiví se nikdo uslyšev, že ani my nescházeli, členové legie.

S jásotem hrnuli jsme se do domu prefektova. Neodolatelné kouzlo pudilo nás vždy dál a dále.

Generalní sekretář Fouquier, ničeho podobného netušící, byl ubožák zjevem politování hodným.

Byltě po pádu Esquirosově nejhorlivějším zastancem rozpuštění gardy měšťanské a sboru „Jeune Légion Urbaine.“ Oba sborové hleděli naň tudíž okem nepřátelským.

Já nebyl však tentokrát přece ze řady těch, kdož po vpádu na prefekturu hanebně naložili s nešťastným Fouquierem, až byl celému městu ku posměchu; byl jsem tou dobou s jiným členem legie zaměstnán úpravou červeného praporu, který chtěli jsme připevniti nad hlavním vchodem domu.

Několik zuřivých členů gardy měšťanské pronásledovali však úsilovně generálního tajemníka.

— Do stoky s ním! Do záchodu! zněl za ním divý řev. Po dlouhé honbě lapen nešťastník a střemhlav vržen surovci do stoky záchodové na prefektuře. S nebezpečím jen dostal se odtud. Dobrodružství toto, jež mnoho žertu působilo, zanechalo v srdci tajemníkově nesmířitelnou zlost a zášť, kteráž se většinou svezla na mne. Garda měšťanská a mladá legie byly strůjci zahanbujícího pádu jeho a obě tudíž propadly jeho nenávisti. Byl

jsem také členem legie, a proto od té doby ve všech novinách, do nichž tajemník psával, sršely na mne z jeho článku zuřivé hany a zlomyslné narážky.

Opakuji však, že tentokrát trpěl jsem nevině, neboť nebyl jsem v počtu uchvatitelů jeho a teprv nazejtří zvěděl jsem z vypravování jiných, jak nečistě se byli druhové moji z legie pomstili.

Dne 24. byla zřízena revoluční komuna. Gaston Grémieux, mladý předseda bývalého sboru proti plebiscitu, postaven v její čelo. Ostatní členové byli zvoleni buďto z rady krajské anebo z nejvášnivějších řečníků klubistů. Pravidelné vojsko neuznávajíc komuny, která si byla všecku moc osvojila, odešlo z Marseille. Obecní rada sestávající z umírněných republikánů nedávala nižádné známky života, ano starosta sám prchl prvý. Prefekt Cosmier uvězněn na prefektuře jakožto záruka povstalcům. Jindřich Fouquier nepřije sobě nové lázně, skryl se opatrně před zraky divochů. Celých jedenáct dní trvala ve městě úplná anarchie.

Náčelníci improvizované vlády byli zcela neschopni učiniti jakékoli opatření. Nikdo z krajanů nemůže viniti mne ze lži, díím-li, že komuna marseilská byla nevýslovně podivná, směšná. Mezi náčelníky byl vlásenkář a švec; aby pak zachována byla zásada mezinárodní, učiněn členem vlády i černochoch. Prodáváč lihovin byl jmenován velícím generálem vší branné moci povstalecké.

Vedle pravdy vedli si revolucionáři zcela po příkladu radikálních. Dne 4. září byl Delpech pouhým obchodním knihvedoucím. Dne 6. byl jmenován podprefektem v Aixu a šestnáct dní po té prefektem kraje Bouches-du-Rhône; za osmnáct dní postoupil tudíž o všechny stupně, neboť Marseille jest čítán ku prefekturám stupně prvého. Když pak Delpech i Esquiros nahrazení byli Gentem, jmenován byl onen velitelem 2. brigady armády vogesské. (Ubohá Francie! Delpech byl až dosud znal jen péro a škrabátko.) Radikálové nemohou tudíž revolucionářům nikterak vyčítati bezohlednost jejich při vybírání si vysokých míst vojenských a zeměsprávných.

Komuna očekávala stále útok pravidelného vojska a proto pomýšlela na přípravu k obraně. Velitel mladé legie vyzván, aby zřídil povstaleckou zbrojnici, když pevnosti městské neuznaly by Gastona Grémieuxa a jeho druhy.

Nevím jak, ani odkud opatřili si několik děl, jež postavena jsou v nádvoří prefektury. Ach, buduť zajisté činiti divy. Po celý den vozili jsme kule, z nichž některé byly objemné. Skládající je s vozu a stavíce v pyramidy zapotili jsme se mocně; za to však večer po práci radovali se z vyplnění povinností.

— Běda versailským přijdou-li! volali jsme zmužile. Podívají se na takové uvítání.

Velitel naší legie, náš náčelník Giraud měl neustále pilno. Zajímavé bylo viděti jej v jeho písárně v prvním patře v levo od salonů.

Slyšící jej musil býti přesvědčen, že světnice, kterou si byl na prefektuře vyvolil, jest vyplněna třaskavinami.

Sotva vešel někdo do světnice, vyskočil ze sedadla:

— Dejte pozor! volal vcházejícímu vstříc. Prosím vás, pozorně! nedotýkejte se ničeho! V písárně je toho, že by celý Marseille mohl býti vyhozen!

Kdyby příchozí nešťastnou náhodou sebou pohnul, židli posunul, nebo skříně se dotekl, přijala tvář velitelova výraz tajemné hrůzy, která přinutila hosta k bezvýminečnému klidu, jakoby při jediném posunu jeho se všech koutů pršeti mohly bomby po tisících.

— Nehýbejte se! nehýbejte se! opakoval stále. Nemůžete ani tušiti strašlivou odpovědnost, která tu na mně tíží.

Mimovolně přesvědčoval se poslouchající o nesmírné důležitosti velitelově a o velikých zásobách všeho druhu strašlivých látek ničících a bořivých.

Všude jevil se nepořádek k nevypsání.

Komuna pařížská vypravila k nám tři vyslance: Mégy, Amouroux a Landecká. Všichni chtěli poroučeti a všichni projevili stejné požadavky v příčině osoby své. Nezřídka pohádalo se vše a vzájemně vyčítána si zrada a mnohem častěji slibovali si všichni zastřelení než spořádání.

Přečasto vydán z nenadání rozkaz zhola neužitečný.

Tak nařízeno jednoho dne, nevím kým, aby nikdo nebyl propuštěn vchodem bez průkazu.

Prvý, kdož přišel, chtěje vyjít ze vrat, nevěděl o novém nařízení. Byl to řečník z Alhambry jménem Pancin.

Měšťanská ordonance zadržela jej.

— Nesmíte vycházeti!

— Vždyť jsem občan Pancin!

— Vím. Mám však rozkaz, abych nikoho nepropustil bez průkazu.

Pancin vrátil se do úřadovny, vytrhl kousek papíru a napsal:

Propustte občana Pancina.

Podpis: Pancin.

Vážně přišel nyní a podal strážní lístek.

Gardista přečetl.

— Dobrá, občane, jste v právu. A propustil jej.

Prostá tato anekdota, autentická, jakkoli pravdě nepodobná, dostačí, aby čtenářové učinili si názor o zmatku v komuně.

Dne 4. dubna z jitra objevilo se náhle na několika místech města vojsko.

Ku vzetí prefektury nebylo pravidelnému vojsku třeba než aby vešlo.

Nevím, jaké asi zprávy byl dostal general Espirent, očekával-li však na základě těchto zpráv veliké zásoby střeliva u povstalců, zmýlil se velice.

Nehodlám líčiti události tohoto dne, které již tolikrát byly vylíčeny; zmíním se pouze o několika upomínkách osobních.

Jakmile začala střelba, sběhlo se všechno k veliteli Giraudovi, který byl tolik záhuby nepříteli věstil.

Velitel přiznal, že mluvě způsobem výše zmíněným, chtěl jen hostům svým vnukati úctu ku komuně. Zotvírány jeho skříně, tajemné ty skříně, plné třaskavin a hle! byly prázdné.

Spěšně hrnulo se vše k dělům na nádvoří; jedno vytaženo a hrdinové chystají se je nabíti. Leč běda! Jediné kule nebylo lze vpraviti do otvoru. Průměr všech kulí, jež jsme byli tak pečlivě urovnali, byl mnohem větší než průměr děl.

Ani ve snu nepřipadlo nikomu dříve, aby porovnal, zdali náboj shoduje se s děly.

Byl to okamžik nevýslovně komický; leč smích nebyl tu snadný. Čeho se chopiti?

Bojechtivým nezbývalo tu, než aby sešli do ulic a jali se stříleti se dvou nebo tři barikád ve městě postavených.

Skutečně učiněno též toto snesení a prefektura stala se za jediný tento den z domýšlené pevnosti nemocnicí, do níž snášení ranění obou stran.

S výšiny de la Garde a z pevnosti sv. Mikuláše bomby jen pršely.

Druh můj Eliáš Devèze a občan Pancin vydrželi až do čtvrté hodiny odpolední na pavlánu u hodin prefektury, mávajíce bílým praporem na znamení žádosti o úlevu ve střelbě. Déšť kulí ustal však teprve po západu slunce.

Nasnídav se právě o poledni, pospíšil jsem i já na prefekturu a věru, že jen s nebezpečím života, neboť jako kroupy sypaly se koule na náměstí ze sousedních domů obsazených vojskem.

Přívrženců komuny již značně ubylo. Několik členů měšťanské gardy hlídali admirála prefekta, jemuž přidán byl v zástavu syn starostův. Salony změněny v ambulanci; žena jakás a ranhojič, oba nestranní, obvazovali povstalce i raněné vojíny. V několika písárnách uložila vláda revoluční výbavu mužstva, různé obleky svobodných střelců a garibaldianů.

Sebrav tři soudruhy z legie, natáhl jsem s nimi plátěné spodky a modrou blusu, načež šli jsme vypálit několik ran z pušky na barikádu v ulici Montgrand při ústí jejím v náměstí Saint Ferréol. Odtud vysílali jsme několik pozdravů umírněným gardistům národním, kteří zase z paláce Spravedlnosti sypali na nás kule své. Na konec přivezli si ještě dělo, z něhož vysršela spousta náboje. Jedna koule sbořila průčelí domu. Vidouce přesilu nepřátelskou, vrátili jsme se spěšně na prefekturu, převlékli a zbavili se vydlužených šatů.

K páté hodině vylezl jsem na vršek de la Garde, abych se přesvědčil o stavu nepřátel. Vojíni zabránili nám další cestu.

Nadešla noc a s ní nastal čilý život mezi lodníky fregaty „Koruny“, kteří vyčkavše na burse příhodného okamžiku, přitáhli k paláci prefektově, povstalci opuštěnému a vlezli doň okny. V domě našli téměř jen muže v zástavu zajaté. Nikdo jim nebyl ublížil.

Komuny marseilské nebylo více.

Kapitola šestá.

Z Marseille do Paříže.

Marseille zaplatil komunu stavem obležení.

Tou dobou stal jsem se úplným žurnalistou.

V prvních měsících po návratu od vojska pracoval jsem sice pro různé časopisy revoluční, leč práce ta nebyla mi placena.

Dne 1. ledna 1871. přistoupil jsem konečně k „Rovnosti“, časopisu založenému Moricem Rouvierem a Delpechem. Redaktorem listu byl professor Gilly la Palud. V „Rovnosti“ byl jsem poprvé placen. Ještě s jiným novinářem byl jsem určen pro články životopisné, denně měli jsme připravití nástin životopisný některého slavného muže. Toto oddělení listu bylo nazváno :

„Ephemeridy republikánské“. Z mužů popisovaných bylo nám vždycky voliti dle data jejich narození; u spisovatelů měli jsme také rozebrati díla literární.

Práce tato vyžadovala mnoho času. Často bylo nám čtyři hodiny i déle pracovati v městské knihovně o uspořádání látky.

Spolupracovník měl psáti o veličinách uměleckých a spisovatelských, já pak o mužích v politice proslulých.

Administrace žurnálu určila nám oběma za články tyto deset franků měsíčně, čili, abych jasněji mluvil, každý z nás dostával pět franků měsíčně. Neřekne tuším nikdo, že kynulo mi bohatství v začátcích mých novinářských.

Po komuně byl spolupracovník můj zatčen. Zbyla tudíž práce celá pro mne, nicméně zasílal jsem mu stále jeho plat a to právem. Vždyť nebylo jeho vinou, že nepracoval již o věci začaté se mnou.

Pět franků nemohlo mne však uživiti. Bydlil jsem jako před válkou u lidí cizích a rodiče za mne platili. Největší bylo mi však snahou, abych se co nejdříve vybavil z odvislosti od rodičů, kterým jsem se vždy více od-cizoval.

Rozhodl jsem se tudíž, že se sedmi nebo osmi soudruhy zřídím nový časopis. Prvé číslo vydáno hned v druhý den komuny. Nazvali jsme ho „Marotte“ a udrželi jej po dvě léta. Byl to satyrický týdeník, kořeněný hrubými vtipy a drze útočící na konservativce a zvláště na velitele stavu obležení. Po několika vyšlých číslech zbyli jsme v redakci již jen tři.

Pod záminkou žertu trhali jsme články svými s pravým vztekem všechny muže mocnější.

List náš byl stále a stále zabavován a zapovídan; několikrát zmizel úplně, ale jen v příčině názvu, neboť ihned vydali jsme jej zas s názvem jiným, obsahem zůstal pokaždé list starý zvonící svými rolníckami.

Vydavatel i odpovědný redaktor — bylo mi totiž vzíti odpovědného redaktora, poněvadž jsem sám nebyl plnoletým — sami potrestali mne kdysi za pošetilé články celoměsíčním vězením v pevnosti sv. Mikuláše.

Nelze mi ani jmenovati všechna přelíčení, kterými častovaly mne osoby privátní.

Tak stalo se, že celá potopa žalob soudních vypudila mne ze všech knihtiskáren; nezbylo, než uchýliti se k stejnorodému tisku v Ciotatě a posléze v Touloně.

Na sklonku roku 1872 byl jsem předvolán ku krajskému soudu, pro zlehčení náboženství. Bylo mi osmnáct let.

List náš, ač stále pronásledován, ano snad právě proto, těšil se značnému úspěchu. Tiskli jsme ho v 15.000 exemplářích, což arci počet veliký na venkovský týdeník po 10 centimech. Čistý výtěžek z prodeje jeho byl pramenem chudé naší výživy se spolupracovníky.

V životopisných člancích výše zmíněných byl jsem nucen ustati.

Život Robespierřův z péra mého vystrašil i samy radikální vydavatele listu, a život Maratův vrátili mi s poznámkou, že jest nebezpečný.

Pro znázornění slohu, v jakém jsem psal, stůžž zde několik řádků z listu vyňatých:

„obracím se ku třídě plebejské, nespravedlivě potlačované hrdou aristokracií . . . Netajím nikterak obdiv svůj a přízeň, již chovám k lidem, kteří neohroženě hlásají nevinnost Maratovu, i k ženám rekyním, jež za velení Thérigny de Méricourt odvážily se až do Versaillu, aby zmocnily se despoty Capeta. Miluji lid, který rozehrát výmluvností Desmoulinsovou, věnče si čelo zelenými listy kácel pomníky tyranů. Miluji činný ten lid, pod praporem vlasti za zpěvu Marseillaisy odrážející davy cizinců anebo zase spěchající ku popravišti, aby popásal zraky své na krvi šlechticů a kněží zpívaje oblíbený refrain svůj: „ça ira.“

Hlavní redaktor pan Gilly la Palud škrtl raději z programu listu svého životopisy, než aby nedopatřením ocítl se v něm článek slohu výše zmíněného.

Chtěje si však zachovati ve mně spolupracovníka vykázal mi odbor pobočního kronikáře s měsíčním služným 30 franků. Odkázán tudíž na udalosti došlých lodí a líčení různých historek uličních, nemohl jsem nyní již povolití revoluční zuřivosti své výlevem v řádcích časopisu.

Té doby byl jsem tedy z části spolupracovníkem listu „Egalité“, z části pak hlavním redaktorem časopisu „la Marotte.“ Zbavil jsem se již všeho styku s rodiči i přátely a druhy z dětství. Vydělky mé nebyly arci skvělé, stačily však přece k uhrazení potřeb mých. Konečně dospěl jsem vyplnění idey své, byl jsem neodvislým.

Dne 10. ledna 1873 nabídli mi vydavatelé Egality, že nahradí la Marotte listem jiným, rázu téhož satyrického, leč s poněkud jemnějším nátěrem; opatřili mi kauci a četnější redakci. Tak povstala „Mladá republika“, jež dočkala se věku jednoho roku. Zprvu byla zastavena na čtvrt roku, na konec však zapovězena úplně.

V letech 1874 a 1875 vydávali jsme list nového jména v duchu Marotky.

Nejdůležitější proces bylo mi prožiti, když musil jsem se dostaviti před porotu.

Soud propustil mne na základě nezletilosti. Obhajcem byl mi pan Maglione, potomní starosta marseilský.

Jiný proces z r. 1873 učinil mnoho hluku na jihu Francie.

Žalobníkem nebyl nikdo jiný než bývalý superior koleje sv. Ludvíka, pan Abbé Magnan.

Bylyť si la Marotte i la Jeune république učinily pravidlem, zostouzení a pomluvu všech katolických spisovatelů. Jakž jinak, nežli že Abbé Magnan, spolupracovník konservativního listu našeho města „le Citoyen“ byl nám více než ostatní terčem nejhorších, časem i dvojsmyslných žertů.

I domrzl se na konec abbé, a chtěje učiniti přítrž dalšímu znepokojování sebe a neslýchaně drzým útokům našim, obžaloval mne i zodpovědného redaktora. Neznali jsme již tenkrát nižádné míry. Uveřejnili jsme báseň psanou veršem provençalským, která nesouc se ku ctihodnému knězi, obsahovala až i slovo nevýslovné sprostoty, jakými oplývá nářečí kaubierské. Já nebyl pisatelem básně; objevila se však po celé řadě článků mých, jež uveřejňoval jsem téměř po celý rok. Nečistá báseň rozhodla žalobce, žaloba jeho zněla pak proti všem článkům útočným jak mým tak i ostatních redaktorů, neboť všechněm bylo lze stejnou přidati cenu.

Při prvním přelíčení užili jsme ve prospěch svůj nejasného obsahu článku mluvícím o přechinu pomluvy, a soud nerozhodl se ani pro ušetření

časopisu, ani pro odsouzení jeho. Pře naše dospěla až k soudu kasačnímu, kterýž rozhodl ve prospěch našeho protivníka, a list náš odsouzen, aby abbé Magnanovi vyplatil 2000 franků odškodného.

Bývalý můj představený přijal, tuším, šestnáct set franků, jichž užil k zbudování oltáře na počest Panny Marie v kostele svého rodiště; ostatek mi dobrovolně odpustil.

Mimo procesy působily mi listy mé ještě jiné nepříjemnosti.

Roku 1872 bil jsem se s bývalým druhem svým z koleje Horácem Martinem, který rovněž jako já sám neznal ani začátků šermování. Bili jsme se však přece jako šílení. Po třetím výpadu ranil mne těžce na rameni, leč nedal jsem ničeho znáti, tak že ani svědkové nepozorovali ran mých až kdy jsem sám navzájem soupeře svého na levé ruce zranil.

Hned zadrželi nás oba. Ztratil jsem již mnoho krve. Lékař obvázal mne dříve, neboť zbraň byla mi protála tepnu, načež posloužil sokovi. Smířili jsme se spolu.

Nějaký čas nemohl jsem psáti; konečně uzdravil jsem se však a nyní zbývá mi jen dvojitá jizva, jediná památka tohoto dobrodružství. Mýlím se však. Z dobrodružství tohoto zbylo mi přátelství muže šlechtěného, pana Merciera, který byl svědkem Horace Martina. Nesdílel tehda mého mínění, leč účastníkem jsa pošetilého jednání mého oblíbil si mne, káral mne často pro výstřednost a nepochyboval o tom, že se přec ještě na dobrou cestu vrátím.

Roku 1873 potýkal jsem se znovu; tentokrát s republikánem Eduardem Chevretem. Spravedlivou oplátkou osudu vyčastoval mne přívrženec zásad mých těmitěž urážkami, jimiž byl list „Jeune république“ zneuctíval abbé Magnana. Ubohému umělci malíři zvyklému pracovati štětcem a nikoli britkou zbraní, dostalo se ode mne hluboké rány.

R. 1874 třetí souboj. Protivníkem mým byl mladý kronikář marseilský Emil Rastignac. Tentokrát bojovali jsme bambitkami v Monaco. Dvakrát vystřelili jsme oba z dále dvaceti pěti kroků, aniž bychom se byli poranili.

Po třetí vyvázl jsem jen podivnou náhodou. Kdyby mne tenkrát byla stihla smrt, co by mne bylo čekalo? Věčná záhuba, věčné pykání za spáchané zločiny. A toho nedopustil Bůh! Ó té dobroty jeho!

Ku konci obležení v prvních dnech roku 1876 ujal jsem se řízení satyrického listu nazvaného „La Fronde“.

I v tomto listu byl jsem jako v la Marotte neodvislým v příčině článků svých, nemaje nikoho, kdo by zbůjnost moji krotil. Vydavatel, společník můj, sám první smál se šílenství mého péra, a já oddával se této vášni z plna srdce.

Byl jsem také sám za články své zodpověden, neboť hned v den zletlosti své byl přijal jsem odpovědnost. Sám byl jsem tudíž také žalován.

Za nedlouho bylo nakladateli listu mého odejít do Montpellieru, kde zaříditi hodlal list „Petit Méridional“. Sám zůstal jsem tedy majitelem listku satyrického. Což divu, že od té chvíle neznal jsem mezí.

Za několik týdnů byl jsem třináctkrát žalován, z čehož určeno pro mne trestů různých veliké množství, ježto sečteny vydaly hezkou sumičku více než osmi let vězení.

Mně však nechtělo se býti chovancem státu za žádnou cenu, a proto pospíšil jsem na vlak ženevský.

Netušil jsem bídy, jaká čekala na mne ve Švýcařích. Přece však raděj volil jsem bídu spíše než nedostatek svobody. Jakožto psanec dostal jsem povolení tříměsíčního pobytu, načež bylo mi zas o každé nové čtvrtletí žádati. Tak prožil jsem v Ženevě léta 1876 a 1877.

Péro bylo mým živatelem. Přestěhovav list svůj do Montpellieru, nazval jsem jej „le Frondeur“, ačkoli obsahem ničím nelišil se od minulé „La Fronde.“ Mimo to vydělával jsem dopisováním do různých časopisů francouzských.

Postavení mé nebylo arci veselé. V cizině nelze vypovězenému novináři téměř ničeho se dopracovati; do vlasti však vrátiti se nemůže leda s největšími obtížemi.

Mnoho vypovězenců seznal jsem, o kterých říkalo se ve vlasti, že vedou život marnotratný, plný přepychu, kteří však zakoušeli nouzi Jobovu.

To platilo především o Cluseretovi. Ve Francii vypravovalo se, že Cluseret žije ve vyhnanství vesele v nádherném zámku; vedle slov kronikářů těch byl by v Ženevě ani nevyšel bez překrásného oře sněhové bělosti.

Navštívil jsem ho v zámku tom. Bídna to chatrč, za niž platil ročně 150 až 200 franků. Panstvím jeho byla malinká zahrádka vysázená kapustou, kterou Cluseret na trhu prodával zároveň s vejci slepic svých a kozím mlékem. Kůň jeho byl tvorem neviditelným. Vídal jsem jej sice s průvodčím čtvernohým, leč průvodce tento věrný a dobrý byl jen pes, jménem Posthos.

Francouzské noviny zvaly Clusereta milionářem, on zatím trpěl citelným nedostatkem.

Ocítne-li se kniha tato náhodou v jeho rukou, překvapí se asi nemálo citem víry křesťanské, jenž mne ovládá.

Nejsemť již mladým neznabohem, jakým byl mne znal. Doznát aspoň, že kajicník, katolík, litující zaslepenosti své, který šťastným jest mocha mluvíti pravdu, svědčí tuto o poctivosti jeho.

Tlampačové vyhnanství neměli pro mne nižádné přitažlivosti. V tichosti skrýváje chudobu svou a bídu nikdy nepřimísil jsem se k lidem, kteří na účet svého vypovězení vymáhali z obcenstva peníze.

Nevšímal si mne, a odloučenost má ode všech byla tak dokonalá, že ani několik přátel politických, s nimiž jsem se stýkal, netušilo můj nedostatek.

Ve spise tomto jest mi mluvíti toliko o životě mém veřejném, a nesluší se tudíž, abych zmiňoval se čtenáři o událostech týkajících se výhradně krbu rodinného.

Přece však, aniž bych jmenoval podrobnosti, sděluji s čtenářem, že nebyl jsem v Ženevě samotén. Měl jsem na starosti rodinu, ženu a dvě dítky; milou ženu, kterou jsem byl od Boha odvedl, dítky vychovávané beze všeho náboženství.

Čtyři byli jsme tudíž stížení těžkým břemenem vyhnanství, čtyři odsouzení k utrpení, ba nezřídka i ku hladu.

Jednou neměli jsme po celý měsíc jiné potravu kromě chleba. Jednou došel nám i chléb; malé zbytky nechali jsme pro dítky, sami pak celé tři dny zůstali bez pokrmu.

Bída naše vzrostla tak, že jsem byl již odhodlán vrhnouti se do Rhôny, žena má toho však nedopustila.

Přítel jeden, smýšlením nestranný, uhodl naši nouzi a přispěl nám způsobem velmi jemným. Proč nejmenoval bych jména jeho? Jest to Julius Klein, hudební skladatel. Sám nebyl vypovězen, nýbrž z pouhé záliby obýval v Ženevě.

Ačkoliv hladov neopominul jsem však častěji navštívit revoluční vůdce naše Courbeta, Razona, Clusereta a Rocheforta.

Nade všecky miloval jsem Rocheforta. Nesmazatelný byl dojem, jakýž kdysi zůstavila v duši moji jeho „Lanterne.“ Já byl mu ovšem osobou zcela lhostejnou, leč vědomí toto nevadilo mi nikterak v nadšení, kterému již v dávných letech jsem byl podlehl. Přátelé republikáni nepozorovali trapného postavení mého, v Ženevě domyslí se ho pouze muž jediný a to nestranný v dále však tuší je bývalý soudruh z mládí, jenž ačkoli konservativní, přál mi tou měrou, že si pro oddanost ke mně jiné přátely úplně rozhněval.

Přítel tento H. . . ., znamenitý nyní lékař marseilský, dopsal mi tou dobou prose, abych vzdal se tvrdošíjného hájení věci, kteráž sama o sobě nevděčnou je a jejíž přívrženci také jen nevděkem a klamem mi splatí.

Užil vši bohaté výmluvnosti své, aby mne přesvědčil.

Na jihu Francie zřizovali důležitý list konservativní. H. . . nabízel mi místo se služným 6.000 franků, a ředitelé listu chtěli se přičinit, aby u všech pronásledujících mne náboženských společností dosáhli pro mne odpuštění.

Poděkoval jsem příteli srdečně, ale přímo řka, že raději hladem zemru ve vyhnanství, než bych se odřekl práce pro republiku. Volbami ze dne 14. října zvítězila ve Francii strana naše a od té chvíle jediná živila mne naděje, že v brzce zase spatřím drahou domovinu. Přechmat nové sněmovny otevřel mi brány zapovězené země. Za ministerstva pánů Broglie a Fourtou odhlasovala sněmovna amnestii ve prospěch vypovězenců pro tiskové přečiny „spáchané ode dne 16. května do 14. října 1877.“ Tím vysloveno arci zcela jasně mínění, že výroky soudců z doby této byly ne-
správné. Senát přijal amnestii, vynechal však přidaná k ní data. Jinými slovy svolila sněmovna panská sice ku prominutí všech přečinů novinářských, nechtěla však rozuměti tím odsouzení učiněné v době jakékoli.

Zákon o amnestii nově vydaný byl přízniv vypovězeným novinářům, kteří jako já vypovězeni byli již před 16. květnem. Bylo nás jen šest tohoto druhu. Nastala tudíž otázka, vrátí-li se sněmovna ještě ku svému hlasování, bude-li volna pomoci šesti republikánům a vyhověti senátu v příčině vypuštění dat v prvotním plánu udaných, jež přijata byla nejen proto, aby mohla být zrušena některá odsouzení žurnalistů, nýbrž proto zvláště, aby pokalena byla doba, ve které rozsudky tyto byly vysloveny.

Na štěstí byla mezi šesti zmíněnými vypovězenci osobnost dosti důležitá, jeden ze synů Raspailových. Sněmovna přijala tudíž zákon navržený a otevřela brány Francie všem vypovězeným žurnalistům.

Aj toho spěchu, abychom již již ocítili se na půdě rodné! Jak jen možná spěchal každý z nás opustiti zemi vnucenou a odebrati se do milé vlasti.

Justin Alavaill žurnalista z Perpignan pospíšil si až příliš. Vyjel ze Ženevy dříve ještě než byla sněmovna zákon senátův schválila. Zatkli jej na hranicích, brzy však došel telegram od ministerstva nařizujícího, aby byl propuštěn, i aby žádnému vypovězenci novináři nebylo bráněno vrátiti se do

vlasti. Obratný tento rozkaz kabinetu Dufaurova byl všeobecným znamením návratu pro všechny vypovězené spisovatele.

Hledaje smíření, a žádaje, aby sněmovna nepřekážela senátu, otevřel nám Dufaure brány vlasti hned po prvním odhlasování a sevřel tak ruce poslanců, že nebylo jim již možná škrtnouti amnestii vyhnanců ze 16. května a přinutiti tak republikány, aby vrátili se v cizinu.

Hned první cesta má ve vlasti (27. února 1878) platila Montpellieru, kde vycházel můj časopis. Za ministerstva Broglie-Fourtoua byl sice list zanikl, nastoupení Dufaurovo přivedlo jej však zase k životu.

Amnestie neplatila arci pro odsouzení za urážky jednotlivců. I já byl několika stranami zažalován a od soudu vinným uznán. Pan Mercier, o kterém jsem se již výše byl zmínil, ujal se mne, a došel k osobám žalujícím, jež jsem byl druhdy v listě svém napadal a které všechny katolické straně náležely, prosil je, aby ušetřily vinníka již dosti krutě potrestaného. Prosba jeho vymohla mi všude odpuštění, žalobníci upustili od žaloby.

Asi rok zdržel jsem se v Montpellieru, za kteréhož pobytu bylo se mi dvakráte přesvědčiti o hodnotě republikánského bratrství.

Poprvé bylo mi toho doznati v příčině advokáta generala Jonviona. Úředník tento přiznával se ku straně radikální. Neprátele byli jej obvinili z podlosti a general nechtěje hanbu přežiti, zavraždil se. Po smrti jeho zavedeno vyšetřování, a soudcové přesvědčili se, že byl nevinný. Nicméně opustili nešťastníka i nejlepší jeho přátelé neujavše se ani slova, aby památku jeho očistili. Oportunisté jásali, že zbaveni jsou zas radikála, radikálové však zapomněli naň úplně sotva byl oči zavřel. Sedm jen bylo nás, kteří vytrvali jsme při něm a doprovodili tělo jeho k hrobu.

Tato zbabělost mých politických stoupenců budila v duši mé velikou ošklivost.

Jiné události téhož druhu bylo se mi dožiti při hádce s purkmistrem cettským.

Jako jinde byla i v Cette strana republikánská rozdělena na dva tábory, opportunisty a radikály, kteří se vzájemně nenáviděli. Netřeba připomínati, že přidal jsem se ku straně radikálů. Purkmistr, vůdce opportunistů vydával list „le petit Cettois“, neméně bojovný než můj „Frondeur.“

Nerozuměly však oba listy polemice stejně. Kdežto můj „Frondeur“ posuzoval a káral politické i úřední výkony purkmistrovy, napadal mne lístek purkmistrův v příčině soukromého života. Všecky činy mé osobní, i nejmenší skutky, jež nikterak netýkají se veřejnosti, vyhlašovány tu a vykládány způsobem na výsost prohaným.

Čtenář nebude se tomu arci diviti uslyšev, že byl purkmistr svobodným zednářem a hodností cettské lože; u zednářů pak lež považována jest za ctnost.

Lístek purkmistrův hlásal konečně i, že sám zlatem oplývá nechávám matku svou hladem umírati, a poučoval čtenáře své, že proto jen od rodičů jsem se odtrhl.

Já měl tou dobou 300 franků měsíčních příjmů, kdežto téhož dne, když malý „Cettois“ bavil čtenáře své chudobou matky mé, kupovala si matka v Marseille nový dům, platíc hotovými celou sumu 70.000 franků.

Články o mně byly psány několika placenými pomlouvači. Jeden z dobrých těch opportunistů byl již odsouzen k desetileté káznici pro podvodný úpadek.

Později znesvářil se purkmistr Espitalier se svým redaktorem, načež tento ku vzdělání obyvatelstva jižní Francie učinil různé vysvětlivky ku polemice listu cettejského s mým Frondeurem.

Hodlám užiti zde pouze jediného proto především, aby poznali čtenáři moji laskavý mrav strany republikánské.

Jednoho dne zavítal jsem do sídelního města zednáře Espitaliera a uživ příležitosti, vešel do redakce „Petit Cettoise“, abych vyžádal si od redaktora vysvětlení v příčině článků uveřejněných proti mé osobě. Espitalier zvěděl nazejtří o návštěvě mé, zesínal vztekem proti svému spolupracovníku.

„Leo Taxil byl ve vaší redakci s vámi samoten, a vy jste ho nezastřelil?“

„Vždyť nebylo se mi brániti,“ odpověděl redaktor, „přišel zcela slušně a tázal se mne zdvořile po jméně pisatele článku, jenž osobu jeho hanobí.“

„Ach, co na tom!“ rozzuřil se znovu Espitalier. „Byl ve vaší moci, ve vaší úředovně, svědků nebylo, a měl jste jej tedy zastřeliti. Po smrti jeho byl byste prohlásil, že přišel k vám výbojně, a že zavraždil jste jej toliko při nevyhnutelné sebeobraně. Soud byl by vás ihned bez vyšetřování propustil.“

Téhož dne večer poslal zednář svému redaktoru skříňku s nabitým revolverem a lístkem. Obsah lístku byl následující: „Jakmile Leo Taxil zase přijde do redakce, vypalte mi doň toto.“

Republika jmenovala gentlemana Espitaliera vrchním finančním výběrčím v Saint-Affrique (v Aveyronu), kde dlí až do dneška. I v tomto městě jest hodností, ctihodným lože „důvěrného spojení“ Velkého Orientu francouzského.

Hle, jak krásno jest bratrství republikánské! Jak ušlechtila, velkodušna, vznešena jest demokracie!

A přece sedmnáct let vytrval jsem v této kaluži! Dnes zdá se mi, že náhle probouzím se z krutého sna, v němž dusila mne nečistá můra.

V měsíci září léta 1878 nadešla mi příležitost vejíti do Paříže.

Poprvé v životě vstupoval jsem do hlavního města, jež tolik se mi zalíbilo, že jsem se rozhodl zůstat. Vydavatelé Frondeura schválili úmysl můj a hned od 1. ledna 1879 prodával se list můj v Paříži.

Kapitola sedmá.

Vypovězení války Bohu.

Nadešla doba velikého, svatokrádežného boje. Byl jsem v Paříži.

Až dosud byl jsem se jen zřídka a lehce dotýkal náboženství, Nyní však běželo již o to, abych podnikl rozhodnou, válečnou výpravu.

Vypracoval jsem si celý plán jak následuje:

Především chtěl jsem zříditi vedle Frondeura list věnovaný výhradně útokům na církev, na články víry, na bohoslužbu a duchovenstvo; při listu tomto zamýšlel jsem vydávati a mezi lidem šířiti laciné brošurky, jimiž zobecněly by ideje protináboženské; připraviv takto půdu, chtěl jsem po

celé zemi francouzské zakládati přecetné spolky svobodných zednářů, spojití pak všechny, zorganizovati je přísně a krátce seřaditi všechny lid za silný politický voj protináboženský.

Za pobytu svého ve Švýcařích dopisoval jsem si mnoho s Garibaldim, kterýž rád vzpomínal si na vítězné uvítání, jehož dostalo se mu v Marseille péči mladé Legie. Dal jsem mu přečísti svůj plán, který se mu zalíbil, ačkoli nezapíral mi, že mnohých překážek zažiji.

Překážky mne však neodstrašily

K uskutečnění plánu svého jal jsem se především odříkati se všeho stranictví v příčině různých odrud republikánů. „Ani opportunistou ani intransigantem, nýbrž antiklerikálem vždy a všude,“ toť bylo heslo mé. Válka proti katolicismu byla dle rozumu mého pravým polem ku sjednocení všech ryzích demokratů.

Daleko byla se rozezněla ozvěna slov Gambettou pronešených: „Klerikalism, toť náš nepřítel!“ Slova tato obsahovala celý program.

Viděl jsem ovšem, že výkřik Gambettův srdce moje tolik blažící, pronesen byl pouze k získání radikálů znepokojených úspěchem Gambettovým. Nechtěl mluvit však ze lsti politické anebo z příčin jiných, nepřátelství své vyslovil, a to mi stačilo. Já aspoň přijal jsem program jeho s myslí velmi vážnou.

Prvou překážkou byli mi majitelé „Frondeura“ sami.

Ve plánu svém počítal jsem, že list tento vycházeti nepřestane. Bylť mi nástrojem na výsost důležitým, kterým bylo mi lze pojednávati satirou o otázkách čistě politických; formát jeho byl značný, vycházel ve třiceti tisících exemplářích a číslo prodávalo se po 15 centimech. Měl však prvé ustoupiti listu novému, kterýž s názvem Anti-Clérical nepřipouštěl by dvoj-
smyslných domněnek v příčině svého smýšlení.

Majitelé Frondeura nedůvěřovali mým úmyslům. Majíce na mysli toliko stránku finanční, domnívali se, že bych maje list nový, zanedbával Frondeura. Měliť list oblíbený, jemuž se dobře dařilo, proč měli by tudíž přivolávati si nové starosti novým zřizováním? Mimo to nepřidávali as mnoho důvěry v úspěchy „Anti-Clericala.“

Odpověděli mi tudíž, že s návrhem mým nesouhlasí. K opětné žádosti mé prohlásili na konec, že bude mi buďto zříci se zamýšleného plánu, anebo vzdáti se redaktorství Frondeura.

Byl jsem u velkých nesnázích. Redakce Frondeura pojišťovala mi denní chléb, a byl jsem se sotva ještě usadil v Paříži. Vzdávaje se služby té, byl bych se vydával dobrovolně v bídu největší.

Dlouho uvažoval jsem a výsledkem úvah bylo rozhodnutí, že přece místo svoje obětuji.

Touže dobou kolovala obecně nová brožura, již jsem byl právě napsal, a jež těšila se velikému úspěchu. Když jsem totiž za pobytu svého v Montpellieru bojoval za radikály proti opportunistům, podařilo se těmto nalézti příležitost, aby se mi pomstili. Nebyliť amnestií smazány všechny viny moje, pro něž r. 1876 byl jsem na rychlo opustiti musil Francii. Nebylyť zákonem v amnestii pojaty urážky proti morálce veřejné a náboženství, stalo se tak teprv později v roce 1878. Já byl však r. 1876 uveřejnil dne 19. března ve Frondeuru článek plný hrubých urážek a sprostého nezna-

božství v příčině svátku svatého Josefa, chtěje jej zlehčiti. Při obžalobě byl jsem od první instance uznán nevinným, po odvolání se žalobcové však odsoudil mne soudní dvůr aixský k osmidennímu vězení.

Toto odsouzení nespadlo v obor těch, pro něž platila amnestie, avšak jsouc jen velmi nepatrné, nepůsobilo mi dosud žádných nepříjemností. Dvě příčin vysvětlovalo ostatně dosti jasně, proč nebyl jsem dosud volán k odbytí si trestu; předně bylo se odsouzení událo již v době velmi dávné, a za druhé běželo právě nyní o urovnání zákona tiskového, urážky mravouky náboženské neměly již býti považovány za přečin. Zapomněl jsem však na dobré přátely své, opportunisty. Polemika má se starostou cetským nakvasila je, i zažádali k soudu, abych byl pohnán do vězení a přinucen k odsedění zapomenutých osmi dnů.

Šel jsem tudíž do vazby. Tento čin nepřátel mých nazván však všeobecně podlou mstou. Pan Emile Girardin přičinil se v listě svém „la France“ vyznačiti plnou směšnost i ošklivost žádosti, abych přinucen byl k odbývání si trestu před dvěma léty mi uloženého, kdy přece žalobci moji ze strany katolické byli velikodušně odpustili, nežádajíce nikterak, abych byl trestán.

Osmi dnů v celi užil jsem ku sebrání některých článků svých z Frondeura ve brožuru, kterou vydal jsem hned v den propuštění svého, nazvav ji antiklerikálním almanachem pro rok 1879.

Almanachu dařilo se výborně a proto umínil jsem sobě, že každého čtvrt roku seberu články své v brožuru s povšechným názvem.

První toho druhu brožura vyšla v Paříži s názvem: „A bas la calotte.“ Pryč s kněžoury! Bylať to táž, o které zmínil jsem se již svrchu řka, že těšila se značnému úspěchu právě ve dnech rozkolu mého s vydavatelem Frondeura. Vydavatelé almanachu nabídli mi náklad děl a plat. Většina mých spolupracovníků následovala mne a tak povstal „Antiklerikál,“ list výhradně odborný a svého druhu jediný, jakož i „Přední stráž“ redigovaná po způsobu Frondeura.

Očekávání mne nezklamalo. O Antiklerikála draly se spousty lidu po skandálech lačné.

Za tři čtvrti roku vycházel již dvakrát za týden místo jak zprvu určeno pouze jednou, a my vidouce nepopíratelný úspěch a přízeň obecnstva, zrušili jsme „Avant-Garde,“ list vedlejší, abychom se úplně věnovati mohli řízení oblíbeného „Anti-klerikála.“ Vycházel v 60.000 exemplářích:

Brožura „Pryč s kněžoury“ vydána více než ve 130.000 kusech.

Jmenuji čísla tato, za něž dnes hanbou hořím, abych vyznačil čtenářům svým velikost mravní spousty způsobené vlivem mým, a veřejně vyznal, že přísluší jim právo vyčítati mi nezměrné zlo, jehož jsem byl příčinou, jakož i proto, abych každého přesvědčil, že i zadostučinění mé musí býti nezměrné.

Množství křesťanů poznalo záhy nevýslovné nebezpečí hrozící lidu listy těmito, psanými přímo naň; jeden z nich, Pavel Cassagnac, první promluvil o nebezpečí tom ve sněmovně.

Dne 15. května zaslal jsem redaktorovi listu „Pays“ dopis plný urážek proti řečníkovi, leč pán de Cassagnac pohrdaje zlostí mnou neustal v listě svém vyjadřovati myšlenky své o divoké propagandě, jakou jsem byl do Paříže zavedl.

I poprosil jsem dva přátele své, poslance jižní, aby u konservativního kollegy svého vyžádali mi zadostučinění zbraněmi. Souboj s Pavlem Cassagnacem byl by nemálo lichotil mé marnivosti. Nedostalo se ho však pýše mé. Pavel Cassagnac uslyšev žádost přátel mých podal jim poslední můj list řka: „Nevím, proč pan Léon Taxil ode mne dožaduje se zadostučinění za urážky, kdy přece sám před nemálo ještě dny poslal mi surový tento list.“ Přátelům mým nezbylo, než aby odešli s nepořízenou.

Zklamání to vzbudilo v duši mé vášnivou zlost. Za to však jásal jsem při procesu v příčině brožury své. Nezbyloť vrchnímu censorovi, ačli dostáti chtěl povinnosti své, než aby zabavil a stíhal bídný pamflet svobodného myslitele.

Dne 29. května bylo se mi dostaviti před sbor porotců sekvanských. Obhájcem mým byl mladý, nevšedně nadaný advokát, tajemník Floquetův, pan Albert Faivre.

Proto přece zahájil jsem však sám obranu svou, udávaje drze, že nikterak neútočím na Boha a náboženství, nýbrž toliko na bohoslužbu a její vykonavatele. Ve lživém století našem byl tak již znetvořen smysl všech věcí, že lze se domoci víry pro klamy tohoto druhu. Porotci vyslechli mne mlčky.

Po té jal se můj obhájce dokazovati, že brožura byla jen zvláštním vydáním sebraných různých článků mých, uveřejněných v rozličných listech, jež byly beze vší závady censurou prošly. Články tyto nemohly zůstatí nepovšimnuty, poněvadž jsem míval jiné procesy pro články jiné z těchže listů; patrně četli tedy pánové u soudu vše, co z rukou mých bylo vyšlo. Proto, tvrdil dále pan Faivre, považoval chráněncem můj vyňatky tyto ne-li za nevinné, tedy aspoň za dosti mírné a dovolené.

Ještě jinak dovedl jsem si získati sympatie porotců.

Nebyl jsem obžalován sám, nýbrž zároveň s nakladatelem, a hlavním prodávčem brožury. Obhájce jeho, aby mu pomohl, nešetřil mé osoby, a místo všeho věcného hájení chráněncova sypal na mne viny v míře téměř toliké, jako sám státní zástupce, načež já přihlásiv se k slovu velikomyslně prohlásoval jsem porotcům odpovědnost svou, opakuje stále, že je-li kdo vinníkem ve spisech mých, jsem jím zajisté jen sám, nikoliv však nakladatel, a že tudíž také sám jediný zasluhuji trestu.

Pravil jsem mimo to:

Budťo je třeba úplné svobody tisku, aby každý, kdo pérem vládne, pronéstí směl mínění své i tenkrát, kdy snad směšnými činí ideje protivníků svých, a pak jsem nevinen, anebo je spravedливо, aby jediný způsob myšlení byl dovolen a postaven nade všechny ostatní, všickni aby tomuto způsobu se klaněli v uctivosti jej majíce, a pak, poněvač jsem posměch vrhal na náboženský cit katolíků, nevázanými útoky na jejich bohoslužbu, jsem vinníkem velkým, a nezasluhuji útrpnosti, a to tím více, poněvač nelituji ani v nejmenším ni jediné řádky, již jsem byl napsal, a pohrdám každou polehčující okolností.

A byl jsem propuštěn.

Mohu-li věřiti slovu jednoho z porotců, posuzovali mne kollegové jeho jak následuje,

V obhajovací řeči své byl jsem si vedl ostře, projevuje se stále vášnivým antiklerikálem. Předseda a členové soudu nemohli se přechoasto ubrániti živým projevům nevole.

Jakmile se tudíž porotci sešli v rokovací síni, promluvili někteří z nich:

„Nelze popřít, že články tohoto mladíka jsou na výsoť trestuhodny a bídný, leč je toliko přepjatcem, jemůž stačilo by malé citelné naučení. Kdybychom věděli, že nedostane se mu za brožuru více než čtvrt nebo půl-ročního vězení, prohlásili bychom jej vinným. Návladní navrhuje však užiti článku zákona, kterým dovoleno jest trestati vinníka až i žalářem pětiletým. My sami neurčujeme trestu, úlohou naší jest jedině prohlásiti vinen-li či nevinen, vrchní soud sám rozhoduje o výši trestu dle našeho prohlášení. Viděli jsme však patrně, že soudní dvůr jest velmi nepříznivě zaujat proti mladíkovi a uznáme-li ho vinným, odsoudí jej nejméně ku tří nebo čtyřletému žaláři.

A jakkoli téměř všickni porotci přesvědčeni byli o vině mé, rozhodli ve prospěch můj žádající o mé propuštění.

Den tento byl pravým triumfem pro bezbožnost mou a pařížští svobodní myslitelé uspořádali mi na počest velikou ovaci.

Mimo to sluší ještě dodat, že tato má pře byla vlastně manévrem vládním.

Republikáni domáhali se tou dobou již moci. Začátkem roku byl Grévy zvolen předsedou. Ministrem spravedlnosti byl Le Royer, nynější předseda senátu; že kázal zabaviti dílo mé nestalo se z nižádné horlivosti náboženské, které ani neznal, nýbrž z příčin jiných. Vládě bylo by tou dobou prospěšno bývalo odsouzení Cassagnacovo, kterýž v čele konservativních žurnálů horlivě do republiky bušil. Cassagnac měl se dostaviti před tutéž porotu a v době téhož zasedání jen o několik dní později než já. I chopil se obratný ministr věci a povšimnul si i udal málo známého dosud brožurkáře, jehož Cassagnac veřejně v listě svém vinil. Byl jsem obětován. Po mém odsouzení byl by ministr ihned promluvil k porotcům: „Uznali jste vinným stoupence našeho, nezbyvá, než abyste odsoudili i konservativce, který již tak dlouho prudkými útoky žene na republiku. Prohlášení porotců zničilo naděje ministrovy na dobro. Úskok jeho měl opáčný výsledek. Propustivše Taxila, nesměli porotci uznati vinným Cassagnaca. A skutečně propustili jej také.

Třeba mi ještě zmíniti se o brožuře.

Předmluva její těšila se nemalé pozornosti. Mluvil jsem tu o Mettray a líčil arcibiskupa Guiberta, který r. 1868 byl arcibiskupem tourským. Chodíval tenkrát arci ke mne do vězení nějaký duchovní jeho diecese, nevím však, kdo byl; nepamatuji se již, vikář snad, anebo nejspíše prostý farář. Učinil jsem z něho arcibiskupa Guiberta jen, abych čtenářům byl zajímavějším a věc stala se pikantnější. Velikou jest mi dnes povinností, abych, co tehda z mar-nivosti jsem byl vymyslel, v pokoře odvolal.

Arcibiskup zemřel, aniž by mne byl za hodna uznal protestu, a proto tím více povinen jsem ctihodné památce velekněze pařížského, abych ze svobodného myslitele stav se zase křesťanem, veřejně vyznal zlomyslnost svou. —

Po bídné brožuře této následovaly jiné neméně zuřivé.

Brzy však nebylo mi lze pro druh literatury, jaký jsem byl vyvolil, nalézt nakladatele. Prodej brožur obstarávali výlučně jen tiskaři moji a někteří prodavači ve velkém.

Zatím byl jsem již úplně, ba více ještě než úplně získal ženu svou pro ideje ve člancích mých šířené, a tu pojala jednoho dne odvážný úmysl, že učiní se vydavatelkou a prodavatelkou děl mých. Neváhala s uskutečněním a hned v prvních dnech měsíce června dle formy zákona, oznámila ministerstvu svůj nový závod knihkupecký.

Tak povstalo „Antiklerikální knihkupectví.“

Nikomu nelze zajisté dosud zapomenouti na tento dům ve školní ulici, odkud po tisících rozesílaly se po Francii i cizině díla velká, spisky, obrázky, písničky, populární skládanky, slovem vše, čím jen poněkud dá se poštovati lid k nenávisti náboženství a kněžstva.

Zlo, jaké působil dům tento ďábelskými pracemi svými nelze ani posouditi. A Bůh ví, a před ním doznávám zde, že všeho původcem byl jsem sám. —

Odpovědnost padá na duši mou i za založení všech domů svobodných myslitelů ve Francii i v Alžírsku v letech 1880—1885.

Tiskopisy mé byly mi toliko vhodnou pomůckou k činům. Sotva zvěděl jsem dle zápisníku předplatitelů „Antiklerikála,“ že v kantonu dlí pět nebo šest osob horlících pro bezbožnost, přičinil jsem se o vzájemný jich styk a přiměl je k utvoření „voje.“ Každý voj musil starati se o nové členstvo a tak množily se ustavičně spolky svobodných myslitelů.

V době té rval můj „Antiklerikál“ divoce do všeho duchovenstva, tak že se všech stran hrnuly se na mne žaloby a odsouzení spojené často s pokutou a placením náhrad. Tak byl jsem dne 15. listopadu za pomluvu spáchanou na abbé Ducovi, redaktoru „Semaine religieuse“ odsouzen ku zaplacení útrat 50 franků, náhrady za škody 500 franků, za uveřejnění rozsudku v časopisech 350 franků. Dne 3. května za pomluvu školních bratří anderských, 300 franků útrat, 3.000 franků odškodného, 800 franků za uveřejnění rozsudku. Dne 29. prosince 1881, pohanění památky papeže Pia devátého na obžalobu hraběte Mastaie, synovce zesnulého náměstka Petrova, 60.000 franků za škody a útraty, 5.000 franků za uveřejnění v 60 časopisech. Dne 13. dubna 1883, za pomluvu náboženských kongregací školních 12.000 franků škod.

Skutečnost tato a jiné možné následky podobných při naučily mne přemýšleti. Antiklerikál vycházející již rok před založením knihkupectví byl nyní majetkem mým. Další vydávání jeho bylo za okolností těchto nemožným, dříve nebo později musil podlehnouti návalům pronásledování a trestů. I přestal jsem vydávati ohrožený list a bezprostředně nahradil jej jiným, „Republikou antiklerikální,“ kteráž stala se majetkem knihkupectví. Abychom se vyhnuli pokutám a trestům zvolili jsme opatrnější způsob, rozmnožili jsme články rouhavé a zmenšili počet článků pomlouvačných.

O nedokončené procesy nestaral jsem se již spoléhaje se směle, že zrušiv Antiklerikála a nemaje již osobní odpovědnosti nedám se přinutiti k náhradě při pozdějším rozsudku. Nepoctivost tato nebudila ve mně tenkrát ani nejmenšího studu; schvaloval jsem svou obratnost a přátelé moji schvalovali ji se mnou, vyčítajíce mi spíše ještě naivnost, že již dávno jsem tak neučinil. Pomlouvati řeholníky, plnými rukama blátem házeti po mrtvém

papeži, toť arci rozkoš, k dokonalosti náleželo však sypati potupu a hanu až, kdy jsme dříve všeliký trest učinili nemožným.

V době té nezřídka dožil jsem se důkazů, jak hroznou lži jest vlastně bratrství republikánské v Paříži i na venkově.

Úspěchy literárních prací mých přivodily mi nemalý počet závistníků. Zejména pisálkové listů radikálních pošilhávali zamračeně na mladého venkovana z jihu, kterýž beze vší podpory byl listům svým zjednal tolik čtenářstva a obliby. Sprostá žárlivost doutnala mezi nimi již při propuštění mém od porotců a vypukla zvláště při čistě privátním procesu mém, kterýž jsem obšírně vypsál v první kapitole díla svého „Bratří tři bodů.“

Míním záležitost Rousselovu.

Úplná podobnost jmen působila, že většina svobodomyšlných žurnalistů považovala jednoho z hlavních redaktorů „Universu“ za odpadlíka antiklerikalismu. I já sdílel náhled tento. Jistý spolehlivý republikán obchodník, přinesl mi jednoho dne sbírku básní připisovaných panu Augustu Rousselovi. Všeobecné bylo volání, abych sbírku tuto znova vydal a učinil tak největší potupu spolupracovníku pana Ludvíka Veuillota.

Knihkupectví ve školní ulici nemeškalo tudíž a vydalo ihned sbírku zmíněnou v laciné sešitkové knihovně zvané „Bibliothèque Anti-Cléricale,“ za kterou byl jsem zodpovědn. Sešit dotýčný byl poprvé prodáván v den 29. června 1880, totiž právě v den vypuzení Jezuitů.

Nedlouho po té přišel do knihkupectví jakýsi August Roussel osobnost zcela jiná než redaktor Universu a dovolával se svých práv. Bylť pravým pisatelem vydané sbírky básní. Byl již stár a zemřel brzy, načež ujali se věci jeho dědicové vyvolavše při obchodní.

Zloba má, již vychrliti jsem chtěl proti katolickému spisovateli, obrátila hrot svůj přímo na mne. Celkem však neměli mi zejména listy radikální a „dobří bratří“ čeho vytýkati v příčině tohoto klamu v osobách neboť byli zároveň se mnou na témže omylu, soudíce až dosud že jediný jen jest muž jménem August Roussel.

Soud uznal mne vinným a odsoudil ku placení a jakž také jinak. Nešťastnou náhodou byl soudcem mým republikánský úředník pan Cartier, týž, který nabízeje se za kandidáta Senatu pronesl zásadu, že „majetek, rodina a náboženství jsou jen otřepané věci.“ Panu Cartierovi byla tvář má velmi nepříjemnou a proto nespokojil se pouhým odsouzením, nýbrž zaslal rozsudek svůj i do redakcí stejně smýšlejících listů. „Bratříčkové“ pospíšili si s uveřejněním doplnivše zprávy ještě zlomysluými o mně poznámkami. Věděli dobře pravou příčinu nehody, slyšeli při výslechu výrok obchodníka, jenž mi byl sbírku přinesl s dokladem, že sepsána jest spolupracovníkem pana Veuillota, a přísahou stvrzoval, že sám se tak s jistotou byl domníval.

Nejurputněji vedl si tenkrát proti mně „Intransigent“ a přece jeho redaktor byl se dopustil chyby téže bez vší nehody, uveřejniv jinou část těchže básní v listě svém a připisuje je tolikéž panu Augustu Rousselovi z Universu.

Přece však skončila se záležitost pro mne čestně. Před kassačním soudem uznal žalobce můj, že vůči nebožtíku, příbuznému jeho, nejednal jsem nepoctivě, upustil od žaloby a dovolil knihkupectví vydati znovu sbírku básní, jež byly předmětem procesu. K novému vydání přidali jsme arci všechny

potřebné vysvětlivky. A myslíš, ctěný čtenáři, že „dobří bratříčkové,“ republikánští, kteří s tolika radostí uveřejnili odsouzení mé, přinesli také čtenářům svým zprávu o nynějším vyrovnání? o výsledku konečném? Nikoli. Ani jediný neopravil zprávy dřívější, nezmínil se o ustoupení od obžaloby.

Dnes přemýšleje o špinavém tomto jednání doznávám, že dělo se mi dobře. Bylť jsem násilím přetrhal pouta a svazky upřímného, pravého přátelství, nohama šlapal lásku rodičů a dobrodinců a prchl k lidem, jejichž srdce plno jest toliko žluči. Odměna rovnala se zásluze mé.

Byl jsem věru hluboce zaslepen, že neotevřely se mi zraky již tenkrát při podlém tom výbuchu nenávisti.

Místo abych poznal poblouzení své, svůj klam, jal jsem se hořce sic, leč s nemenším úsilím pracovati o bezbožném díle mém.

Domníval jsem se, že podaří se mi umlčetí úzkoprsé protivníky, a jedovatou žárlivostí jejich. Později pomýšlel jsem pošetile i na poslanecký mandát, abych tím snáze a s výsledkem bojovati mohl proti katolicismu. Čtyři okresy nabízely mi kandidaturu. Rozhodl jsem se pro Narbonnu. Nebylo času nazbyt. Dne 12. srpna vyjížděl jsem z Paříže, zbývalo mi tudíž osm dní do voleb.

Na rychlo sestavil jsem voličům program svůj.

Centrálnímu komitétu svobodomyšlného spolku okresu narbonského.

Program občana Lva Taxila.

Zrušení senátu.

Zrušení předsednictva republiky; vypracování a prohlášení zákonů svěřeno budiž předsedovi rady ministerské; ministři voleni jsou sněmovnou.

Oddělení státu a církve; zrušení vyslanectva u papeže, úplné zrušení konkordátu.

Decentralisace vládní a okresní; úplná neodvislost u věcech správních. Bezplatné, nucené vyučování s vyloučením náboženství a to ve školách obecných i středních. Vyšší učení budiž bezplatné na útraty státu při žácích nejnadanějších po vykonané zkoušce.

V zápletkách diplomatických výlučné právo lidu voliti válku, k čemuž třeba lhůty osmi dnů pro rozhodnutí. V době války výlučné právo lidu, rozhodnouti, přeje-li si míru. Nucená vojenská povinnost pro všechny zdravé muže bez výjimky na dobu tří let.

Účast lidu při tvoření zákonů pomocí listin volebních okresů, petiční právo všech občanů a povinnost vlády, aby džadovala se od lidu schválení zákonů.

Zrušení trvalých soudců; volení porotci vyjednávajte ve všech záležitostech přestupkových i zločinných; všeobecnou volbou lidu voleni buďte soudcové dočasní, kteří by řídili žaloby a pronášeli rozsudek na základě zákona, ale dle znění výroku porotcův.

Rozpuštění všech kongregací náboženských, vypovězení ze země všech cizinců, již členy jsou jakýchkoli kongregací.

Úplná svoboda spolčování se pro všechny občany s jedinou zárukou pro stát, že spiknutí proti republice a zájmům národním bude přísně trestáno.

Úplná svoboda tisku se zárukou pro funkcionáře i osoby soukromé: přísný trest pro pomluvu; právo však, aby spisovatel podal důkazy skutků, jež byl žalujícím vytýkal.

Odpovědnost úřednictva a funkcionářů.

Odvolání úřednictva, jež osvědčilo nepřátelství republice, a to nehledě na stupeň ani druh úřadů, jež bylo zastávalo.

Zrušení rozpočtu kultu, a subvencí poskytovaných kněžstvu jakémukoli buďto státem, okresy a nebo obcemi; vybírání nájemného za všechny místnosti, kde koná se bohoslužba.

Zrušení všech velkých platů; ministři nedostávají mimo plat poslanecký nic než odškodné za útraty, jež působí jim veřejné vystoupení jakožto zástupci úřadu.

Zrušení všech daní různých a nahrazení jich daní jedinou: daní poměrnou dle příjmů.

Stejné právo pracovní pro ženy i muže. Udílení podpor invalidům, kmetům a dětem.

Zrušení monopolů a práce vězenské, která škodí dělnictvu; zrušení dílen náboženských zvaných pracovnami.

Zapovězení konkurence zavedené výdělkáři mezi prací mužskou a ženskou, každé pohlaví pracuj dle vloh a sil svých; zvýšení platu žen.

Úplná svoboda spolčování se, totiž právo jednotlivců, aby dle vůle své spolčili se s jinými zájmů rovných, aby takto rozmnožili prospěch svůj prací společnou a to buďsi v záležitosti politické nebo obchodní.

Nemásti pojmů „spolku“ a „kongregace“; neboť kongregace sestává z jednotlivců, kteří zřeknuvše se vůle vlastní i zájmů, a složivše obé v ruce náčelníka svého, nezřídka cizince, dodávají mu tak moci veliké, jež osudně čelí proti národu.

Zavedení rozvodu.

Bezprostřední užití zákonů velké revoluce. Vrácení statků církevních národu; přeměna klášterů v ústavy lidu užitečné.

Výtěžek ostatního majetku kongregací věnován budiž na zřízení škol řemeslnických, a útulnám pro sestárlé dělníky a mrzáky.

Poněvadž lid sám jediný jest panovníkem, budiž mu ponechána volnost, jak přeje si vyslovovati vůli svou. Nebude pak arci lze zvoliti určitý způsob skrutinia, poněvadž voličové dnešní nemají právo diktovati voličům zítřejším, a proto vždycky půl roku před ukončením zasedání zákonodárného sboru svolán budiž lid, aby proslovil, jakého způsobu přeje si užiti při volbě nových zástupců svých.

Zápověď poslancům, aby jako tací zasedali ve správních radách finančních společenstev.

Studium otázek socialních a povinností, aby sněm každoročně zvláštní sezení jim věnoval

Poslanec vydávej čtyřikráte do roka účet z jednání svého a jmenuj opravné návrhy, jež snad byla sněmovna zavrhla.

Při každém čtvrtletním účtování svém taž se poslanec voličů svých otázky a potřeby místní, načež předlož sněmovně a horlivě haj místní otázky, pro něž rozhodla se většina voličů.

Záleželo mi, abych takto nastínil čtenářům program svůj, z něhož jasně vysvítá stanovisko zaujaté mnou za třináct let po událostech mettrayských. Dosud vířila v duši mé jediná myšlénka pomsty.

Pro kraj můj přihlásili se mimo mne ještě dva kandidáti ze řad republikánských; strana konservativní neudala žádného. Já byl v kraji cizincem a proto rozhodnutí bylo pro mne nepříznivo; mimo to přijel jsem teprv, kdy soupeři moji již dávno upravili sobě cestu k volbám.

Kandidat vládní, podporovaný svobodným zednářstvem byl starosta okresního města tohoto okresu volebního pan M. Malric a zároveň generálním radním v táboře opportunistů. Druhý ucházeč, anarchista, byl občan Digeon, bývalý předseda revoluční obce varbonské; pracoval nyní společně s Louisou Michelovou o časopise „la Révolution Sociale“, kterýž dle pozdějších zpráv pana Andrieuxa podporován byl policejní prefekturou.

Nebylo mi lze za týden projeti více než čtrnáct obcí, kdežto jich volební okres čítal sedmdesát a jednu.

Lid mne téměř neznal, jen místy byli slyšeli o mých procesech. Republikánští protivníci moji pospíšili si užiti této okolnosti ve prospěch svůj, davše ve všech obcích z jitra před volbami vyvěsiti plakáty tohoto znění:

„N a u v á ž e n í v o l i č ů m. — Bylo by zbytečno hlasovati pro Léona Taxila. Hlasy jemu dané nemohou býti čítány, neboť Léo Taxil byv již mnohokrát odsouzen a několikrát také pro krádež, nemůže býti jmenován poslancem.“

Přes všechny tyto manévry, demokratů důstojné, obdržel jsem 2.279 hlasů a spůsobil tak volbu užší, při které však jsem propadl. Všecko mne omrzelo. Upřímně dokládám však, že nepohoršil mne tak pád můj jako dojímal mne podlost mravu republikánských přátel. Žel, že člověk obyčejně nepozoruje nespravedlnost leč, kdy jeho sama se dotýká. Až dosud měl jsem všecko za dovoleno, co jen směřovalo proti náboženství; nyní poznal jsem aspoň sám na sobě, jak podlou a bídnou jest pomluva.

Ani násilí neušetřili si však laskaví bratří moji. Zvědévše, že v předvečer voleb svolal jsem voliče do divadla v Narbonně, postarali se o výstupy přímo divé; chtěliť vyhoditi sál, vytrhavše a polámavše trubice plynové.

Okres narbonský, ve kterém chtěl jsem vztýčiti prapor antiklerikalismu, jest kolébkou velikého světce naší rodiny Františka de Regis, jenž narozen byl ve Fontcouvertu blíže Narbonny. — Tehda roku 1881 byl jsem již členem svobodného zednářstva a tu mimovolně kandiduje proti F Malricovi, navrženému Velkým Orientem, dopustil jsem se přečinu neodvislosti, který bratry zednáře nemálo rozhněval.

Na jiném místě vyličil jsem již, jakých nátisků dostalo se mi zaň od kolegů z loží.

Přistupuje k tajné společnosti znal jsem již dávno všechny titěrnosti a obřady různých zkoušek jejich, věděl jsem i věci velmi tajené, jedno však

bylo mi nepovědomo, že každý člen tak těžká pouta na sebe přijímá. Sekta jejich přivábila mne svou nenávistí ku všemu náboženskému; nikdy však byl bych k ní nepřistoupil tuše jen poněkud otroctví, v jaké pojímá členy své.

Což divu tedy, že ode chvíle, kdy projevil jsem vůli býti svobodným, nastal zuřivý boj Velkého Orientu s osobou mou. V prvním díle svých „Bratří tří bodů“ vypravuji obšírně hádku, v níž vystupují i Viktor Hugo a Louis Blanc. Ctihodní mužové tito popřeli, že by byli psali listy jim přisouzené; myslím v pravdě, že pro veliké stáří se již skutečně nepamatovali. Musil jsem tehda vydati rukopisy a dokázati tak veřejnosti slabost paměti obou velikánů.

Tato nepřijemnost a pohana učiněná oběma kněžím demokracie dodala mi v očích náčelníků zednářských. V říjnu 1881 vystoupil jsem z nenášenlivé jejich sekty.

V září téhož roku odbyván byl v Paříži první všeobecný sjezd svobodného zednářstva.

Účastnil jsem se ho jakožto zástupce šesti odvětví. Schůze byla velmi bouřlivá a zlobou bohatá. Odhlasováno tehda úplné zničení katolicismu, vyvržení Boha z nemocnic a škol, zošklivení konkordátu, zapovězení všeho rozpočtu pro potřeby bohoslužebné, a těm podobné věci. Všickni zapřísahali se udržovati po celé zemi stálou agitaci protiklerikální, abychom konečně přec jednou dospěli k uskutečnění přání sjezdu.

Konečně sneseno ještě, že příštím rokem svolán bude veliký, mezinárodní sjezd antiklerikální v samém Římě, jako na dosvědčenou práv svobodného zednářstva a socialismu a nenávisti jeho k papežství a Vatikánu. Zvolena ihned patnáctičlenná komise, kteréž svěřeno uspořádání sjezdu římského.

Ve shromáždění tomto zasedalo i mnoho mužů poctivých a bezúhonných v životě soukromém, svedených však v příčině zvolené strany k úplné zaslepenosti. Vedle těchto upřímných nadšenců byli však drzí křiklouni a osoby velmi pochybné mravnosti, již ovšem nejjobratněji dovedli lichotiti beznáboženským vášním lidu.

Sezení byla veřejná. Pamatuji se, jak jeden z bratří mých žurnalistů a svobodných zednářů byl nejvítanějším řečníkem tohoto kongresu. Přivedl sebou i ženu, která mezi tím, co muž její z řečniště balamutil, obcházel po sále, veřejně lákajíc sobě venkovské poslance; hrůzno i stydno dosud pomysleti na události tyto.

Později teprv bude mi ještě mluvití o Ligě antiklerikální, tehda zrozené, jež dosti důležitou měla úlohu, zejména v zednářstvu francouzském.

Následující kapitolou počínaje přestanu psáti v pořádku časovém. Čtenáři známy již plány mé zosnované proti Bohu, náboženství a kněžstvu; ví již, jakou cestou vešel jsem do tábora šilených bojovníků za myšlénku tuto, ví, jakými obraty stal jsem se praporečníkem bezbožnosti.

Příští kapitolou začínaje roztřídím ku snažšímu srozumění bez ohledu na čas všecky jednotlivé činy své, ku kterým ještě veřejně přiznati se musím. Řadu jejich uzavru vyličením, jak jsem konečně mimovolně vytažen byl z hrůzné propasti zkázy.

L e ž.

První zásadou každého, kdo pérem nebo slovem útočí na církev, jest pravidlo následující:

„Každá zbraň jest dobrou proti náboženství a kněžím jeho. Klerikalism jest nepřítel, kterého třeba za každou cenu potříti jakýmikoli prostředky. Bůh jest zlo; pročez také vše, co lidi od Boha odvrací, jest v podstatě pozitivé a proto nelze mluvit o nepositivnosti beznáboženské. Odtud také lež, majíc úplnou schopnost škoditi náboženství a kněžstvu, jest úplně dobrou.“

Voltaire více než kdo jiný užíval jedovaté zbraně této, ano možno tvrditi, že zjednal jí čestného místa.

On sám prvý cynicky propověděl zmíněnou právě hnusnou theorii. V listě jeho Thiériotovi ze dne 21. října 1736 dočítáme se: „Lež jest nepravostí jen tenkrát, kdy působí zlo; jest ale velikou ctností, byla-li příčinou dobra. Buďte tudíž ctnostnější než kdy dříve. Musíte lháti, lháti jako ďábel, ne bojácně, ne na čas, leč směle a stále. Lžete, přátelé moji, lžete jen!

Staneme-li tudíž na stanovisku nepřátel náboženství, kteří největším kýženým dobrem a blahem nazvali by úplné zničení víry křesťanské, nepodivíme se slyšíce, že nejctnostnějším sluje, kdo nejvíce lží dopouští se proti církvi svaté.

Antiklerikální spisovatel i bezbožný řečník vázáni jsou povinností vynalezati stále, co by podkopati mohlo víru v dogmata a bohoslužbu katolickou. Pomluva jest tu kněžstvím.

Touto teorií řídí se denně republikánský, beznáboženský tisk a řečníci klubovní. Jí vyučuje se v ložích svobodného zednářstva. Jakmile byl nový člen povýšen za „Učeníka“, promlouvá k němu bratr „Ctihodný“ následovně:

„Lež jest tvrzení něčeho, co přičí se pravdě, pověděti však lež jest pouhé lži vypravování a nikoliv lhaní.“ (Viz: Ritus Učeníka-zednáře, napsal F . . . Ragon Ctihodný lože „les Trinosophes“ v Paříži. Vydání schválené Velkým Orientem, str. 37.)

Proto poznavše, že řeč, kterou jsme slyšeli nebo vyřkli, lživa jest, anebo, že lží jest, co jsme přečtli, můžeme to přece opakovati, rozšiřovati a tiskem vydávati, jakmile nabyli jsme přesvědčení, že lze nám tím poškoditi vážnost osob nebo věcí církevních, neboť lež taková je dobrá a není nikterak tím, co v obecné mluvě zoveme lží.

Ano naopak, velice chvalitebno jest množiti a šířiti lži, které již někdo jiný byl pronesl.

Jeden z bývalých přátel mých Leo Bienvenu, velmi známý mezi novináři pařížskými, napsal v jednom díle svém, plném hany, urážek a posměchu ohledně papežství, památná tato slova: „Nelze nám ovšem věděti o všech zločinech spáchaných římskými papeži; vypravujme jich dvakrát i třikrát více, než nám známo, a ještě nedoděláme se pravdivého čísla.“

Spisovatel přiznává se otevřeně a v žertu. Výrok jeho pokládati však dlužno přece za cenný svou rázovitostí. Co Leo Bienvenu žertem byl pronesl, činí denně všickni moji bývalí bratři republikánští svobodní myslitelé aniž se přiznávajíce.

Ach kdyby přišel každý jednotlivec a vyznal jako já dnes, čím byl přispíval při rozsévání lži mezi nevědomý lid, seschly by se asi na nepatrné

tělisko pomlouvačné legendy, jež někteří vymyslili, ostatní pak věrně opakovali. Proto, abych dle možnosti aspoň poněkud odčinil zlo, jež jsem byl spáchal, nastává mi neodvolatelná povinnost přiznati se ku všem lžím, jichž jsem dopustil se sám, anebo, jež jsem byl rozšiřoval v pošetilé domýšlivosti, že dobře činím vedle zásad Voltairových i zednářských. Jedním z nejdrzejších podvodů zajisté jest smyšlenka o Janu Meslierovi, vybájeném faráři, jehož spisovatel učinil odpadlíkem od víry na smrtelném lůžku. Legenda tato jest výborně psána pro mysl prostou, kterou zajisté oklame; což divu, že ji antiklerikálové seč jen možná využítkovali.

Já sám vydal jsem ji v knihkupectví ze školské ulice v 30.000 exemplářích, jež všechny byly rozebrány.

Arci vydávaje dílo toto znovu, nevěděl jsem, že legenda o nevěřícím faráři jest lež. První pochybnosti o věrohodnosti díla vznikly v myslí mé při opravě prvního dílu. Některé výroky přímo si odporující zaujaly pozornost mou, i jal jsem se zkoumati dále a v brzce dopídl se pravdy. Tenkrát bylo však vydání již v tisku a proto uváživ všecko dobře myslil jsem, že dobrým bojovníkem se býti osvědčím, oklamu-li čtenářstvo devatenáctého věku, jako Voltaire klamal čtenáře věku osmnáctého.

Farář Meslier jest vynálezem Voltairovým; totiž Voltaire zjednal mu čtenáře. Prvá myšlenka zrodila se vlastně v hlavě přítele Thiériota. Soudil totiž Thiériot, že by náboženství velikou pohromu vzalo vydáním neznabožské knihy, jež by nazvána byla dílem venkovského faráře. Pro větší pravděpodobnost jmenovali vydavatelé knihu spisem pohrobním poněvač prý kněz spisovatel za živobytí svého nechtěl činiti pohoršení.

Voltairovi zalíbila se na výsosť Thiériotova myšlenka, přál si však, aby odpadlíkem spisovatelem nebyl učiněn pouhý farář, nýbrž raději hned biskup.

„Faráře vesnického, o němž jste se mi zmínil, musíte učiniti biskupem diecese Saint-Vrainské,“ psal spoluvinníku svému dne 30. listopadu 1735. (Viz: *Oeuvres complètes de Voltaire*, díl druhý str. 555.)

Thiériot namítl patrně, že by jmenování biskupa bylo nebezpečno, a pravda by se dokázala. Proto odhodlal se lživý filosof spokojiti se neznámým farářem, jen aby nikdo nemohl odvážiti se obrany.

I vyhledali si vesničku téměř nepřístupnou všem zpytatelům, skrytou ve kraji šampaňském, vybájili k ní faráře jménem Jan Meslier, po jehož smrti nalezena byla podivná závěť. Farář prosí v ní za odpuštění všech osadníků svých, že po celý život jich byl klamal, hlásaje jim náboženství. Závěť tu, nazvanou „Farář Jan Meslier vyjevuje city své svým osadníkům“, napsal sám Voltaire, jak i sloh důrazně dosvědčuje.

Prvé vydání vyšlo r. 1762; Voltaire postaral se však, aby bylo datováno o celých dvacet let dříve. Vytištěn tedy v čele knihy rok 1742, papír vyvolen starožitný tak, že oklamání čtenářové domnívali se viděti náhle dílko staré, až dosud zapomenuté a tím více těšili se ze svého nálezu.

Na konci bídného tohoto díla čísti lze dodatek Voltairův, psaný s obvyklou jeho drzostí:

„Toť přesný otisk Závěti Jana Mesliera. Sudťte sami, jak závažným jest svědectví kněze, jenž umíraje, prosí Boha za odpuštění.“

Aby snázé ještě čtenářstvo polapil, neučinil Voltaire vybájeného faráře

svého atheistou, nýbrž deistou, kterýž uznává jakousi bytost nejvyšší, zahrnuje však náboženství katolické, jako nepravé. Podvod se vydařil. Filozofové encyklopedisté zajásali nad výborným vynálezem Voltairovým a baronu Holbachovi svěřeno ihned, aby doplnil dílo mistra všech lhářů. Holbach pomohl si velmi snadno. Upravil poněkud vlastní spis svůj „Soustava přírody,“ nazval jej „Pravé myšlenky faráře Mesliera“ a přidal k závěti.

Třeba arci, ať pravdu díím, čtenářstvu hlouposti přímo bezmezná, aby při nepatrné jen pozornosti nedomyslilo se podvodu. Dílo to mezi lidem dělnickým velmi rozšířené skládá se ze dvou částí: Vybájené „Závěti“ farářovy a rozboru jeho nauk „Pravé myšlenky.“ Prvý díl jest protikřesťanský, přiznává však jsoucnost Boha; jest totiž zásad theistických dle způsobu Voltairova; díl druhý naproti tomu hlásá rozhodně materialism a atheism.

Protivý této povšiml jsem si při opravě v antiklerikálním knihkupectví. Nemeškaje oddělil jsem „závěť“ a nechal ji za druhý díl, aby čtenářové nepoznali tak snadno klam dvou spisovatelů. Později přidal jsem spis tento k jinému dílu Holbachově s názvem: „Kněžím stržena škraboška.“ Oba díly tvořily svazek nový, jenž drze pojmenován: „Co jsou knězi,“ a zase hlásali jsme, že i to vše jsou spisy Jana Mesliera.

Jiný ještě třetí spis Holbachův „Všeobecnou mravouku“ upravil jsem v „Přirozené náboženství“ a vydal ji jakož doplněk prací farářových. Postaral jsem se zajisté o bujný vzrůst lží Voltairových.

Nechápu v pravdě, že ze všech 30.000 čtenářů nově vydaného díla neuvědčil mne z podvodu ani jediný.

Republikánské listy dobře znajíce původ klamu nešetřily chvalami a oslavou. Tisíckrát vyhlašována v nich užitečnost nového vydání Mesliera. Vydavatelství a knihkupectví naše bylo arci u veliké přízni našich listů demokratických; platiloť bohatě své reklamy; mohl bych jmenovati kancelář, která za inserty drahých bratří svých přijímala z neznabožské pokladny naší sumičku čtyř až šesti tisíc franků měsíčně.

Kdy bylo mi již v příčině vyznání zmíniti se o pseudofaráři Meslierovi, nelze mi zamlčeti komické příhody z doby revoluce v příčině téhož smýšlelého kněze.

Stalo se totiž, že dne 17. listopadu 1793 vystoupil na řečniště člen konventu Anacharsis Clootz, ubohý šílenec, jenž za ryzou pravdu bral i nejhloupější a nejhnusnější výmysly revoluce, a vážně hleděl na nejpošetilejší zámky povětrné, a jal se tu nabízet lidu, aby vystavěl pomník Janu Meslierovi, prvnímu knězi, jenž upřímně a poctivě se odvážil vyznati šalbu náboženskou.

Návrh jeho zaslán byl hned výboru veřejného vyučování, kteréž jalo se ochotně hledati bližší prameny. Nebylo mu však lze vyhověti návrhu vlastneckému, neboť sotva byla komisse začala pátrati, zvěděla k žalu svému, že faráře odpadlíka nebylo vůbec nikdy mezi živými. Této pravdy nebylo ovšem svobodným myslitelům možná hlasitě přiznati, vždyť byla by učinila lháře z Voltaira i Holbacha a proto nejlepší pomůckou uznáno mlčení Výbor veřejného vyučování neoznámil výsledku prací svých.

Jiným toho druhu dílem, jehož jsem se pilně účastnil a jež bylo plno ďábelských, ohavných lží, jsou spisové hanobící památku papeže Pia devátého.

Před nějakým časem již byly si dva poslanci parlamentu italského, pánové Petruccelli della Gatina a hrabě Luigi Pianciani dovolili neslušné urážky ctihodného velekněze v příčině mládí jeho.

Pomluvu takovou lapají s pravou hltavostí pomluvači z řemesla. Každý komár jest jim vítanou kořistí a nafoukají jej až do velblouda. Brožurkáři chopili se tudíž s hanebnou lačností několika slov z podlého úmyslu pronesených a vytvořili na tomto základě několik hanopisů. Pamflety takové byly tištěny nejvíce ve Švýcařích a v Belgii. Za pobytu svého v Ženevě jsem si několik výtisků opatřil a pečlivě jich uschoval, až by nadešla příležitost k upotřebení jich.

Nedala na sebe dlouho čekati.

Bohatý statkář z Languedoc byl věnoval roku 1881 200.000 franků na zřízení radikalního denníku po pěti centimech jménem „Malá osvěta.“ Pánové Firmin a Cabiron z Montpellieru, kteří dříve vždy mně byli přispívali vydáváním brožur a děl mých, a konečně i zřízením Antiklerikála, převzali i vydávání tohoto listu. Spekulace však nevydařila se, za několik měsíců čítal orgán languedockých svobodomyšlníků sotva čtyři nebo pět tisíc exemplářů a pohltil již téměř osmdesát tisíc franků věnovaného kapitálu.

Vydavatelé byli ve velkých nesnázích. I vzpoměli na dobrý úspěch Antiklerikála a vědouce, že spisy mé těší se zvláštní přízni krajanů mých jižních, došli ke mně do Paříže, žádající, abych postavil se v čelo Malé Osvěty.

Nabídka jejich byla skvělá. Roční plat veliký, spolupracovníky mohl jsem vyvoliti sám i určití počet jich, dvacet tisíc zbylých v pokladně určeno k novému zřízení listu, a zbývajících sto tisíc franků mělo býti mým majetkem, kdyby se za rok poměry listu zlepšily. Mimo to nebránili mi zůstatí náčelníkem Antiklerikála a psáti brožury a knihy pro knihkupectví ve školní ulici.

Což divu, že jsem přijal a smlouvu podepsal. Statkář byl také spokojen a odevzdal mi hned druhou polovinu kapitálu sto tisíc franků v akciích. Zbývalo tedy postarati se o lepší budoucnost lístku, aby akcie proměnily se ve zvonivou minci.

Především zaměnil jsem jméno listu v určitý titul „Republikánský jih,“ a odvezl do Montpellieru s sebou tři spolupracovníky. Jednomu z nich svěřil jsem feuilleton, který měl vynikati historkami pohoršlivými a hanebnými.

Divá myšlénka ujala se v hlavě mé, abych užil brožur ze Švýcar, a tak stal jsem se tvůrcem ohavně pomlouvačného románu, za který se dnes ještě zardívati musím; nepsal jsem ho sice sám, leč podal jsem myšlénku a vydal jej.

Poněvač ovšem mravnost má býti první ctností papežovou, smluvil jsme, že ukážeme obecenstvu Pia devátého jakož člověka požitky přesyceného. Proto také zvolili jsme název „Tajné lásky Pia IX.“

Ale nebylo ještě dosti. Ku větší vnaďe a lákavosti díla scházel nám ještě nějaký farář Meslier. I uhnětli jsme na rychlo tajného komoří papežova, pokřtili jej na jméno Karla Šebestiana Volpiho, kteréž jméno zaskvělo se ihned jakožto podpis autorův v čele románu. Já sám napsal list smyšleného komořího, kterýž uveřejnili jsme místo předmluvy, dobře vědouce, že tím hltavěji bude lid řádky další polykati. Patrně, že ač nebyl jsem spisovatelem

románu, přec odpovědnost téměř všechna spadá na svědomí mé, za bídný podvod páchaný na čtenářstvu. Není mi omluvy u věci té, neboť všechno bláto pomluvy a lži, jež obsaženo v hanebném díle, nebylo výmyslem autora, nýbrž mým.

Dospěl jsem cíle svého. Ohavný feuilleton přilákal čtenáře, a přilákané dovedli jsme již udržeti tisíci články vynikajícími divou neurvalostí, mimo to zřídili jsme si zvláštní službu telegrafickou jinde, a v brzce řaděn byl Jih republikánský k nejlépe zkvétajícím listům venkovským. Za čtrnáct dní vycházel ve dvaceti šesti i dvaceti sedmi tisících exemplářích denně.

Dva náčelníci francouzské demokracie vítali lichotivě nový list.

„Jsem s vámi, drazí bratří,“ psal Viktor Hugo, „jsemť se všemi, kdo mládež vedou k světlu, a vlast ku svobodě.“

Louis Blanc poslal mi list následující:

V Paříži, dne 18. dubna 1881.

Předrahý bratře!

S potěšením doslýchám, že zřizujete v Montpellieru list nazvaný „Republikánský jih,“ kterýž spojití hodlá republikány v jediný šik proti klerikalismu a bedlivě zkoumati sociální otázky. Povinností jest mi vysloviti vřelé sympatie k podniku tak určitému. Jen zmužile!

V upřímném bratrství Vám oddaný

Louis Blanc.

Úspěch listu daleko předčil očekávání vydavatelů. Jásali, a v blaženosti zřeli vraceti se pokladně sumy, jež Malá Osvěta byla pohltila.

Netřeba mi arci teprv říkati, jaké pohoršení a hněv budily články mé mezi katolíky celého kraje. Potupa milovaného papeže a jedovatá pomluva hyzdící svatou památku jeho, dotýkala se srdcí jejich jako utrpení vlastní. Sotva tři neděle vycházel Jih a již sepsán proti hanebnostem jeho protest podepsaný více než dvěma tisíci paními z diecese Montpelliérské.

Pánové Firmin a Cabiron byli toliko obchodníci. Záleželo jim jen na finančním úspěchu listu; zášti proti církvi neznali. Zvěděvše o protestech proti románu žádali, abych v něm nepokračoval. Trvání listu bylo nyní pojištěno, každý liboval si nalézaje v něm vždycky zprávy nejnovější a také články vybrané.

Jsem zajisté povinen doznati pánům nakladatelům, že nechtějíce déle buditi odpor katolíků žádali mne snažně, abych zanechal pomluvy.

Já byl však slepý. Zuřivost proti náboženství nedala mi pokoje a kázala, abych raději vlastním prospěchem povrhl. Nechtěje jednati proti vůli vydavatelů přestal jsem vydávati román a zaslal jej do Antiklerikála, kde nebylo se mi nikoho ptáti, za to ale ihned zadal jsem za své propuštění z úřadu hlavního redaktora Jihu.

Pánové Firmin a Cabiron strnuli dostavše jednoho dne v listě přetrženou notářem ztvrzenou listinu, slibující mi sto tisíc franků za několik jen měsíců. Věděli sice, že jsem sžírán neslýchanou záští k papežství, netušili však, že bych pro ni nedbal ani tak skvělých výsledků peněžitých. Žádali, bych zůstal, tvrdíce, že list v kraji již zavedený slibuje budoucnost překrásnou a že bude velmi snadno redigovati jej i bez všelikých výstředností. Ohluchl jsem však pro všechny sliby a výmluvy, setrval na svém a odjel na vždycky do Paříže.

V měsíci červenci obžaloval mne i vydavatele synovec papežův pro surovou pomluvu. Oba pánové prohlásili před soudem, že není na nich viny leda té, že propůjčili tisk svůj. Výrok tento byl úplně práv, neboť jsem, jak již dříve udáno, sám nekalé brožury vyhledal a pomluvy snul. Na základě těchto pramenů vypracoval román můj přítel, skrývající se za jménem vybájeného komorníka Volpiho. Po románu vydal jsem ještě tři svazky díla nazvaného „Pius IX. vůči dějinám.“ Ve spisu tom napadal jsem svatého Otce zvláště jakožto náčelníka církve a státníka, pomluvy v příčině mravnosti byly tu vysloveny úhrnem na několika stránkách.

Velmi často byl jsem vyzýván udati jméno spisovatele Tajné lásky Pia IX., neučinil jsem toho však, poněvač mne byl přítel můj žádal, bych nikdy jména jeho nevyzradil. Nyní jest mým nepřitelem. Obrácení mé bylo příčinou, že zavřeno jest Antiklerikální knihkupectví a nikdy neodpustí mi bývalý přítel, že mimovolně zničil jsem ústav, který za čtyři léta vynesl mu jmění téměř šedesáti tisíc franků. Proto však přece nejsem oprávněn jmenovati jej, stačí zajisté odvolati lež, přiznati se k zločinu, kterýž hlavním jest zlem.

Ostatně mezi spisovateli jest jméno jeho již známo. Bývalý spoluvinník můj svěřil se lonského roku příbuznému pana Jindřicha Fouquiera, že jest autorem podlého románu, a „Devatenácté století“ necítíc v té příčině nijaké vázanosti k mlčení jmenovalo spisovatele, ano popsalo jej ještě velmi podrobně.

Leč dosti o hanbě této.

Mimo tyto lži psané páchal jsem i ústní.

Společenstva svobodných myslitelů žádala mne často, abych ve městě jejich veřejně promluvil. Tímto způsobem skytala se tlupám antiklerikálů příležitost k veřejným schůzím a k čilé propagandě.

Pokud mi práce jen poněkud dovolovala, neodřekl jsem nikdy a tu nejoblíbenějším předmětem řečí byly mi „Zločiny inkvisice.“ Napsal jsem si o tom dlouhou řeč, kterou pak dle okolnosti a obecnstva jsem zkracoval anebo prodlužoval, nejkratší trvala 45 minut, nejdelší však dvě hodiny. K tomu konci užil jsem všech protestantských pamfletů obou posledních století, jež tisíce vymyšlených zločinů kydají na jméno řádu sv. Dominika.

Oblíbeným hrdinou mým byl mnich odpadlík šestnáctého století Gior-dano Bruno. Sestavil jsem si dle několika encyklopedických slovníků celou řadu jmen pro muka ve středověku užívaná a po té líčil jsem muka Brunova vypočítaje všecky řadou, jakoby byl vytrpěl jednu po druhé. Posluchači projevovali hrůzu svou hlasitými výkřiky. A měli také zajisté příčin dosti, neboť jediné mučení ze všech, jež jsem popisoval, bylo by dostačilo, aby Bruna zabilo desetkrát.

Při vypravování zveličoval jsem napořád a opatrně zakrýval všude pravdu známou, že některé kruté tresty nebyly nikterak dílem náboženství, nýbrž jediné dílem doby, jakož i, že pochopové středověku nebyli ve službě papežově ani biskupů, nýbrž obyčejných soudců.

Myslím, že zůstav ještě déle na cestě takto zvolené, byl bych brzy vyhlásil i pověstného Kartuše za hrdinu svobodné myšlenky a za oběť kněží, tvrdě směle, že kněžstvo jen přivedlo jej do železných stěbiců a mučilo kolem.

Kdož ví? Možná, že dosti brzy promluví některý bratr řečník o hrůzách povstání rolnického, a slavně potvrdí, že rolníci socialisté čtrnáctého věku byli jen sami zakuklení, po krvi žíznicí kapucíni. Veliké pochvaly a nadšených posluchačů dostane se pak řečníku, který moudře líčiti bude historii rytíře z Beauvoisis, jehožto maso pečené bylo předloženo ženě jeho i dětem; musí tu však řečník rozhodně tuto surovost republikánskou připsati na vrub některého slavného preláta anebo zakladatele řádu.

Kdysi viděl jsem v jisté výstavě předmětů z ciziny rozličné nástroje k mučení. Jeden zvláště se mi zalíbil, i vydlužil jsem se ho od majitele a dal sobě od zámečnicka zhotoviti podobný. Byl to dvojitý železný hák, koupený dle slov majitele v krajinách severních z pozůstalosti kata. Zdálo se, že krutí soudcové dávali jím trhati hruď zločinců necudných.

Při přednáškách dával jsem nástroj podávati z ruky do ruky posluchačů. Poprvé provázel jsem jej následujícími slovy:

— Občanky a občané, mučidlo toto, zvané p a v o u k, podobno jest onomu, kterým na rozkaz kněží trýzněn byl mladý svobodný myslitel Lefebvre de la Barre. —

Výbuchy hrůzy a zlosti vítaly stále kolujícího p a v o u k a.

Osmělen výsledkem, vysvětloval jsem podruhé, že nástroj tento, koupený v N. může snadno býti týž, kterým atd.

Při třetí řeči byl p a v o u k již relikvií svobodné myšlenky.

Nevím, kam mi nástroj ten zmizel.

Možná, že zmocnila se ho některá tlupa antiklerikálů, chovajíc jej jako klenot.

Stalo-li se tak, oznamuji tuto veřejně, že předně nebyla mladému la Barrovi trhána hruď, a za druhé, že p a v o u k právě zmíněný zhotoven byl v nejnovější době, před pěti lety v Paříži, a sice zámečnickem panem Mazetem v ulici de Bièvre číslo 6. za padesát franků. Dodávám ještě, že pan Mazet nevěděl, aniž tušil účelu podivného předmětu, a zajisté nemálo by se podivil uslyšev, že dílo jeho kovadliny jest posvátnou relikvií antiklerikálů.

Častými pomůckami bývaly mi také staré báje protestantských pamfletářů, jež jsem byl znovu vydal, dříve je upraviv a přiostrliv. Byly to zejména spis o papežce Johaně, historie Kateřiny Cadièrové a pomluvy a lži o papeži Lvu desátém, mimo těchto pak ještě množství jiných.

Zvláště rád obíral jsem se mimo to spisy kněžského studia v příčině jednotlivých případů v záležitostech svědomí. Že psány jsou latinou, bylo mi velmi snadno uveřejniti překlad zkroucený a zmrzačený. Nic snažšího jako překladem opáčně vyložití text, změnití myšlenku bohoslovců a urážeti cit obecnstva hrubými významy, jež pak čtenáři všeobecně připisují na vrub kněžstva samého. Vždyť podobně dalo by se zhyzditi i kterékoli pojednání lékařské.

Tyto nestvůry své nazval jsem: T a j n é k n í h y s e m i n á ř ů. Pavel Bert byl mi vůdcem a já radostně bral se šlépějemi jeho, blažen, že četné duše zmatu a oklamav je, záhubu jejich přivodím.

V tomto smyslu řečnil jsem často o z p o v ě d i. Umínil jsem si, že ve všem budu užívati zveličování a stupně nejvyššího. Proto také vedle řečí mých všickni kněží byli jen bídnými sluby a všickni apoštolové Jidáši.

A přece jistě nikdo nepřesvědčil se lépe a nemohl snáze dosvědčiti než já, jak věrně zachovávalo jest tajemství zpovědní. Leč já nevěděčnick v šilených těch dnech ani nevzpomněl jsem na ubohého duchovního otce svého, který vida mne přijímati svatokrádežně, onemocněl a chřádl a umíral aniž však úst otevřel by udal příčinu duševní i tělesné sklíčenosti své.

Ach, zdali kdy zadosť učiním za zločiny spáchané?

Jednou stalo se, že, co jsem lhal, bylo pravdou.

Neznaje mezi v nestoudnosti zaslal jsem sv. Otcí Lvu XIII. právě vyšlý svůj román, ohavný jako všechny ostatní. Když jsem o této drzosti příteli svému vypravoval dodal jsem k vůli zajímavosti lživou zprávu, že jsem dán do klatby. Přítel můj pospíchal ihned do redakce, aby novinku tu uveřejnil, leč ejhle, zároveň s listem jeho oznamoval i katolický list římský jméno mé mezi exkomunikovanými. Lhal jsem nevěda, že děje se mi právě vedle slov mých.

Jaká tu příležitost k tupení Vatikánu! Nemeškaje napsal jsem do svého listu papežskou bullu klatby, kteráž vzbudila nezměrný posměch a pohoršení. Všecky republikánské listy otiskly ji závodíce v posměchu a hanebných poznámkách na Vatikán. A přece základem všeho byla zase jen drzá, zlomyslná lež, nedostal jsem listiny z Vatikánu, nýbrž vězte, bratří, že opsal jsem ji věrně z fantastického díla Sternova, zvaného *Tristam Shandy*; otevřte si knihu tu a v kapitole 77. najdete doslovné znění exkomunikační listiny mé.

Jsem arci pevně přesvědčen, že téměř všickni republikánští kolegové moji dobře znali původ listu, a myslím, že aspoň žádný nebyl tolik nevědomým, by aspoň netušil klamu. Všechněm líbil se však drzý šprým a proto rádi účastnili se nového podvodu. Straně této, zvané stranou *p r a v d y*, pro nějakou lež již hlava nezabolí.

Jiných ještě lží na útraty kněžstva dopouštěl jsem se chtěje z pomsty šáliti list ultrasocialistů „Válka“, který po nějakou dobu bušil do mne, že jsem se neujímal jistého odsouzence revolucionářského.

I dopsal jsem jednoho dne redaktoru, panu Lissagarayi, list tohoto znění.

Ctěný pane!

Jsem soukromým tajemníkem arcibiskupa pařížského.

Z příčin, jež bych nerad s vámi sděloval, nenávidím srdečně svých představených.

Dovolíte-liž, abych přispíval ctěnému listu vašemu zprávami?

Zradím vám všechny pikle, jež dějí se v arcibiskupství a učiním to beze vší odměny.

Souhlasíte-li, račte mi slovem oznámiti v listárně redakční.

Jest na bíledni, že nebudete po osobě mé pátrati.

Jan Petr.

Nazejtří již četl jsem ve „*V á l c e*“: „Panu Janu Petrovi. Přijímáme z celého srdce.“

Ihned jal jsem se dělati kronikáře. Zasýlal jsem *V á l c e* nejkřiklavější výstřednosti, ale ona věrně tiskla nic nerozmýšlejíc. Mimo jiných krásných věcí vypravoval jsem, jak jednoho večera přišli k arcibiskupovi Guibertovi pánové Jules Ferry a Jules Simon, načež konala se tajná porada o pojištění

arcibiskupské stolice po smrti kardinalově panu Richardovi. Při líčení tomto byl by čtenář stoje usnul, a přece prošlo všemi listy republikánskými.

Jindy maloval jsem, jak notrdamští kanovníci scházejí se v podzemí čistice staré nástroje mučící v naději, že zase brzy budou jich uživatí, neboť čekají v době nejbližší obrat ve prospěch legitimní monarchie.

Všecky zprávy, V á l c e zasílané, byly tohoto druhu. A list uváděl je bez váhání, ostatní listy pařížské opakovaly po něm. Jediný T e m p s tvrdil, že spolupracovníci pana Lissagaraye mají vlčí mhu.

Činil jsem tak asi měsíc. V písárně Antiklerikála bývala švanda, kdykoli Jan Petr zasílal na poštu list. Věděli jsme, že hned zítra již oblaží V á l k a čtenáře své novinkou.

Konečně mne však věc omrzela, Jan Petr přestal býti zrádcem tajností arcibiskupských.

Historika tato svědčí, jak snadno lze psáti do listů republikánských, že stačí jediné mluvití proti kněžstvu.

Netušíť obecenstvo ani, jakým pudem dorozumění inou k sobě spisovatelé svobodomyslní. Jediná lež zrozená ve tmavém koutě úplně neznámého lístku zachvěje se v jediném okamžiku po celé Francii. Až jednou i listy konservativní zopakují tak všeobecně a s touž rychlostí každou pravdu a obranu proti pomluvě pronesenou ve kterémkoli listě jejich, nezbuďte pomlouvačům tak širé pole k nekalé činnosti.

Toť asi, co bylo mi vyznati ze lží osobních, abych, dosud-li čas, poněkud zmírnil jejich účinek.

Miska podvodů a lží na váze odpovědnosti mé jest nyní naplněna, až nelze jí pozvednouti, zdaž dovolí mi poctivá veřejnosť hoditi do misky druhé aspoň jedinou tu pravdu, které zachoval jsem věrnost; jediný dobrý skutek, kterému čeliti jest tisícům nepravostí mých?

Jest to úcta k jedinému řádu duchovnímu. Přečtěte všecky spisy mé, a nebude vám nalézti řádky proti Sestrám sv. Vincence z Pauly. Proč jediné ctnost milosrdných sester budila v srdci mém tajný, uctivý podiv? Nevím, aniž vysvětliti si toho dovedu, neboť svědomí moje bylo úplně převráceno. Pravdou však jest, že obdiv ten trval ve mně a mocnějším byl než všecky hanebné pudy svobodomyslného šílence.

Kéž dnešní upřímný můj návrat ku pravdě získá mi znovu vážnosť lidí poctivých.

Nelituj mne však nikdo v domnění, že veřejné vyznání toto jest mi obtížno!

Nikterak! Cítím naopak volnosť a blaho i úlevu za každou dobrovolně napsanou řádku. Břímě přetěžké padá mi se srdce.

Jásám lámaje okovy své a sám nevýslovně lituji bývalých druhů mých z dob duševní bídy a podlosti. Jsouť nešťastní, vlekouce stále ještě otěže podvodu a klamu a nemajíce odvahy, aby jich se sebe svrhli.

Propaganda zloby.

Jsa dříve nejhorlivějším šířitelem zla, jsem zajisté povinen udati všecky spůsoby, jimiž se šíření to stále podporuje.

Již v počátcích vzpurné činnosti své pomýšlel jsem především na

to, jak bych spisům svým získal odběratele a čtenáře, zvláště v malých městečkách a dědinách.

Vida, že by nejlepší pomocí v té příčině byl některý velký, po Paříži i venkově nejrozšířenější list, došel jsem k redaktoru „Lauterny“ p. Eugenu Mayerovi řka:

— Máte na venkově sta dopisovatelů, kterým zasíláte denně velkou zásobu svého listu. Na poště platíte již za balíky stejně až do určeného počtu kilogramů, který zásylky vaše nikdy nemají. A proto jdu s vámi sdělit, že byste mohl ob čas zasílati prodavačům svým i brošury mé a doplniti tak určenou na poště váhu. Prodavači by vám pak zase touže cestou mohli zaslati neprodané výtisky. Tak byl by ušetřen poplatek poštovní oběma stranám ku prospěchu. —

Pan Mayer přijal nabídnutí prodávaje od té doby mimo svého listu i všechny brošury antiklerikální biblioteky. Později dodávalo mu i knihkupectví ze školní ulice všechny knihy, sešitky, brošurky a skládanéky, jež nákladem svým bylo vydalo, tak že se expedice Lauterny v brzce stala pravou poselkyní zloby, a administrace jeho nazvána „zasýlatelským ústavem tiskopisů.“

O velikém prospěchu této kombinace souditi může čtenář znající poněkud podrobnosti obchodů knihkupeckých na venkově.

Malý knihkupec venkovský jen zřídka obrací se přímo na vydavatele hlavního města, a to z příčiny docela prosté. Vydavatelé skytají totiž obchodníkům malým srážky velmi nepatrné, 30—25 — ano i pouze 20 ze sta, neboť odbírají obyčejně jen pramalý počet výtisků, proto odbírajíce díla přímo z hlavního města, vydali by téměř všecken nádavek na poplatky poštovní.

Proto mívají již svého zasýlatele, který odbírá od vydavatelů knihy v počtu velikém a rozesílá pak klientům svým hromadně vše, čeho který právě potřebuje. Zasýlatel kupuje pro všechny klienty své najednou, a platě obyčejně hotovými, mívá srážky veliké, a proto jsou sobě venkovští knihkupci a pařížští komissionáři vzájemně velice potřební a prospěšní.

Studuje o této otázce pojal jsem myšlénku výše zmíněnou, a zdokonalil tak ještě způsob obchodu zasýlatelského, neboť bylo jím poštovné ušetřeno úplně.

Mimo to nebylo venkovským knihkupcům třeba platiti za brošury dříve než byly prodány a neprodané mohli zase jen zaslati administraci denníka, aby buďto vrátila je vydavateli anebo zaslala je zas jiným prodavačům.

Nikdo nemusil se tudíž báti ztráty, každému kynul jen prospěch.

I nejnepatrnější prodavači venkovští, papírníci, tabáčníci a jiní, kteří až dosud jen Lauternu prodávali, dostávali nyní i brošury, knihy, illustrované svazky, romány a pod. věci, jako praví knihkupci v městě krajském. Nový tento zisk beze vší ztráty získal všechny na dobro pro list, který až dosud odbírali a jenž objevil se tolik prospěšným.

List sám zkvétal tímto způsobem velice, a příjmy jeho denně se množily, předplatitelů a hromadných odběratelů stále přibývalo a mimo to přijímal od antiklerikálního knihkupectví 40 ze sta výdělků.

Vydavatelství brošur však rozprodalo takto aspoň desetkrát více výtisků, než by bylo možná při obyčejném prodeji.

Zřejmý tento prospěch radikální Lanterny povzbudil brzy i orgán opportunistů „La petite république française“, k následování jejího příkladu. I této vydařila se spekulace nad očekáváním.

Na poli protináboženském shodují se vždy radikálové i umírnění.

A tak stala se i malá republika roznašečem spisů mých i spisů mých stoupenců do všech uhlů milé vlasti.

Ovšem, — doznati sluší, — že velikým vnadidlem oběma listům byla stránka finanční.

Nikdo by netušil zisku, jehož skytalo jim antiklerikální knihkupectví.

Lanterne přijímala odtud měsíčně 3 až 4000 franků čistých příjmů, nepočítaje v to zisk, který vyplácela svým venkovským prodavačům. Malé republice dostávalo se skorem téže sumy.

Ale to ještě není vše.

I nejrozšířenější republikánské listy venkovské přijaly tuto kombinaci.

Konservativci trnuli údivem vidouce spisy z knihkupectví antiklerikálního v ruce obyvatelů i nejdlehlších vesniček a dědin. A proto s radostí zrazují jim dnes toto tajemství nebyvalé dosud propagandy. Vždyť časopis vycházející v městě s 50.000 obyvateli přijímal od vydavatele bezbožných škvářů hrubých 30 až 35 tisíc franků ročně.

Orgány měst velkých vydělávaly ze spojení svého s antiklerikálním knihkupectvím sumy neuvěřitelné.

Proto také, kdy rázem jako blesk uhodila zpráva o mém obrácení, zničivši vydavatelství, zazněla jednohlasná, zuřivá kletba republikánských listů pařížských i venkovských.

Vždyť zničil jsem bohaté, zlatonosné doly; a zločiny toho druhu nedocházejí odpuštění.

Nejzuřivějšími výlevy vzteku a nenávisti bušila do mne Lanterne. Což divu také? Vždyť zlost její musila řídit se množstvím dukátů, jež ode mne do pokladny její přšely.

Redaktor Malé republiky nemeškal ovšem také rozkázati sluhům svého péra, aby mne trochu v blátě vymáchali. U lidí podobných marně hledal bys nejmenší cit vděčnosti.

Zbabělá hrubost páně Rousseuova nepřinesla mi požehnání. Koupil si ostrov Porquerolles, ku které koupí zajisté nemálo pomohly mu sumy z pokladnice mé. Spolupracovník pan Quentin, stav se ředitelem vymohl mi celé množství opuštěných dítek ku zalidnění ostrova. Pan Rousseu učinil z kolonie pravé vězení, kde trýznění a zužitkování byli ubozí malí tvorové, tak že sama veřejná spravedlnost musila mládež vyrvati z rukou ohavných ukrutníků.

A kdož by uvěřil, že ředitelkou tohoto pekla byla žena, paní Lapeyrerová! Dáma tato sepsavši několik antiklerikálních románů nalezla milost v očích pana Rousseua, jal se ji dvořiti a požádal ji o feuilletony pro svůj list. Paní Lapeyrerová opustila po té muže svého, a stala se po republikánsku paní Rousseuovou. Toť laskavý párek, o němž svého času s hrůzou se rozepsal všecken tisk francouzský nehledě barvy ani vyznání, nazýváje záležitost jeho obecně „Skandály porquerolské.“

Paní Lapeyrerová — nebo chcete-li paní z Rousseuů, říkávala jindy každému, kdo ji vyslyšeti chtěl, že, aby domohla se skutečného účinku a pů-

vabu románů svých, vždycky dříve koná pečlivá studia na živém. Na základě této zásady možno souditi, že přijímajíc nový úřad z rukou pana Rousseau chtěla zajisté konati nová studia k novému románu. Vyjde bezpochyby brzo a název jeho? „Katané dítek.“

Nehodno, abych déle ještě zdržoval se materiální stránkou té propagandy zla. Bylo ovšem nutno udati číslice mluvící a některé podrobnosti. Kéž by konservativní časopisectvo dovedlo seřaditi se podobným způsobem k šíření dobra!

Organisace, jakou jsem právě byl udal, jest nyní v táboře svobodných myslitelů všeobecnou. Žel, že pravdou jest výrok písma, že synové temnosti opatrnější jsou než synové světla.

Ach, kdo jen probudí netečné katolíky? Že národ zaplaven jest spisy jedovatými, děje se pouze neúnavnou, podivuhodnou činností, jakou věnují bedliví mravokazi všem podnikům svým. Konservativci spolehají příliš o dobrotu věci své, zapomínajíce na staré přísloví: „Pomoz si, a Bůh ti pomůže.“

Dělníky na roli ďáblůvě možno roztržiti ve tři oddělení:

V prvním jsou bývalí kněži, rozhořčení, že se přepočítali odpadnuvše, ve druhém skeptičtí šálíci, kterým rouhání jest zábavou, a kteří z rozkoše vymýšlejí nejvytlanější povídačky; ve třetí pak přemrštěnci, již pomátli si hlavu a konečně sami věří báchorám vlastní obraznosti.

„Vykouzlí“, — tak totiž svět republikánský nazývá třídu prvou, bývalé kněze — vynikají horlivostí, jsouce odhodláni bušiti divě napořád. Obcuje s nimi velmi snadno poznáš jaké boje zmítají duši jejich. Znal jsem jich několik a byl svědkem jejich utrpení a hořkosti. Lidé toho druhu jsou na výsost nešťastní.

Věrní křesťané mimovolně je odpuzují, nevěrci pak jich nikdy nepřijmou za své.

Věru nejnešťastnější to tvorové.

Kdybych na místě bídáka posledního mezi nejhoršími byl nějakým Vincencem z Pauly založil bych útulek, který by nešťastným těmto viníkům usnadnil návrat do matičky církve. Práce tato byla by vděčnější, než se domníváte. Nelze ani tušiti, jakého zklamání a útrap dožije se takový odpadlík kněz ve svém bezúčelném životě. Jsem přesvědčen, kdyby otázka tato vážně byla prozkoumána, že by se podařilo zachrániti všecky. Mimo to není jich nikdy mnoho.

Nevěrců skeptiků čítati lze na sta. Celé století naše prohlodáno jest morem skepticismu. Lhou ze zábavy, a říkají tomu: „to je dobré.“

Posmívajíce se hlavně čtenářům svým robili moji spolupracovníci historie plné podvodu a drzosti, z nichž zejména známy jsou: Tajemství Troppmannovo, Marat či hrdinové revoluce, Tajné lásky Pia IX., Skandální příběhy rodiny Orleanů, atd. atd.

— Což budeme vypravovati těm dobrým lidičkám ve příštím svazku? — tázali jsme se vzájemně každého dne.

A po té jaly se z per líhnouti příběhy více věru než neobyčejné.

„Tajemství Troppmannovo“ líčí Napoleona III. jakožto přímého spoluviníka při vraždě rodiny Kinckovy v Pontinu. Zločin ten skrýval hrozná politická tajemství a Troppmann, obětován formálně, nebyl guillotínován.

Nejpitomější, otřepané myšlenky byly vítány hlučnými výbuchy smíchu a veselosti, jakmile jich někdo byl užil k balamucení naivního čtenáře.

Často viděl jsem jak pisatelé „historických románů“ pořádajíce „osnovu“ za boky se popadali.

Ve plánu románu „Marat či Hrdinové revoluce“ vyzýval jsem se spolupracovníky svými lehkověrnost čtenářstva s drzostí věru neslýchanou. Malovali jsme tu Marata otcem Théroigny z Méricourtu.

Pohoršlivá historie Orleanovcův není dílem mým, sledoval jsem však celou její fabrikaci. Spis ten jest vrcholem vystředního balamucení. První myšlenka k fantastickému škváru tomu zrodila se v hlavě přítele a bratra mého z dob tehdejších, který dnes jest poslancem za Paříž. Hlavním spisovatelem byl hledaný vaudevillista pro divadla na boulevardech.

Všickni v pravém slova smyslu váleli se smíchem uslyševše blbou nemožnost navrženou pro román a za smíchu radili se, jakby věc navlékli, aby od lidu za vážnou byla přijata.

Timto způsobem vyličení Orleanovci za ohavné zločince nejpodlejšího druhu a to k veliké radosti autorů, kteří vidouce hltavost lidu a zálibu čtenářů v novém díle pošklíbalí se z plna hrdla:

— Hle, blbost lidská opravdu nemá mezí! —

Vedle těchto virtuosů balamucení a šalby jest ještě třída třetí, třída — dovořím mně čtenář užiti dvou slov, jež arci nikterak k sobě nepatří — „upřímných lhářů.“

Ano, znal jsem podivné toho druhu spisovatele, kteří konečně sami pevně věřili ve pravdu vlastních vynálezů. Lidé tací jsou přemrštěnci nejvyššího stupně. S podivuhodnou vážností tvrdí nejpošetilejší výmysly a hájí jich, ač neudály se leda ve vlastním jejich mozku; tvůrcové věří však s jistotou, že hájí čiré pravdy.

Přemrštěnci tito zasluhují býti odděleni od ostatních.

Bývajíť to lidé na výsoť nešťastné minulosti, kteří přestáli kruté boje života. Představujeme si je bez srdce, leč nikoli, bývají nejlepšími druhy a v životě soukromém dobroty a jemnosti až výstřední.

Pobloudilec toho druhu psával také povídky a romány pro antiklerikální knihkupectví. Vyznamenal se také v době komuny a příliš prudké projevů smýšlení zavedly jej v bídu. Zůstala družkou jeho, poněvadž jsa poctivcem nedovedl získati sobě jmění v době bouřlivé.

Přicházel častěji do školské ulice přinášeje rukopisy.

Jednou přinesl historický román, ve kterém líčil prince Napoleona Bonaparta jak účastníkem jsa spiknutí proti republice, velmi veselý život vedl.

Na jedné stránce četl jsem:

— aby se zbavil starostí politických, pospíšil si princ-předseda k Celině Moutalaudové, aby s ní toho večera poobědval. —

— Jste jist svým tvrzením? — tázal jsem se při této řádce.

— Docela. —

— Zdá se mi však, že roku 1851 byla Moutalaudová ještě trochu mlada, aby přijímala k obědu Ludvíka Napoleona. —

Otevřeli jsme slovník „současníků.“ Celina Moutalaudová narozena v srpnu r. 1843. Bylo jí tedy roku 1851 právě osm let.

Spisovatel nebyl tím nijak vyrušen. Vzav péro přeskrtl jméno v rukopise a napsal jméno o deset let starší Zuzany Lagierové.

Za několik dní uzřev jej tázal jsem se žertem:

— Nuže, co dělá Zuzana Lagierová? Obědvá-li v románu často s Napoleonem Bonapartem? —

Pohleděl na mne udiven.

— Mluvíte tonem tak podivným, jakobyste pochyboval o důvěrném poměru Napoleonově se Zuzanou v době té. Nenajdete, milý pane, snadno události věrohodnější! Vzdyť zní tak výkřik všeobecnosti! Já aspoň jsem o tom úplně přesvědčen.

Umlkl jsem; vida, jak se byl do vynálezu svého vžil.

Arci povahy toho druhu jsou úkazem dosti vzácným.

Moji spolupracovníci byli většinou podaření skeptici.

Každému není však tato propaganda pramenem zlatonosným.

Co mne se týče, nemohou ani bývalí bratři, nynější nepřátelé moji, vyčísti mi nejmenší zjištění v boji proti náboženství.

Za přednášky nepřijímal jsem nikdy ani centimu, kdežto kolegové moji řečníci dali si vždycky draze zaplatiti. Často jezdíval jsem řečnit ve prospěch protináboženské věci do měst pět až osm set kilometrů od Paříže vzdálených, nedav si ani nahraditi útraty jízdní.

Svobodní myslitelé arci již tenkrát nepřízní jati uraženě hlásali venko vanům, že nemám pražádných zásluh, poněvadž vyzískav báječné sumy, mám nyní 30.000 franků ročních důchodů.

A přec byla to smělá lež. Neschovával jsem pro sebe ani centimu. Výdělky antiklerikálního knihkupectví byly arci ohromné, leč peníze ty vydány byly zase bohatě v ruce těch, kteří dnes nejostřeji bouří proti mně. Pokladna tohoto ústavu mého byla stále otevřena ku podpoře všech tiskových podniků propagandy a přemnoží z těch, kdož mne dnes tupí, čerpali bohatě a často i z osobní pokladnice mé.

Mimo již jmenované patří sem také „la France“, za jehož redaktora vydal jsem voličům 2000 franků, když kandidoval za poslance V. okresu; tajemníku jeho jsem mimo to při téže příležitosti půjčil 400 franků, které je mi arci dosud dlužen. Případů takových jest však mnohem více, ba politických přátel mých, kteří byli dlužníky domu našeho, jmenovati lze celou zvláštní legii.

Hnusno mi opravdu rozbíratí tyto věci čtenářům, ale přece je třeba, aby byly známy, nikoli snad ohledně mé osoby, leč v příčině bližšího seznání stoupenců mých.

Vždyť také nebyl jsem jediný nezištně pracující v boji protináboženském.

Dnes maje zraky otevřené, jsem povinen připomínati katolíkům:

— Byť přemnoží bojovali proti vám v zájmu osobním, přec najdete některé antiklerikály neznající hltavosti, a za ty sluší se modliti. Vždyť poroučel nám Kristus milovati nepřátele své. Tyto milujme pak přede všemi.

Není snad člověka ve Francii by nebyl slyšel o ústavu „Montreuil sous-Bois“, kdež vyučují se dívky atheismu.

A divte se, přátelé moji, kdy ujišťuji vás, že ředitelka tohoto ústavu jest vtělená dobrota. Neznám osoby tak dobrého srdce. Z pouhé zaslepenosti

věnuje se tato dáma propagandě beznáboženské. Kdyby jí Spasitel světla dopřál, byla by věru důstojnou družkou našich milosrdných sester.

Veliké to neštěstí, že žena tak výborných vlastností užívá darů nebeských k dílu bezbožnějšímu než všechna ostatní. Doporučuji ji vřele modlitbám horlivých duší katolických.

Bojujme proti zlu, ale nezapomínejme modliti se za protivníky. Úsilovnou modlitbou zvítězíme nad propagandou antiklerikální; přímlovou naší vzejde i nepřítelům světlo pravdy nebeské.

Garibaldi.

Pověděl jsem již jak slavně byl r. 1870 uvítán Garibaldi v Marseillu.

Starý vlastenec italský i pozdě ještě dojat vzpomínal na nadšení, s jakým přijala jej mladá Legie mého rodného města, a protože já se synem Osquiroyým byl vlastně náčelníkem jejím, vzpomínal často i na mne.

Divil se mládí mému a sledoval každou událost v životě mém, boje novinářské i vyhnanství. Byl mi oddaným přítelem.

Což divu, že já stokrát ještě vroucněji zahořel jsem pro starého republikána. Miloval jsem jej jako syn matku miluje, jako věřící svého Boha. Celé srdce moje náleželo jemu.

A věru velika jest moc takové lásky. Vždyť i nyní ještě cítím, že památka jeho jest mi drahou, a přátelství jeho že navždy bude mi vzácným. Zapomínám totiž na osobu politickou pro osobu soukromou. Dvě bytostí spojeno jest v něm. Nepřítel papežství, jehož bolestně lituji, nad kterým pláči proto, že sám sdílel jsem nenávisť a bludy jeho; a otec rodiny, srdce to zlaté, a duše plná něhy, které mi nelze zapomenouti.

Garibaldi měl pro mne oba tyto zjevy. Časem sděloval se mnou antiklerikální plány své, jindy zas činil mne důvěrníkem svých domácích radostí. Proto i já pověděl mu všechny příběhy své vojny protiklerikální, i také události krbu rodinného.

Když dvě léta před smrtí ještě se zasnoubil s Francescou Armosinovou poslal do Paříže jen dvě oznámení telegrafických. Rybář kaprerský doplul z ostrůvka do malého přístavu sv. Magdaleny a odevzdal v telegrafní kanceláři obě depeše znějící jedna na pana Augusta Vacquerieho, druhá pak na mne.

Psalt' mi Garibaldi:

„Dnes béru si za choť Francescu Armosinovou. Vzpomínejte na nás a připíte štěstí našemu dobrého vína přátelství.“

Vzpomínaje na lásku starého svobodného myslitele ke mně porovnávám ji mimovolně s poutem přátelským, jež před sto léty bylo vázalo duši Voltairovu k La Harpově a jež přežilo i obrácení tohoto.

Historie La Harpova podobá se mé s tím toliko rozdílem, že La Harpe čtyřicet let setrval v bludu, arcí i rána, jež z propasti jej vymrštila, byla mnohem silnější, než jakou bylo pocítiti mně. Horlivý republikán, na slovo vzatý nevěrec stal se terčem potupy a hany neznabožských demokratů, někdejších spojenců svých. I na mne hnali stoupenci moji nejdívějším útokem, přece však nemusil jsem jedu tohoto vypítí množství takové, jako La Harpe.

Jest známo, že milý Voltairův učeník dospěl ku poznání pravdy ve vězení lucemburském, do něhož uvrhla jej surová ruka revolucionářských přátel jeho. Teprve, když byl zakusil v míře největší sveřepého pronásledování od stranníkův svých, jal se poznávati, že po celých čtyřicet let byl se krutě zmýlil ve straně divoké zášti, lidech nad vlky ukrutnějších; vždyť vlci nepožívají sebe vzájemně, dí přísloví. A la Harpe prohlédnuv, přece zůstal věren staré lásce své. Zůstal stálým obdivovatelem genia Voltairova a přítelem osoby jeho i po svém obrácení, jež dalo mu poznati pravou cenu spisů pošlých ze plodného péra proslulého muže, a bez milosrdenství odsuzovati jednání velikána, že tak bídne užíval schopností svých proti náboženství a mravům.

Ve strašných dobách tehdejších, kdy krvelační republikáni vzájemně se vraždili, a kdy zajisté živ jsa, byl by ani Voltaire sám neušel krvavé ruce Robespierrově, náležel kajicník la Harpe k nepatrnému počtu přátel, kteří majíce na zřeteli toliko soukromého člověka, hájili památku filosofa ferneyského.

Já arci již dávno před obrácením svým poznal jsem zřejmě, že jen pranepatrný hlouček francouzských republikánů upřímněji lne k starému Garibaldiho. S řídkými toliko výjimkami nejevily veličiny bývalého tábora mého pražádného obdivu v příčině hostě na Capreře. Jméno jeho bývalo jim jen pomůckou, aby získali si pozornost lidu.

Asi rok po smrti generálově přijel do Paříže zeť jeho Canzio, aby odevzal městské radě meč slavného la Toura d'Auvergne, kterýž byl majetkem Garibaldiho. I uchystána na oslavu generálovu pamětní slavnost v zimním cirkus. Abych však pravdu děl, dlužno uznati, že páni senatoři a poslanci naši neměli v příčině slavnosti té ani nejnepatrnější zásluhy. Mimo dva pány Delattrea a Douvillea-Maillefeua projeví všichni ostatní pořadatelům smýšlení nepřátelské.

Jediné lidu pařížskému sluší přičísti úspěch slavnosti. Senatoři a poslanci levice zimničně zuříce, pobíhali církem, vidouce jak jiné jméno než jejich vábí za sebou ohromné ty davy, a zlostí skřípěli, nemohouce se vzdáliti dle vlastního přání.

A zatím lid na tribunách a sedadlech domníval se, že líce jeho zástupců radostí tak září.

V radě městské uvažovali radní pánové, nebylo-li by lépe, aby zamítli meč La Tourův, který přinášel jim Canzio Garibaldi jménem rodiny své.

Aby unavili zetě generálova, a v domnění, že nelze se mu v Paříži déle zdržeti, odkládali rozhodnutí své den ode dne. A přece běželo o zbraň památnou, o národní reliqui, o meč muže, jehož otcové v r. 1792 nazvali „prvním granátníkem republiky.“

Ráznost Canziová — nemámť práva, abych řekl více — zvítězila nade všemi úklady, a na konec rozhodly se veličiny naše, že přece přijmou meč, jež nosíval la Tour d'Auvergne i Garibaldi. Za pobytu svého v Paříži bydlel Canzio u mne, a ví s jakou láskou pro Garibaldiho šlapal jsem nohama nenávisť, kterou sáпали se na mne bratří republikánští, a jak nezištně obětoval jsem se zapomínaje na všecko ostatní, jen abych zmařil všechny záminky, jimiž by skrytí Garibaldiho nepřátelé odůvodniti chtěli svoje zamítnutí,

Tenkrát poznal jsem také blíže slavného španělského agitatora Ruize-Zorillu.

Náčelník pyrenejských radikálů jest postavy vysoké, tvarů herkulových. Z každého pohybu jeho zírá smělost, také však nezřízená ctižádost.

Věří, že povolán jest k důležité úloze ve vlasti své.

Dlouho rozmlouvali jsme jednou, kdy přišel poklonit se Canziovi. Hovor tento zůstavil ve mně představu, že Zorilla jest prapodivný republikán, a kdyby jej přátelé moji byli slyšeli hovořiti ve kruhu úplně důvěrném, tuším, že byli by ustáli zváti jej Bayardem demokracie španělské.

Všecky výklady jeho velice mne překvapovaly tak, že na konec nemohl jsem odolati a otázel se přímo:

— Rcetež mi však, občane Zorillo, jaký jest obsah vašeho soukromého programu v politice?

Zorilla stáhl tvář k výrazu, jakýž nelze popsati.

— Jsem revolucionářem před konservativci, a konservativní před revolucionáři, zněla jeho odpověď.

Uvádím řeč jeho doslovně a spokojuji se nazvati ji podivnou. Bych na vlastní uši jí byl neslyšel, nevěřil bych, že pronesena byla ústy muže politika.

Vraťmež se však ku Garibaldimu. Tento zajisté neměl zásad podobných. Právem nazývá jej papežství svým urputným nepřitelem, nikdy však nemůže vlašský general dějinami býti viněn z dvojsmyslnosti.

O nenávisti jeho ku kněžstvu nechci mluvit. Neslušeloť by mi, abych soudil, co ostatně všemu světu jest známo. Kniha tato jest věnována vyznání vin vlastních. Pláči nad sebou a nade všemi, kdož sdíleli bludy mé, není však mou věcí obviňovati jiných, zvláště pak žalobníkem být toho, jehož přede všemi jsem miloval.

Neučiním-li lépe doznávaje proň některé stránky polehčující? Byť Garibaldi v životě soukromém člověkem nejlepším; citlivým pro vše, co dobrého; plakával slyše o bídě chudých dětí; k choti a dětem nebylo srdce oddanějšího.

Ve styku se stoupenci svými byl vtěleným bratrstvím. Nelze mi pochopiti, jak mohl žíti a umříti s oddaností ku straně, kteráž jen divou nenávistí se krmí. Ve zmíněném již bratrství vůči stoupencům vedl si Garibaldi až výstředně, což divu, že také přechoť byl hanebně oklamán. Pohaněl li v jeho přítomnosti republikán jiného republikána, ihned ujímal se generál a zastával pohaněného. Pomluvy nedbal. Podveden jsa sebe hanebněji, neuvěřil přec nikdy ani nejlepším přátelům, ba ani synům svým, že by vinen byl podvodník. Vždyť byl republikán, a tudíž Garibaldimu posvátným.

V politice byl Garibaldi přemrštěncem. Dlužno však přiznati mu zosobnění nezištnosti.

V této příčině jest mi vyznati, co zajisté mnohého překvapí v řadách katolíků i svobodných myslitelů, což ale přece čistou pravdou zůstane: Republikáni francouzští jsou přesvědčeni, že roku 1870 Garibaldi se syny svými i zetěm přispěchal na pomoc Francii, kdež bojovali hrdinně proti Prusům aniž za celou dobu výpravy přijali platu nejmenšího od zemské obrany.

Strana konservativní naopak tvrdí, že tato nezištnost vůdců italských dobrovolníků byla toliko líčena, i že všickni obdrželi bohatou odměnu od francouzského státu.

Kdož jest z nich v právu? — Nikdo.

Obě strany se klamou. Možná sice tvrditi obé, neboť oba výroky shodují se s pravdou, zároveň však v obou jest omyl.

Pravdou úplnou jest toto:

Garibaldi, synové jeho, zeť, ano i někteří důstojníci italští z nejbližšího okolí jeho podnikli výpravu z nejčistší nezištnosti; nepřijaliť ani jediného centimu z ustanoveného platu. Nicméně byl plat tento státem francouzským vyplacen a také přijat jménem Garibaldiho. Přijal jej a přivlastnil si dobrý demokrat, který dosud žije a jest redaktorem v Republice francouzské.

Garibaldi vyznamenával muže toho neobmezenou důvěrou. Pozdě teprv zvěděv o činu jeho, ustrnul, leč dobrota jeho ku stoupencům zabránila mu stíhati vinníka. Ostatně když v podvod uvěřil, bylo již velmi pozdě.

Dávno minul již hluk válečný, když byl Garibaldi zvolen za poslance římského. Smířiliť se jaksí se synem Viktora Emanuela. Garibaldi býval tehdy přítomen ve vznešených společnostech italských.

V jedné z těchto společností rozhovořili se pánové o nezištnosti italského generala a o nevděku země francouzské, což uslyšev přítomný diplomat náš, zamítl hrdě obvinění státu francouzského z nevděku.

— Uznávám rád, pravil, zásluhy Garibaldiho, kterýž přišel k nám jako přítel, toť ale také vše. Přišel sic jako přítel, odměněn byl však platem generalovým.

Garibaldi vyskočil při slovech těchto ze sedadla. Nastala horečná hádka. Poněvadž pak Garibaldi urputně na svém trval, že žádných peněz od zemské obrany nepřijal, byly mu za několik dní dodány úřední listiny, kde sám stvrzuje příjem peněz za vedení dobrovolníků.

Bídník, jenž tolik důvěry jeho zneužil, přijav i podepsav za generala, byl jedním z nejdůvěrnějších přátel jeho a nezřídka i příčinou hádek v rodině Garibaldiho. Byl to náčelník vrchního štábu Bordone.

Podléhal-li Garibaldi kdy špatnému vlivu, bylo to zajisté v době přátelství jeho s Bordonem, a zajisté tomuto dlužno také připisovati všecko zlo kladené na účet generalův ve dnech výpravy.

Kdo jest Bordone? — Lid ubohý neví. Republikáni a svobodní myslitelé vidí v něm pouze antiklerikála. Posvítím jim naň.

Třeba mi tu ovšem jmenovati i některé hodnostáře republiky, poněvadž pak většina jich dosud žije, bude mlčení jejich — zapírání je zde zcela nemožno — výmluvným svědectvím pro slova má.

Bordone byl lékárníkem v Avignonu. R. 1870 dal se vyslati jižní Ligou na Capreru k starému Garibaldiho.

V Toursu jmenovali Bordona plukovníkem vrchního štábu. Gambeta se však jmenování tomuto vzpouzel, a svěřil dne 15. listopadu velitelství vrchního štábu vojska Garibaldiho plukovníku italskému Frappolimu, dokládaje v listině jmenovací, že minulost Bordonova a chování jeho nedopouštějí, aby zastával vládu francouzskou. Leč ve zmatku v té době panujícím ve vládě zůstala listina nepovšimnutou.

Pan Frappoli zachoval však listinu a mně dostalo se pověřeného opisu.

Jaká as byla Bordonova trestní minulost, o níž zmiňuje se Garibaldi? Poněvadž se lékárník avignonský nechtěl podrobiti rozkazu generalově, uznala vláda za dobré otázati se na minulost jeho u pramene nejjistějšího.

Ministr spravedlnosti dopsal prokurátoru republiky avignonské, žádaje za sdělení, byl-li Bordone kdy úředně trestán. Odpověď prokurátorova zněla:

V Avignonu, 23. listopadu 1870.

Prokurátor republiky avignonské ministru spravedlnosti v Toursu.

Opis trestů Bordonových:

Dne 2. července 1858 od soudu lachâtreského: 50 franků pokuty za zpronevěření zabavených předmětů.

Dne 24. července 1860 od soudu pařížského pro podvod 50 franků pokuty a dvouměsíční vězení.

Později teprv užíří čtenáři, že udání prokurátora avignonského nebylo úplné. Bordone neměl však pražádných starostí, nevšímaje si nikterak špatných pověstí šířících se o něm třeba u samé vlády.

Záleželo mu jedině na tom, aby se udržel při generalu a proto zůstal vzdor ministroví, vzdor vládě a rodině Garibaldiho i přátel jeho.

Vyvolal a udržoval nepořádky mezi italskými dobrovolníky, aby pověst jejich očernil a obraně škodil.

Na doklad stůj zde depeše z Lyonu ze dne 5. prosince 1870.

Prefekt Rhônský ministroví vnitra a války Toursu.

Chování Bordonovo v Autunu budí všeobecné stížnosti, příčiny k ocha-
blosti, a hrozí vážným nebezpečím. Zasluhujef, aby proň svolána byla
rada vojenská. Vy sám zajisté víte víc, než já sám, a přece již, co já vím,
dostačí, abych takové chování náčelníka štábu nazval veřejným pohor-
šením. Garibaldi je zaslepen, vy však jim nesmíte býti. Což nemůžete
Bordona odvolati od Garibaldiho, abyste tohoto neurazil? Vždyť v ny-
nější době všecko ostatní má ustoupiti zájmům obecného blaha.

Chelemel-Lac Ur.

V Toursu se zatím již byli dostatečně přesvědčili o morální hodnotě
Bordonově; zvěděli již aspoň část trestů jeho.

Nevím, zdali vláda snad s Garibaldim nálezy svoje sdělila. Tolik je
však jisto, že jistý republikán francouzský Gaucier, improvisovaný plukovník,
ujímal se Bordona, a že národní obrana odhodlala se strpěti podvodného lé-
kárníka.

Dne 24. prosince 1870 psal Gambetta vyslanci svému v Bordeaux, panu
Freycinetovi, následující depeši:

Ministr vnitra válečnému vyslanci v Bordeaux.

Několik dní již dostávám celé množství listů s podpisem Bordonov-
ým. Jest, jak víte, Bordone náčelníkem štábu Garibaldiho, a známo vám
také vše, co se o něm mluví. Třeba zajisté veliké opatrnosti, neboť on
volá, přistřihuje, káže, činí vše, co od Garibaldiho vychází.

Připomínám, že depeše jeho bývají psány slohem, jehož nelze přijati.
Není muže, by dovolil si, co on. Řekl byste, že je všemohoucím. Uděluje
rozkazy i prefektovi. Předpisuje chování a nařizuje zatýkání.

Upozorňuji vás ještě jednou, abyste bedlivě bděli nad mužem tak
neobmezených požadavků, kterých nám přece přijímati nelze. Víím, že
stav nynější vyžaduje umírněnosti, leč jest přece ještě prostředek, kterým
by panu Bordonovi připomenuta byla vlastní jeho úloha, a prosím, abyste
se známou dovedností svou prostředku tohoto užil.

Leo Gambetta.

Tou dobou byl Alfons Gent, rodák vaucluský jako Bordone prefektem kraje Bouches-du-Rhône. I jemu telegrafoval Gambeta v příčině avignonského krajana, co následuje:

V L y o n ě, 25. prosince 1870.

Ministr vnitra prefektovi marseillskému.

— Víte bezpochyby, že náčelníkem štábu Garibaldiho jest Bordone, s kterým asi nelze vyjít, neboť neustále vystupují dobrovolníci ze řad Garibaldiho, stěžující si do chování se Bordonova, do nesnesitelné pýchy jeho, a stálého poručnickování, jako by byl všemohoucím pánem. To vše není příčina jediná, nechci však na tomto místě šířit se o jiných. Posloužil byste nám tudíž velice, kdybyste vlivu svého v této příčině užil.

Léon Gambetta.

Jest jisto, že Bordone úsilovně o tom pracoval, aby Garibaldiho ne-
možným učinil a nepořádek zavedl. Mimo to, snažil se odstraniti v čas po-
třeby i pomluvou všecky Italy, kteří z dobré vůle byli se přihlásili.

V ušlechtilém tomto díle nepořádku a pomluvy byl věrným jeho po-
mocníkem plukovník Gauckler, kterýž se ani neostýchal hyzditi pověst udatného
Canzia, jehož rekovnost po celou dobu výpravy byla předmětem všeobecného
obdivu.

Gauckler líčil Bordona jakož jediného muže, který by ještě dovedl
spasiti věc francouzskou.

Depeše :

V A n t u n u, dne 16. ledna 1871.

Plukovník Gauckler vládnímu zástupci v Bordeaux.

Garibaldi nemůže již postupovati; síly jeho i schopnosti mizí. Jest
odkázán na milost své italské družiny, která nemá ceny, zejména zeť
jeho, a rovněž i Lobbia, druhý velitel štábu, jehož pověst není právě
přízniva. Za nepřítomnosti Bordonovy dopouští se tato čeládka na účet
Garibaldiho neslušností a pošetilostí, jež demoralisují, a ve zmatek uvá-
dění armádu.

Zdá se, jakoby naschvál zdržováno bylo všeliké jednání. Lobbia
maje po ruce listy s podpisem generalovým a plnou svobodu, jmenuje
hodnostáře k velikému pohoršení obecenstva.

Francouzi touží po boji, ponižuje je však myšlénka, že vůdci jejich
jsou Italové neschopní a nepoctiví. Bordone jen stěží zabraňuje hromad-
nému se děkování z vojště, a velmi nesnadno zachrání jméno Garibaldiho
od skvrny, jež potřísní i samu republiku.

Nejlépe bylo by, kdyby Garibaldi zřekl se úlohy, kterou mu nelze
zastati, anebo kdyby vyslán byl komissař dostatečnou mocí nadaný, by
armádu vyčistil a nad pořádkem bděl.

Plukovník Gauckler.

Co učinil pan Freycinet?

Jmenoval generalem muže, kterým Gambetta pohrdal, jehož Ranc na-
zval bídíkem, a o němž každý věděl, že pověsti jest pochybné. Dne 13. ledna
1871 zaslána mu následující depeše:

„Vláda jmenovala vás právě generalem brigády, náčelníkem štábu
armády vogeské.

Hodností touto chceme zvýšiti vaši autoritu, odměniti vás za služby
vojenské, a usnadniti vám cestu, abyste více ještě a významněji prospěti
mohl zájmům republiky.“

C. de Freycinet.

Ubohá Francie! Mimovolně protíráš si tu zraky v domnění, že snad zlý sen tě klame.

O týden později telegrafoval Freycinet novému generalovi jak následuje :

„Nechápu, co znamenají vaše ustavičné otázky, komu veleti jest, ani ty neustálé překážky rodící se pokaždé ihned, kdy, jak pravíte, právě podjati jste se chtěl činu. Vy sám vyvolával jste obtíže a rozepře, patrně jen proto, abyste zakryl svou nečinnost.

Netajím vám nespokojenost vlády se vším, co se dosud stalo. Vy nedal jste posily armádě Bourbakiho a přítomnost vaše v Dijonu byla beze všeho výsledku na postup nepřítele od západu k východu.

Zkrátka, nevysvětľujte nýbrž jednejte, toť, čeho od vás žádáme.“

Freycinet.

A nazejtří :

Generalu Bordonovi v Dijonu.

Věci nemohou takto zůstat. Přiznávám se, že jsem v této válce mnohem více od vás očekával, a lituji, že jsem se s tolika vroucností ujímal zájmu vašeho v domnění, že tak aspoň odhodláte se k činu, jenž by všecko ostatní v zapomenutí uvedl.

Freycinet.

Z toho vůbec zřejmo, jak Bordone zlým byl geniem Garibaldiho, dobráka, ano nezapírejme, slabocha. A přece neuvedl jsem ještě vše, co hanlivého lpí na bídném jméně Bordonově. Za pobytu svého v Ženevě roku 1876 scházel jsem se častěji s Cluseretem, pravým to generalem. I rozhovořili jsme se jednoho dne také o Bordonovi. Cluseret měl o osobnosti této sepsána celá akta, i dovolil mi opsati arch, na kterém stručně vypsán byl vlastní rukou jeho obsah, řka, abych dle libosti své udání tohoto použil.

Obsah tento, nemýlím-li se, jest částí „Memoirů“, o událostech a lidech doby jmenované, jež Cluseret ve volných chvílích vydává.

Významná listina jest následujícího znění :

Povinností jest mi, abych, maje důkazy, pověděl, čím jest pan Bordone, bývalý lékárník avignonský, neboť dlouholetá úloha jeho v příčině vlády francouzské a italské, každého zajímá.

Po příchodu mém do Paříže, ode dne 22. března, bydlel jsem až do 3. dubna na prefektuře policejní, kdež, namaje zaměstnání, trávil jsem čas prohlížením a opisováním tajných akt.

Mezi spisy, jež jsem opsal, byla také soudní listina o Bordonovi.

Obsahoval: Troje odsouzení, z nichž dvě pro podvod.

První rozsudek pronešený soudem lachâtreským neudával příčiny, aniž výši trestů.

Druhý zněl na dvouměsíční vězení, a byl vysloven soudem pařížským.

Třetím byl odsouzen v Cherbourgu ku vězení tříletému.

Nestane se zajisté, že by na třech místech rozličných, třemi různými soudy byl pro tentýž přečin v různých třech dobách odsouzen tentýž muž proto jen, aby uklizen byl z jeviště politického, na kterém nikterak důležitý úkol nezastával.

Daleko budiž ode mne, že bych snad hájiti chtěl politickou nestranost císařských soudů ve Francii, doznati však musím, že mužové úřadu důležitého nemusili prchatí před odsouzením pro podvod jako pan Bordone, jinými vášněmi zmítaný, jinou zlobou mořený.

Ani Gambon, Delescluze, ani Vermontel nebo Flourens a Varlin, ba ani žádný známý demokrat nemusil hájiti se před soudem pro přečin podvodu.

Nelze mi tudíž, a nikomu jinému jakožto omluvu přečinu Bordonova přijati bázeň, jakou vnukala osobnost jeho vládě francouzské.

Všecko to však není ještě věci nejzávažnější, a kdyby běželo o pouhý podvod, nenamáhal bych se vinníka odhaliti.

Podvodník však pokročil na mezinárodního vyzvědače, aby ušel připravenému trestu, a po celých patnácte let byl vládami francouzskou a italskou učiněn dozorcem Garibaldiho. Toť arci věc vážná, jež každého zajímá, a o níž se proto také zmiňuji.

Spis o Bordonovi sestával ze dvou částí.

V první uvedeno vše, co blíže týkalo se řízení. Ve druhé zaznamenána jest korespondence rytíře Nigra, ministra italského s francouzským ministrem zahraničních záležitostí v příčině zaslání listin Viktoru Emanuelovi.

V první části vypsána krok za krokem činnost rozličných soudů pro zatčení nepřítomného Bordona.

Ze druhé vysvítala jasně cesta listin z Paříže ke dvoru Viktora Emanuela, jakož, z Italie do ministerstva zahraničních záležitostí ve Francii, kteréz vrátilo je soudům s příčnou poznámkou: „K nejvyššímu rozkazu upustte od dalšího pronásledování.“

Od tohoto okamžiku byl Bordone stejně svoboden ve Francii i v Italii.

Opsal jsem listiny třikráte, zaslal jeden opis panu Pavlu Meurici z Rapelu a druhý republikánskému listu lyonskému. Leč žádný z nich zaslané věci neužil.

Později když jsem se po příčině nevšímavosti této dotazoval, odpověděli mi: „Historie tato byla by příliš mnoho zábavy způsobila kněžím.“

Přiznávám se, že jsem nechápal.

Čeho zvláště nechápu, jest, že povinnost, první povinnost každého poctivce, poučiti bližního o hrozcím nebezpečí, nemá přednosti před prospěchem politickým. Jsmeť dříve lidmi a pak teprv politiky.

Třetí opis jest v *** s jinými ještě listinami. Nebylo by však nsnadno nahraditi jej, byť se i ztratil, vyňatky z archivů soudních z Lachâtru, Paříže a Cherbourgu, jakož i z archivu zahraničních záležitostí.

Roku 1861. byli jsme oba, Bordone i já v Neapoli při jižní armádě. Poněvadž roznášely se tu mrzuté pověsti o jeho poctivosti sešli se Francouzi, a vyslali mne s jiným ještě důstojníkem do Paříže, abychom vyzvěděli, mnoho-li asi pravdy obsahují tyto řeči.

Pokud se pamatuji, dotazovali jsme se tenkrát v Paříži pánů Planota de la Faye a Jindřicha Martina. Zprávy žádané zněly nepříznivě, pánové nechtěli však, anebo nemohli dodati nám žádných určitých listin. Nepídili jsme se dále.

Jak asi Bordone učinil se Garibaldi mu nezbytným nelze pochopiti, aniž slušno, abych po tom pátral. Pravdou jest toliko, že přes všechny rady nejstarších a nejoddanějších přátel svých podporoval jej starý vojevůdce neustále.

Dlouho by trvalo, kdybych vyličiti chtěl všechny služby, jimiž se Bordone pánu svému odměňoval.

Povím toliko něco z poslední výpravy válečné.

Služby jeho soustřediti lze v pojmu dvou slov: osamělým učinil Garibaldiho a pověst jeho pošpinil.

Osamělým jej učinil, zabrániv plukovníku Frappolimu ujeti se úřadu štábního náčelníka, pro který byl vyvolen; odradiv a pohoršiv mnoho oddaných republikánů, kteří by rádi byli sloužili pod velením Garibaldiho.

Pošpinil pověst jeho, skytaje lidu hanebné divadlo nestřídmosti v požitcích, a slavě orgie kdy Francie zmírala a kdy italský generalní štáb Garibaldiho i s šefem svým byl světu příkladem ctností a přísných mravů.

Učinil jej osamělým hlubokou propastí, jež chováním tímto a podobnými příklady otevřela se mezi starými společníky Garibaldiho a mladou družinou Bordonovou.

Uškodil pověsti jeho úplnou neschopností svou ve věcech vojenských, jež vrcholila až ve zradě.

Uvedu jediný příklad z Antunu.

Armádě vogesské pronásledované voji pruskými podařilo se obsaditi Antun. Bordone hodoval právě se štábem svým, kdy donesla se mu zpráva, že Prusové přiblížili se již na několik jen kilometrů. P. Theuriet, osvědčený vlastenec, starosta ze Sv. Diviše, vesnice as čtyři kilometry od Antunu vzdálené, přišel sám zpravit Bordona, že Prusové obsazují již vlastní jeho zahradu.

— Aj, moje policie jest lepší než všech ostatních vojevůdců, pošklibl se Bordone; nikdo nebude mne poučovati kde stojí nepřítel. Nuže, přijíme si!

Nadarmo přibíhali sem ustrašení venkované volající, že nepřítel jest jim v zápětí.

— Strach dělá velbloudy z komárů, smál se Bordone.

A za stálého posměchu popíjel dále.

V nádvoří podprefektury praskla puma. Bordone rozhorlil se na hlupáka, který dovolil si způsobiti tak nevčasný bluk.

— Je to puma pruská, odpověděli mu.

Bordone pokrčil rameny.

Konečně, když druhá puma s třeskotem ozvala se ve vedlejší světnici, povstal od stolu.

Bylo již pozdě. Prušáci majíce dosti času, spůsobili v armádě vogesské nevýslovný zmatek a jediné energii národní gardy antunské, vedené podprefektem Maraisem přičítati lze, že Garibaldi, pro nedbalost Bordonovu nepřitelem v Antunu jsa překvapen, nezůstal zajatcem anebo nepadl. Takový-li byl úkol republikána Bordona?

Ukázal jsem jaký byl Bordone: toť dostačí. Nemaje cti, jest mrtvým pro lidi poctivé.

General G. Cluseret.

Tak zní vzácná listina Cluseretova, a věru, že svědectví jeho nedovolí si nikdo odporovati.

Loni ještě byl jsem ve styku s Cluseretem. Bydlil v Cařihradě. Věděl z listu mého, že zoškliviv si stranu svobodných myslitelů vzdal jsem se spojenství s nimi a zlomil svoje péro protikněžské. Tenkrát arci (1885 v květnu) nebyl jsem ještě úplně rozhodnut.

Přece předvídal jsem však, že bude mi snad časem obíratí se podlou osobností, jež tak neblahým vlivem působila na Garibaldiho a proto požádal jsem Clusereta ještě o některé bližší zprávy. Odpověděl mi dne 27. června.

Garibaldimu ještě před smrtí podána byla soudní akta o Bordonovi. Pantaleo byl mu zaslal opisy.

„Garibaldi, psal mi Cluseret, vedl si u věci té velmi špatně. Vy arci neznáte ho tak dobře jako my, vojenská jeho rodina, nemůžete také pochopiti rozličné jeho slabosti, které nám nikterak nebyly novinkou. Synové jeho nabídli mu volbu mezi nimi a Bordonem; k nim přidružili se i nejstarší druhové jeho z dob válečných z r. 1849. Leč Garibaldi ukázal všechněm dvéře. Odtud také moje pozdější chladnost ke Garibaldimu.

Bordone jest podvodník, a co více, i vyzvědač, dvojnásobný tudíž bídník.“

Cluseret.

General Cluseret vrátil se r. 1886. do Francie a žije nyní v soukromí v okolí města Toulona. Prosím, aby mi odpustil, že již dříve neužil jsem poznámek jeho o Bordonovi. Jsem jist, že horlivým jsa mužem cti, dosvědčí každému, kdo by se snad s otázkou k němu obrátil.

Bylo tedy Garibaldimu třeba neočekávaného, nemilého překvapení v příčině platu za pomoc jeho ve válce francouzské, aby oči otevřel, a uvěřil, že klamal jej muž, na kterého hrady byl stavěl, a že shrábl zaň plat, jehož se starý vojevůdce velikodušně byl odřekl.

Mezinárodní špehoun tento shrábl podobně i plat synů jeho, zetě a mnoha jiných důstojníků Garibaldiho, zejména také plat majora Cattorna, jenž mi to sám dosvědčil.

A všecku tuto podlost znali již v Republice francouzské v okamžiku, kdy svěřili mu úlohu parlamentárního kronikáře.

A chcete věděti, jak získal si Bordone zase milost v očích Gambetty, Chalemela-Lacoura, Ranca a Spullera?

Bylo to roku 1883., kdy chystalo se znovuvvedení monarchie v zemi Francouzské.

Zatím co konservativní většina národního shromáždění upravovala cestu k návratu králově, pořádaly lože zednářské ve stínu spiknutí. Bordone, jenž vysoké úctě se těší všech zednářů, byl zvolen od republikánských poslanců jižních za náčelníka armády spiklenců.

Lože postaraly se o dovedné sestavení odporu. Armáda jejich byla četna. Mimo muže centrálního komitétu se sídlem v Lyoně, kteří nabrazovali měli bývalé národní gardy, měli svobodní zednáři ještě celý voj venkovských členů, připravených stále ku seřazení se ve městech svých, jakož i značný počet mužů mezi vojskem aktivním se sídlem v rozličných posádkách krajů rhonských; tak na př. mnoho důstojníků pluků pěších sídlících v Lyoně, Nîmech, Marseillu a Montpellieru, za to nepodařilo se jim však získati vojínů jízdy ani genijních.

Puškami byli zásobeni, neboť jistý peněžník, přítel Gambetův půjčil značné sumy na zakoupení zbraní a střeliva.

Spiknutí bylo opravdu velikolepé, a že nedošlo k výbuchu, děkovati sluší toliko hraběti Chambordovi, který raději vzdal se trůnu, než aby učinil některé ústupky.

Zednářstvo smířilo tedy Bordona zase s opportunisty.

Od té doby s otevřenou náručí přijímán byl v parlamentárních salonech levice muž podvodník, vyzvědač, zrádce, jenž přivlastnil si žold starého vojína a rodiny jeho, žold, kterýž tento byl věnoval věci, ku které vřelou příchyl-

ností byl lnul. Poslanci a senatoři smazali houbou soudní a jinou minulost jeho.

Slaví jej, velebí jej umírnění i radikalové, neboť zednářstvo káže všem. Locroy jej objímá, Spuller tiskne mu ruku a Clemenceau nazývá jej svým drahým přítelem.

Já sám, pokud náležel jsem ku straně jejich, nejinak jsem si vedl. Vedle příkladu Meurice z Rappelu neuveřejnil jsem podání Cluseretovo o Bordonovi.

I já řekl jsem sobě: „Kněží měli by radost.“

Aj, jak těžké jest břímě republikánské! Z politiky přijímají tu zaslupenci i nejhoršího darebáka.

Nezapomenu, co bylo mi trpěti, když po události v zimním cirku, ještě musil jsem býti ve styku s mužem vyzvědačem a podvodníkem.

A Canzio, věrný, hrdinný Canzio!“ Ubohý trpěl muka krutá, zardívaje se zlostí a hanbou. Miloval Garibaldiho nevýslovně, a aby nepokařil slavnost na počest jeho řízenou, snesl trpkou potupu, seděti při dvou hostinách italským poslancům dávaných, za tínže stolem s bídým Bordonem.

Jediný major Catterno, zástupce demokratických společností janovských, nemohl přemoci svůj hněv, a promluvil s Bordonem vedle zásluby jeho. Ostatní osoby přítomné nerozuměly arci celé věci, poněvadž jmenoval Bordona „zlodějem“ po italsku (ladro).

Málem bylo by se však podobné cti dostalo Bordonovi i ode mne.

Bylo to u pana Mayera, redaktora Lanterny, kterýž pozval ku přátelskému obědu Canzia i přátele jeho, hraběte Piancianiho, poslance římského, p. Bosdariho, vyslance z Ancôny a všecky pořadatele slavnosti Garibaldiho. K těmto patřil jsem i já.

Hostitel vykazuje místa u stolu, posadil Bordona mezi pana Delattra, poslance sekvanského a mne.

Snadno domyslí se každý, jak jsem byl rozrušen. A což divu, že rozhorlení mé na výsoť dostoupilo, když Bordone i hlasu pozvedal, aby zas jako stále činil, ničil dílo komitétu franko-italského.

Pohádali jsme se.

„Dost již,“ vzkřikl jsem posléze, „ať nevyřknu, co zhyzdilo by čest strany republikánské; nepřinutíte mne k tomu!“

Bordone se zamlčel. Věděl dobře, že celý dřívější život jeho není pro mne věcí neznámou.

Hosté rozveselení nepozorovali hádky naší, jediný pan Delattre povšiml si slov mých a jistě jich nezapomněl. Čta tyto řádky mé pochopí ošklivost, jakou vnukal mi Bordone, a řekne si snad, že při všech těchto slavnostech garibaldianských jevil jsem velikou dávku sebezapření, kdežto zlomyslnost bratrů a přátel v mé příčině neznala mezí. Bylť arci Bordone chráněncem Loží, kdežto já v prohlášeném žil nepřátelství s náčelníky Velikého Orientu. Končím. Zajisté, kdo jen dost málo byl poznal Garibaldiho, dosvědčí mi, že dobrota jeho byla až slabostí. Tolik arci třeba uvážiti, neboť starý general nemůže býti pak odpovědným za všecky činy své. Zlým jeho geniem, řekl jsem již a dokázal také, byl Bordone.

Mimo to byl Garibaldi prostota vtělená, a nikdy nebyl by snesl, jako pýchou šílený Viktor Hugo, aby muž, padnuv na kolena k nohám jeho, klaněl se jeho geniu.

XI. Svobodná myšlénka bojující.

Ve světě katolickém nečiní se někdy rozdílu mezi společenstvem svobodných myslitelů a zednářů.

A přece obě liší se od sebe valně.

U zednářů sotva desetina členů zná pravý, tajný účel sekty, kdežto ve společnosti svobodných myslitelů jsou si údové dobře všeho vědomi.

Mimo to zcela jiný jest konečný výsledek, za kterým pídí se zednářstvo, než cíl, k němuž spěchá svobodná myšlénka. V jednom arcí obě se shodují, ve snaze zničití katolicism; toť však také shoda jediná. Moderní svobodní myslitelé, chtějí s katolicismem zrušiti i ostatní náboženství všecka, beze vší náhrady. Zednářstvo přijímá pomoc židovstva a protestantismu v boji proti římskokatolickému náboženství; samo má svoje dogma, svoji víru i ritus; jest tudíž tajným náboženstvím, s tajemnou bohoslužbou.

Vedle víry zednářské, jež postupně zjevuje se zasvěcencům, kteří byli dostoupili stupně „mistrů“, jest jeden Bůh, ředitel (nikoli stvořitel) světů, kterémuž po právu přísluší úcta smrtelníků; není to však Bůh, jehož ctí křesťané. V Kapitolách a Ložích vyššího stupně učí zednářstvo, že Bible popletla úlohy nadpřirozených mocností a proto, že na něm jest, aby zase pravdu odhalilo. Bůh katolíků jest princip zla a zlý genius; vyniká žárlivostí a krutostí a jest odvčným nepřítelem štěstí lidského. Naproti tomu Lucifer, protivník jeho, jest genius dobra, základ ctnosti a moudrosti, duch svobody, přítel pokolení lidského a sám jediný pravý Bůh. Proto také Lucifer, dle výkladu jejich otec Kainův, Chanaanův, jakož i jakéhos Hiram, ctěn jest od svobodných zednářů v různých názvech „Nejvyšší bytost“, „Bůh-příroda“ „Velký Stavitel všehomíra“.

Svobodní myslitelé jsou zkrátka atheisty, připouštějící nanejvýš z nouze skeptiky, kteří nepopírají-li Boha přímo, aspoň nikterak si ho nevšímají; zednářstvo pak podstatně jest ctitelem ďábla.

Aby zakryli hru svou, prohlašují zednáři časem, že titule jimi přijaté, „Nejvyšší bytost“, „Bůh-příroda“ a „Velký stavitel“ jsou toliko všeobecnými formulemi, kteréž podporující snášenlivost, k tomu slouží, aby tím spíše mohli se tu sloučiti lidé různého náboženství.

Pravdou jest, že sekta tato přijímá zprvu nevěřící i věřící jakéhokoli vyznání; skeptikové však a křesťané, kteří nejví nadání ku přijetí falešného dogmatu, zůstávají pak stále v ložích stupně nižšího; přijatí atheisté nesmí dovoliti si nižádný útok na „Velkého stavitele“ a stalo-li se tak přece, byť i mimo loži, jest útočník ihned ze společnosti zednářů vyloučen.

Ctenáři nesmí se snad domnívati, jakoby zednářstvo bylo snad lhostejno k činnosti spolku svobodných myslitelů. Není zajisté.

Považuje je za pomocníky v boji proti katolicismu. Leč toť také vše.

Dovedně stará se, aby někteří ze zasvěcenců jejich stali se členy spolků svobodných myslitelů, jež udržuje pak ve stálé horlivosti protiklerikální, ano samo řídí všecku jejich činnost, aniž by se myslitelé toho nadáli; činívá tak zvláště u věcech choulostivých, kdy chtěla by jednati, nechtějíc však na sebe obrátiti pozornost.

Především ale bdí pečlivě, aby společenstva svobodných myslitelů zůstala od sebe oddělena; v očích jeho jest každé spojení jednotlivých odborů materialistických nebezpečným soupeřem a proto v tichosti a nepozorovaně pracuje stále, jak by spojení tomu zabránila.

Mimo tato dvě společenstva zednářů a svobodných myslitelů, jichž rozdíl jsem nyní čtenářům ukázal, jest mi vyličiti ještě rozsáhlý spolek atheistů a skeptiků známý jménem Ligy antiklerikální.

Nikdo asi nezapomněl dosud na bouři, jež udála se v Římě dne 13. července 1881 při přenášení ostatků Pia devátého. Lože římské poštvaly několik dělníků z předměstí, kteří sehnavše se, chtěli rakev nejvyššího kněze svrhnouti do Tibery. Jen vojenské přesile podařilo se svatokrádežnému skutku tomuto zabrániti. Zednářstvu římskému a italskému vůbec byl však případ tento příjemnou ukázkou, k jaké horlivosti přivést lze nešťastné zbloudilce ze třídy dělnické, a jak by se těchto fanatických zuřivců dalo užiti i při příležitostech jiných. I usneslo se zřídit sbory bojovné s titulem „Kroužků antiklerikálních“, a to sice z takových členů svobodomyšlných, kterých sekta, v příčině jejich nízkého postavení společenského, do Loží nepřipouští; těmto přiděleno pak tajně vždycky několik zasvěcenců, aby nepozorovaně k činnosti ponoukali a řídili.

Plán tento byl brzy proveden.

Za několik dnů již vešlo v život deset kroužků v Římě a nedlouho po té rozmohly se i po ostatní Italii.

I já zvěděv od Garibaldiho o novém zařízení jal jsem se ihned pracovati o utvoření podobných spolků bojovných ve Francii. Nevěděl jsem však, že poradateli a jednateři byli zednáři.

Náčelníci strany antiklerikální v Italii, s nimiž jsem si dopisoval, schválili mé podniky. Začal jsem pracovati právě ve dnech již zmíněného kongresu svobodných myslitelů. Brzy zpozoroval jsem však, že špatně byl jsem pochopil smysl daných mně instrukcí. Neboť, kdežto v Italii zřizovány odbory antiklerikální tajným působením Velikého Orientu a beze všeho vzájemného mezi sebou styku, povstávala společenstva francouzská bez vlivu zednářského a se samostatnou federací.

Nicméně schválil ligu francouzskou i sám Garibaldi, jenž byl tou dobou Velmistrem zednářstva italského. Velký Orient francouzský hleděl však na na ni úkosem a učinil mne terčem neustálého dráždění. V říjnu odloučil jsem se zcela od sekty zednářů.

Mnozí čtenáři diví se asi, že Garibaldi za těchto okolností nepřestal si se mnou dopisovati a proto třeba, abych doložil, že generál byl vlastně toliko čestným zednářem, jehož jméno mělo vlastně býti pramenem Velkého Orientu italského; pravým náčelníkem byl již pan Adriano Lemmi, nynější velmistr a předseda centrálního výboru antiklerikální jednoty římské. Tento pán zchladl vůči mně sotva jsem se byl s francouzským Orientem rozešel.

Bez ohledu na všecku tuto nepřízeň přičiňoval jsem se, seč stačily síly, o utvoření nových a nových jednot a největší péči věnoval jsem tomu, aby soustředná síla jejich nepodléhala ničádnému vlivu zednářů.

Za půl roku utvořil jsem dvacet tři odbory francouzské a v únoru r. 1883. bylo jich již sto a dva. V době mého obrácení čítala jednota francouzská sto třicet osm odborů přímo mezi sebou spojených, nepočítaje v to

sto čtyřicet tři odbory pobočné a dopisující; odbory s přímým spojením tvořící „Jednotu francouzskou“ čítaly sedmnáct tisíc členů. Ústřední komise sídlila v Paříži.

Dne 15. srpna 1882 utvořena dle vzoru francouzské jednoty také liga španělská s ústředním sídlem v Barceloně.

Ještě později povstala liga čtvrtá v Jižní Americe se sídlem ve Guatemale.

Všecky tyto ligy, jednota italská, francouzská, španělská a jihoamerická dopisují si vzájemně bez ohledu na různé zřízení své. Všecky udávají si každoročně nové společné heslo, dle něhož poznávají se členové lig z různých zemí, když bylo se jim sejítí buďto náhodou anebo v úředním jednání. Toto slovo rozeznávací jest jediným tajemstvím lig.

Jednoty bojovné svobodné myšlenky konají všecko zřejmě, netajíce se jako zednáři, dílo jejich jest dílo smělé. Boj jednot proti náboženství jest zřejmě hnusný, není však pokrytectvím.

Členové jednoty jsou ztracení vychovanci antiklerikalismu; šířící slepou záští vrhají se s čelem nepokrytým do boje proti církvi, nepočítajíce rány, jež zasazují, ani těch, jichž se jim bylo dostalo, výstředními jsouce slepotou a fanatickými bezbožnostmi.

Spolek antiklerikální lze posouditi z některých odstavců jeho ústavy, jež tuto vypisují.

Některé základní zásady ligy antiklerikální.

(Jednota francouzská.)

Článek první. Antiklerikální jednota, ústav podstatně socialní, prohlašuje nutnou potřebu zlepšení osudu tříd dělnických v každém ohledu.

Poznala, že velmocné síle klerikalismu podařilo se až dosud spojití různé zájmy, zájmům lidu dělnického protivné, a že síla tato jest tudíž hlavní překážkou všeho pokroku socialního.

A proto ustavila se liga antiklerikální, aby bez oddechu s všemožnou rázností bojovala proti myšlénkám pověřeným jakéhokoli druhu, a proti jejich šířitelům.

Článek druhý. Jednota antiklerikální nepřipouští žádného článku víry, ani bohoslužby ani ritu. Zavrhuje všelikou víru v božství jakékoli a zapovídá všeliké označování nějaké vyšší bytosti.

Článek třetí. Liga přijímá do středu svého každého socialního demokrata bez rozdílu školy nebo soustavy; spokojuje se tím, když členové její pracují o emancipaci lidu.

Proto také neprohlašuje se liga výslovně pro žádnou soustavu socialní.

Článek čtvrtý. Členem ligy může býti každý člen spolku svobodných myslitelů, a vůbec člen všech spolků, kteří zavrhuji víru v Boha stvořitele anebo správce všehomíra.

Článek pátý. Heslem ligy antiklerikální jest: *Jednej, jak myslíš.*

Proto také žádá liga od každého člena svého, aby nebál se projevití svoje smýšlení, neboť nemůž býti poctivcem, kdo nežije vedle zásad svých. Stydí-li se kdo za zásady své, stydí se za sebe.

Článek šestý. Liga pozuává mimo to, že dobro nemůže býti neodvislým od pravdy, kterou naléztí lze toliko ve vědě, a že tudíž morálka musí odtržena býti od dogmat zastaralých, rozumem odsouzených; že nauky náboženské vesměs jsou podstaty nepoctivé, užívající ku vedení člověka pohyby nejbídnějších, hlouposti a strachu; že upevniti rodinu může toliko jednota ideí muže i ženy; že skytati dítěti vědu a víru mezi sebou záporné, znamená tolik jako stavěti rozum proti srdci, másti úsudek, kaliti svědomí, a ničiti vůli; že jediné vítězství nové společnosti hledati sluší v tom, aby obhájcové budoucnosti za žádnou cenu nevydali obhájcům minulosti ženy své ani děti, ani vlastních osob svých; že mnozí občané hlásají sice pravdy tyto, poněvadž ale sami dosud neupevnili přesvědčení svého a neučinili z něho nezlomné pravidlo vlastního života, odporují činy svými zjevně a bez ustání vlastním slovům svým; že za slabostí touto v patách kráčí zkáza povahy a zatemnění svědomí; že člověk ústupek za ústupkem čině ztrácí nakonec veliké vědomí spravedlnosti, činí život svůj ustavičnou lží, a klesá v hanebnou lhostejnost, která neštítí se ani podlosti ani apostasie; že společenstvo činu, všechněm za příklad sloužíc, všechněm jsouc silou i podporou, může jediné usnadniti boj proti předsudku, zvyku a sobectví.

Z těchto pohybu velí Liga všem členům svým, aby i skutkem odloučili se od nauk, jež zásadně zavrhuje, a výslovně zapovídá přijímání jakékoli svátosti kterékoli sekty nebo vyznání: křest, všechny obřady při oddavkách a všecku útěchu při smrti.

Článek sedmý. Liga pracuje pilně o zachránění mládeže proti pověře a bludu.

Členům ligy uložena jest povinnost, všemi prostředky a schopnostmi svými pomáhati k zaopatření a vzdělání dítek dělnických.

Článek osmý. Liga neuznávajíc nižádných předností jednotlivých tříd obyvatelstva, doporučuje členům svým nejužší spojení všech sil proti klerikalismu, jakož i proti každé moci politické a socialní, která utiskuje národ.

Toť asi program svobodné myšlenky bojovné.

Zařízení ligy není složito. Členové její jsou obého pohlaví, a počet jejich není omezen. Členové tito jsou rozděleni v odbory, kterých může býti v jednom městě několik.

Každý odbor má vlastní správu. Všecky odbory působící ve Francii a Alžíru tvoří „Jednotu francouzskou,“ s ústředním sídlem v Paříži.

Jednota francouzská spravována jest ústřední komisí desetičlennou, volenou zástupci všech odborů francouzských i alžírských.

Komisse tato obnovuje se volbami každoročně; moc její přestává dnem 29. července; do komisse mohou voleni býti titíž členové několikráté.

Proto volily i mne od začátku trvání ligy až do mého obrácení, a sice za generalního tajemníka a člena komisse.

Ústřední komisse pořádá nové odbory, dopisuje s jednotami jiných zemí, a snaží se udržeti stále v souladu všechny odbory, což není zajisté vždycky prací nejpohodlnější.

Podmínky přijetí za člena ligy jsou:

1. Dokonaný rok dvacátý prvý, anebo svolení rodičů a poručníků.

2. Obydlí v místě, anebo nanejvýš sto kilometrů zdálí od místa, kde zřízen jest odbor, do něhož osoba vstoupiti hodlá.

3. Dobré mravy a život z výnosu vlastní práce.

4 Zápis u odboru kteréhokoli a u centrální správní komise.

„Dobré mravy“ ve smyslu svobodné myšlenky nevyžadují nikterak, aby snad hlásící se člen musil býti opatřen smlouvou svatební.

Manželství svobodné jest jí také dokonale mravným, ačli již několik let trvalo.

„Výnos vlastní práce“ neznamená přímo každodenní práci výdělkovou.

I soukromník žijící z důchodů může býti přijat za člena, jen když byl sám jistinu, z nížto žije, vlastním přičiněním vyzískal.

Každý odbor ligy má jiné jméno a zvláštní řád. Odbor pařížský, ve kterém i já jsem zasedal, nazýval se „Garibaldi“. Dne 17. listopadu 1884 čítal 10 členů čestných, 1 zakládajícího, 165 činných v Paříži bydlících, a a 558 členů dopisujících; celkem tudíž 734 členy.

Obřady při přijímání členů různí se dle zvláštních řádů každého odboru, jsou však vůbec jen velmi jednoduchy. Přeje-li si svobodný myslitel přistoupiti za člena ligy, přijde obyčejně nejprve do jedné nebo dvou schůzí, aby si prohlédl společnost, načež dá se představití některým členem; po té jest mu podrobiti se otázkám, aby dokázal svou zachovalost, jakož i činnost svobodnému mysliteli nutnou (na př. že nedal pokřtiti svých dětí, že dosáhl již na ženě, aby nechodila do kostela, že zařizoval v obci své civilní pohřby a schůze protikněžské a t. p.).

Když byla enketa, k tomu konci zvlášť zvolená, shledala výroky jeho pravdivými, hlasuje odbor pro přijetí kandidáta, jenž nemusí přicházeti s očima zavazanými jako u zednářů, aniž bývá podroben zkoušce. Pokud vím toliko u dvou odborů ligy žádají také, aby nově přišlí členové podrobili se zkoušce (totiž pošlapání kříže); leč toť u ligy úkaz ojedinělý.

Členové ligy nečiní z bezbožnosti své žádného tajemství, a připouští do schůzí svých každého cizince, jenž si toho žádá. Odbory udržují stálé mezi sebou spojení buďto dopisováním anebo vzájemným zvaním ku slavnostem. Členové navštěvují se na cestách.

Mimo to pomáhají si bratři z ligy vzájemně v nouzi. Zníť článek 14. všeobecného řádu: „Nemůže-li některý odbor sám pomoci svému členu v neštěstí nebo bídě, povinen jest tajemník oznámiti případ všem ostatním odborům bez výjimky, načež každý odbor přispěti musí dle sil. Byť maličko dal odbor, veliký jest dar jeho, kdy každá část ligy projevuje účastenství s bratrem nešťastným. Tak stávalo se, že rodiny dělnické náhle v bídu klesnuvše v kratičké době dvou nebo tří neděl dostávaly sto padesát i dvě stě franků příspěvku. Bylo mi povinností udati i tuto dobrou stránku ligy, když jsem byl dříve vypočetl zlé její výstřednosti. Jsouť členové ligy sice způsobů neurvalejších a zuřivějších než sektáři zednářští, nejsou však šíření tolika hltavým sobectvím, charakteristickou známkou zednářů.

Velikou starostí ligy antiklerikální jest rozmnožení civilních pohřbů.

Každý nově přistupující člen musí podepsati v den přijetí svého závěť následujícího znění:

Nížepsaný, činný člen ligy antiklerikální, jsa úplně zdrav a v plném užívání všech schopností a sil svých, prohlásuje heze vší výhrady, že protikněžské zásady ligy jsou zcela i zásadami jeho. Proto také, živ jsa jakožto svobodný myslitel, přeje si býti pochován, rovněž jako svobodný myslitel,

totiž beze všeho přispění kněze jakéhokoli vyznání. Vůle nížepsaného jest v této příčině výslovná, a závěť, již bych snad později než tuto podepsal, a jež obsahovati bude toliko rozhodnutí mé o jmění, nezničí nikterak závěť tuto.

Kdyby snad někdo z rodiny mé protivil se vykonání této mé poslední vůle antiklerikální, prohlašuji již nyní, že tímto jediným odporem vylučuje se z práva děditi po mně, a že mimo to, odpor jeho zůstati musí bez výsledku.

Prosím přátele své i kolegy z ligy, zejména pak občany (vypíše jména tří nebo čtyř občanů odboru, do něhož přistupuje), aby pilně bděli nad vyplněním této listiny. Jmenuji je vykonateli své závěti žádaje, aby všemi právními prostředky postarali se o nejvěrnější vyřízení vůle mé.

Poněvadž pak čistě občanským pohřbem budou mi ušetřeny výlohy za obřady církevní a to v sumě asi (zde udána jest suma, kterou by byli dědicové vydati musili za pohřeb církevní) přeji si, aby peníze tyto vydány byly jakožto odkaz ode mne pokladně (zde jmenuje píšící některý beznáboženský spolek dobročinný anebo některou antiklerikální společnost republikánů.) — N. N.

Tento poslední článek byl přijat do závětí ligy proto jen, aby jim dodal právní ceny, jelikož závěť beze všech odkazů peněžitých může být považována za listinu bez důležitosti pro civilní soud.

Jest mi úplně neznámo, zdali ode dne mého obrácení se počet odborů a členstva ligy rozmnožil anebo umenšil. Přiznávámť, že byl mi i jest stav rozsáhlé této společnosti úplně lhostejným. Jednu poznámku však přece učiním.

Liga mívala obyčejně každým rokem obligátní, všeobecný sjezd. R. 1884 konán byl v Lyoně; r. 1885 v Římě; r. 1886 byl určen do Barcelony, rok tento uplynul však, aniž bych byl o sjezdu doslechl, a poněvadž sjezdy jejich nekonají se v tichosti, za zavřenými dveřmi, nýbrž spíše v nejhlučnější veřejnosti, soudím, že moji bývalí kolegové francouzští nejeli ani do Španěl, kam se byli chystali, aniž kam jinam.

Kdyby toho snad aspoň poněkud bylo vinno moje obrácení, neustanu Bohu děkovati, vždyť dával by mi tím jasný pokyn, že neznabožská budova, kterou já nejhorlivěji stavěl, sřítíla se z části s bezbožností mou.

XII. Moje obrácení.

Zatím co já stále řádil, a hromadil pohoršení na pohoršení, namáhaje se všemi silami vyrvati duše matce církvi, stoupaly za mne k nebesům neúnavné modlitby věrné duše ženské.

Josefina Jogandová, kmotra má, sestra otce mého, kteráž milovala mne jako vlastní dítě, zahrnujíc mne již u věku dětském láskou a něžností, kteráž hořem zalkala po uzavření mém ve vězení mettrayském, kteráž neodvážila se v srdci svém odsuzovati rádce otcovy, ale v hloubi duše se rmoutila, že tak krutý trest byl pro mne připraven, věřila pevně, že synové marnotratní vracejí se k otci toliko účinkem milosti Boží, a této milosti že dosíci lze toliko modlitbou.

V slzách modlilase tedy stále.

Když jsem se vrátil divochem v duši, a ve slepé, vášnivé nenávisti pustil se v šílený boj proti samému Bohu, pukalo jí srdce bolem, modliti se však neustávala.

Myšlenky její provázely mne všude; v nebezpečné propasti hříchu, v pošetilém vyzývání Boha byla u mne duší svou, nedajíc odstrašiti se ani mým rouháním. Ustanoveno bylo patrně, že bezbožnost má nezviklá její víry, nepodryje naděje a neumoří lásky. Modlila se věříc a doufajíc stále, modlila se v lásce, která nehyne.

Jednou dovršil jsem však již míru zloby své.

Jal jsem se řídití válečnou výpravou lži proti ctihodné památce Pia IX. Nebylo mi dosti, že sám jsem lhal, i jiné vyzýval jsem ku lži.

Opojen neuvěřitelnou zuřivostí sháněl jsem pomocníky, a řídil vztek jejich přímo proti papežství.

Kmotra má odhodlala se k činu hrdinskému.

Nepomáhají-li modlitby mé, děla sama k sobě, obětuji se celá.

Bylať sama z rodiny naší bohatou, majíc ušetřenu značnou jistinu.

Často vypomáhala v nouzi chudině; ale tentokrát odřekla se všeho.

Do posledního baléře vzavši bohatství své rozdala je chudým s odhodlaností věrné křesťanky, kteráž obětuje sebe, aby vynutila milosrdenství na Bohu.

Oběť její byla tak veliká, že nelze mi ji vylíčiti dnes, kdy teta ještě žije, neboť zármutkem stihl bych tuto pokornou, svatou duši, odhaluje dnes tajemství lásky její a všechno odříkání, jemuž bylo se jí po té podrobovati.

Opustila miláčky své a nepodrževši ničeho vstoupila v řád. Přátelé složili se jí na výbavu.

Oddala se modlitbě nerušené, v klášteře P. Marie Matky kajicníků v Lyoně, přijavši klášterní jméno Marie sedmibolestná.

O tisícere díky budtež tobě, zbožná oběti za hříchy mé.

Bůh, jemuž jsem vzdoroval, nemohl zůstat hluchým k volání tolik vznešenému.

Já nevěděl ničeho. Dávno již neměl jsem ani nejmenšího styku se svou rodinou. Kmotra má neučinila mi nikdy ani jediné výčitky. Prosila, strádala za mne v tichosti, nedavši mi nižádné zprávy, že se modlí.

Všecky tyto podivuhodné cesty Páně zvěděl jsem až v den po svém obrácení.

Nemohl jsem tudíž tušiti, že hrdinná nábožnost učinila se závažím na váze zloby mé a nepravostí, vyprosivši mi milost a světlo.

Postupoval jsem stále smutnou dráhou svojí, rozsévaje vášeň zla, rozdmychuje vítr nenávisti ku Kristu, vyzýváje denně s drzostí nezměrnou trpělivost Páně.

V měsíci srpnu 1884 ustanovil jsem napsati historii Johanny z Arcu, a to ze stanoviska výlučně protináboženského. Okolnosti, že proces její řízen byl biskupem Canchonem, chtěl jsem snadno užiti k potupě a odsouzení celé církve.

Myšlenku tuto vzbudil ve mně pan Petr Vésinier, tajemník Eugena Suea.

Eugen Sue, pravil mi jednoho dne tento pán, napsal nedokonale příběh hrdinné děvy orleanské, pomlčev o některých výpovědích učiněných při vý-

slechu a odsouzení Johanny z Arcu v Rouenu. Akta tohoto výsledku nejsou zničena. Vyhledejte je a můžete z nich učiniti strašlivou zbraň proti duchovenstvu.

Rada tato zdála se mi velmi dobrou.

Ihned odebral jsem se k muži odborníku, kterýž vyznal se ve všech knihovnách pařížských, ve všech starých archivech, pro něhož, slovem, ani v nejstarších pergamenech nebylo tajemství.

— Víte-li, kde asi uschována jsou akta procesu Johanny z Arcu, řízeného biskupem Canchonem? tázal jsem se.

— Ovšem; zněla odpověď. Canchon dal je opsati pětkrát.

Jeden opis určený králi anglickému zavřen jest v knihovně paláce Bourbonského; druhý zaslaný papeži musí býti v archivech vatikánských; třetí, uložený v Rouenu byl roztrhán při prohlášení nevinu Johaniny. Oba poslední opisy, jenž Canchon zhotoviti dal pro sebe a svého spoluvinníka Jana Le-maistra, jsou již také nalezeny a uloženy v Bibliotece národní . . .

Ano, Jules Quicherat přečetl tyto starožitné listiny a uveřejnil znění jejich ve sbírce Společnosti francouzských dějin, kterážto sbírka uložena jest také v národní bibliotece.

— Výborně! Pročtete všechny tyto listiny, a vypište vše, co by mi mohlo posloužiti proti kněžstvu. Laiků, jež se procesu účastnili nevšímejte si, za to však tím více všeho, co týče se osob kněžských. Rozuměl-li jste?

— Rozuměl.

Nesloužil mi takto poprvé, a dobře věděl, že by dílem neúplným ztratil ve mně podporovatele.

Připomenul jsem mu po té ještě:

— Duruy vypravuje ve svých populárních dějinách Francie, že Johanna ve vězení snášeti musila urážky a potupu žaláříků ano, že bylo se jí brániti i proti jednomu lordu anglickému. Pátřejte, zdali by se nám nepodařilo vyvoditi, že vrahové pannu lorrainskou nejen za živa upálili, nýbrž že ji odsoudili na hranici teprv, když ji dříve byli zneuctili Chápete zajisté důležitost, již této okolnosti příkládám. Chci, aby odpovědnost za smrt Johaninu byla svržena výhradně na kněžstvo vůbec, na církev samu. A proto také si přeji, abychom ve čtenářstvu vzbudili a utvrdili přesvědčení, že zločin této vraždy byl vykonán za podmínek nejhnusnějších.

— Budu hledati, odpověděl můj zřízenec, leč v této věci nevím, podaří-li se mi najíti světla. Nezbude vám než oddati se domněnkám. Znám vám zajisté, že svatá Stolica dala roku 1456 znovu prohlédnouti proces panny Orleanské a prohlásiti nevinu oběti Canchonovy. Nevím, zdali který ze svědků této revise učinil výpovědi dle vašeho zájmu. Budu však pátrati.

Za několik dní přišel zase. Nenalezl ani slůvka, z něhož by se dalo souditi, že by Johanna byla bývala zneuctěna; tři svědci z procesu prohlídkového, totiž Isambart de la Piere, Martin Ladvenu a Vilém Manchon vypověděli, že bylo zajaté Johanně dne 27. května 1431 znovu obléci oděv mužský, „aby se ubránila urážkám se strany žaláříků svých.“

Toť bylo jediné, čeho se mohl dohledati; postačilo mi však. Vždyť výpovědi podobné, opatřeny významnými doklady a doplňky mohou dostati význam, jehož nemají.

Pan R. přidal mi ještě výtahy z procesu řízeného Canchonem a různé studie medicínské v příčině halucinací.

S těmito zásobami vyjel jsem na venek, abych tu v klidu a pokoji sepsal svoji knihu o J o h a n n ě z A r c u, o b ě t i k n ě ž í.

Pozbyv již na dobro víry viděl jsem v Johanně pouhou rekyni francouzskou, která ze samé horlivosti vlastenecké trpěla halucinacemi. Obdivoval jsem se jejímu vlastenectví, litoval v ní oběti kněžské; nespátkoval však v ní nižádné poslání nadpřirozené.

Napsal jsem tudíž knihu názorů zcela a jedině světských.

Pro mne byla panna lorrainská, dojata hrůzami vpádu nepřátelského domnívala se slyšeti jakýsi hlas, — nepochyboval jsem arci o dobré její víře, — a obracela pak přání svá vlastní ve skutečnost. To vše nazval jsem čirou halucinací.

Bila se statečně, a proto neznal obdiv můj mezí.

Byvši zrazena upadla v ruce Angličanů. Proces její byl veden duchovními, jež zaprodali se nepříteli. Rozumí se, že mluvil jsem o kněžstvu vůbec, neudávaje, že praví kněží francouzští neměli nijaké v procesu účasti. Prohlášení nevinny ze strany svaté stolice nazval jsem mimo to pouhým činem diplomatickým, a tak podařilo se mi uvrci všecku osobní podlost Canchonovou a jeho stoupenců ve tvář samé matky církve.

Vrahy Johanniny vylíčil jsem ještě hnusnější než skutečně byli, učiniv z urážek hrubých vojínů již dokonané nemravné násilí.

O této látce napsal jsem dvanáct kapitol, jež v rukopise obsahovaly asi, kolik lze vytisknouti v osmnácterce na dvou stech až dvou stech padesáti stránkách. Účel knihy této byl, rozšířiti mezi lidem dílo mocně dráždicí a tudíž snadno se šířící, kteréž mělo na základě sympatie lidu k hrůlince, mocně roznítiti nenávisť proti kněžstvu.

Nenadálé okolnosti zabránily mi učiniti vedle prvotního plánu.

Antiklerikální knihkupectví dodělalo se značných úspěchů různými díly obrázkovými. I radila mi choť, abych také k historii Johannině pořídil ilustrace.

Připomenul jsem, že nelze mi tou měrou rozšířiti se o svém předmětu, a že tudíž rukopis můj vydal by s těží 16 až 17 sešitů, jež by arci za velké vydání ani nestály.

Leč žena stála na svém. Odběratelé našeho knihkupectví žádali tou dobou právě, abychom vydali nějaké velké dílo ilustrované.

Po delším rozmyšlení pravil jsem jednoho dne k ženě, že jediná možnost k vydání velkého ilustrovaného díla skytá se mi tím, kdy k rukopisu svému jakož dodatek přidám věrný překlad listin sepsaných při procesu Johannině v Rouenu, a jež opatřím si z národní biblioteky. Proces sám vyplní mi třicet až i třicet pět sešitů. K dílu tak obsažnému možná již také opatřiti ilustrace.

Návrh můj byl přijat s radostí.

První sešity obsahovaly deset kapitol původní práce mé na základě výpisek, jimiž mne byl opatřil pan R.; po té teprv jal jsem se překládati akta latinská přepsaná Quicheratem, a obsahující úplný a autentický proces Johanny z Arcu.

Za krátko bylo mi při nové práci doznati, jak častých a hrubých omylů jsem se v díle prvném dopustil na základě vypsanych úryvků. Doslovné znění,

jež jsem nyní čtenářstvu svému podával, odporovalo valně prvotnímu mému pojednání. Vždy jasněji doznával jsem, že uveřejňuje věrný překlad latinských listin hned po svých kapitolách, platiti budu v očích čtenářů za hlupce první velikosti. Proto seškrtnal jsem bez rozpaků vše, co se mi vidělo býti poněkud nevhodným.

Nicméně mrzelo mne jednání toto nevýslovně, a pochybuji, že bych byl kdy listiny tak znešvaril, kdyby nebylo již dílo vycházeti začalo. Čtenářstvo přečetši úvodní kapitoly mé žádalo dodatků a již nebylo mi lze ustoupiti. Překládati věrně nesměl jsem, bych sám nepodával důkazů proti spisům svým, a proto vydal jsem obecnstvu dílo falešné.

Touže dobou uveřejnilo antiklerikální knihkupectví nové vydání ohavného románu o vybásněných požitcích Pia devátého. K vydání tomuto dalo knihkupectví upravití veliké illustrované návěštní cedule, které hlubokou hořkost vzbudily ve kruzích katolických. Časopisy katolické jaly se ve spravedlivém hněvu bušiti do vydavatelů.

Na návěštích byla vyobrazena hlava Pia devátého uprostřed přčetných hlav ženských.

Svobodní myslitelé neuznávali arci obraz takový ani poněkud za závadný, považujíce papeže za muže rovného všem ostatním. Křesťané však právem nazývali nemravnými plakáty, tak drze urážející nejvyššího kněze ve ctnosti posvátného celibatu.

Mimo to byly plakáty i útokem na Stolicí papežskou, kteráž má v Paříži svého nuncia a k níž i Francie vyslance svého poslala.

Vláda přinucena, dala strhati plakáty. Rada ministerská pojednala o věci a rozhodla se, vedle výroku „Tempsu“ povolati mne před soud.

V republikánském časopisectvu udály se po té věci neslýchané.

Všecky listy prohlašovaly plakáty za docela nevinné, a zvaly strhání jich násilnictvím ministrovým. Za to však mimo několik výjimek všickni spisovatelé strany mé, jakoby na daný společný rozkaz jali se dokládati, jak hluboce litují, že u věci této ujímati se musí osoby jinak velmi bídné, podlé atd. atd. Všecky staré pomluvy o mé osobě přišly znovu na přetřes a rozšiřovaly i doplňovaly se ustavičně.

Přiznávám se, že jsem podobné rány neočekával. Zednářstvo nemohouc mi odpustiti neodvislost mou, mířilo dobře. Hluboké zoufalství zmocnilo se duše mé.

Přírozeným zdál se mi býti výbuch katolíků, byliť mými protivníky; z jejich strany byly žaloby oprávněny. Býti však terčem šípů z vlastního tábora a to již tisíckráte, působilo mi nevýslovný bol; byl jsem zničen.

Přece však zápasil jsem ještě s nechutí, v srdci mém se vzmáhající. Ve čtvrtek, dne 23. dubna napsal jsem do listu svého odpověď na různé pomluvy bratří republikánských. Ujišťoval jsem tam, že pronásledování, jež mi brozí, umožněno jsouc neustálou štvanicí a sočením literární čeládky, nikterak mne nezastraší.

Článek ten ukončil jsem těmito slovy:

„Nuže, budiž; nechť jen provedou svoji hnusnou hru! Nikdy neustupoval jsem ani o krok v boji pro přesvědčení. I přísahám, že odsouzení tolik kýžené od nepřátel mých síly moje zdvojí.“

Poněvadž právě tento den 23. dubna jest rozhodným pro mou budoucnost, třeba ještě, abych čtenářům svým k snadnějšímu pochopení mých dojmů ještě zmínku učinil o minulosti.

Dávno již byl jsem unaven nenávistí, tížící na mně ve vlastním táboře. O něco dříve než udály se věci právě líčené bylo se mi dostaviti k soudu pro obrázky, jichž jsem sice nebyl tvůrcem, za které jsem však musil odpovídati, jelikož byly vloženy do díla mého. Soud, jemuž předsedal generální rada radikál, odsoudil mne nedopřáv mi ani výsledku k čtrnáctidennímu vězení a zaplacení dvou tisíc franků.

Odvolav se proti tomuto rozsudku nalezl jsem soudce nestranější, kterým záležel ona poznání pravdy. Vyslechli mne. Předseda, zaujat zprvu velice proti osobě mé, nechal mne vypověděti, čeho jsem si přál ano obětoval se tak, že přečetl celé dílo, jež doplněno bylo zmíněnými obrázky. Uznal, že kniha sama v sobě není závadnou a proto přisoudil mi soud pouze vinu uveřejnění obrázků, zrušil trest vězení a snížil pokutu peněžitou na jeden tisíc a prohlásil rozsudek první instance za „zřejmě přemrštěný.“ Členové soudu tohoto byli konservativci. Tento rozdíl v jednání překvapil mne velice. Byl jsem zvykl jen kyselostem a hrubostem se strany jiných k osobě své a proto s podivem přijímal jsem vlídnost.

Mimo to dožil jsem se nesčíslných sklamaní v hodnosti své generalního tajemníka Ligy antiklerikální. Viděl jsem jak přemnozí svobodní myslitelé chodili do kostela v důležitých událostech života; antiklerikalism jejich byl toliko formou zevnější. Kolegové moji učinili mne svým důvěrníkem.

Sdělovali se mnou, proč třeba jim výminečně voliti sňatek církevní, proč dali pokřtiti dítě a nechali je přistoupiti poprvé ku sv. přijímání, prosili pak snažně, abych toho jiným nepověděl. Nemohl jsem zraditi ubohé, kdož mi s důvěrou tajemství svá svěřovali a kterých jsem upřímně litoval; přechastá přiznání taková skýtala mi však hojnou látku ku přemýšlení. Nezřídka i sami náčelníci odborů antiklerikálních chodili takto potají do kostela; ano i v samém kroužku ústřední komise pařížské udál se případ církevního sňatku, o kterém já jediný byl zpraven a jenž mne na výsost rmoutil.

Jeť tedy stará víra tato mocnější než všecko ostatní, žaloval jsem si trpce, když i nejmocnější podpory spolku našeho přes všechny články stanov našich holdují jí ve slavných okamžicích života.

Abych se z žalu toho potěšil jal jsem se utíkat k výstřednostem.

I spořádal jsem s přátely svými odboru Garibaldiho antiklerikální ples na den 3. dubna, totiž o veliký pátek. Na posměch víry katolické převlékl jsem se za „sv. Mikuláše“ s aureolou okolo hlavy a se třemi vzkříšenými dítkami jak podle legendy bývá světec tento malován. Bylo to moje poslední rouhání.

V takovém stavu mysli zastihla mne rána, jež byla mi milostí: smutek zaujal srdce moje celé pro „slabost“ mých kolegů svobodomyšlných; beznáboženský, nevěrecký duch rozbouřil se až k ztrnulosti; divý bol naplňoval všecku duši při doznání podlé nepřízně a zbabělé nenávisti straníků mých; a nad to nade všecko trýznila mne náhle hluboká ošklivost ku všem republikánům i k samému sobě

Nevěře ve zhola nic, viděl jsem jediný východ z bludiště tohoto sebevraždu, která měla zbaviti mne všeho utrpení. K ní byl bych se měl utéci vedle logiky svobodných myslitelů.

V jaké as krisi nejvyšší čekal mne zásvit víry?

Dva dny v týdnu věnoval jsem tou dobou vždy překladu zmíněného procesu panny orleanské. Práce ta byla mi trpkou: při každé stránce připomínala mi jasně stranství moje a nespravedlnost, kteráž každým vynecháním článků nepohodlných stále ještě rostla.

Překlad věrný vydati jsem nemohl, abych neodsoudil jím dílo svoje vlastní pracované na základě výpisek, a proto při každé řádce, kterou klamal jsem čtenářstvo ozývalo se v tají svědomí, že jednání moje jest nepoctivo.

Přiznávám se zároveň, že čím více obdivu budila ve mně vznešená povaha Johanny z Arcu tím zahanbenější cítil jsem sebe v očích vlastních.

Vynechal jsem z procesu vše, co týkalo se Johannina vidění.

Neporušeny zachoval jsem toliko věty líčící hluboké vlastenectví panny lorrainské. Vynecháváje v nevěře své všecko nadpřirozené nadšení, přetvořil jsem z ní „rekyni ryze světskou.“

O „hlasu“ mluvící k Johanně nepromluvil jsem až teprv při líčení hrdinné děvy v Domremy. Tenkrát uspořádal jsem si také svou theorii o halucinacích.

Další děj podivné této historie uváděl mne v rozpaky.

Vždyť nemluvila Johanna o „hlasu“ svém poprvé, když vydala se v boj. Již dříve byla tvrdila stále i později tvrdila, že ho slyší; v čas války, v Orléansu, v době posledních výprav, v Compiègne, v Beaurevoiru, a konečně v Rouenu při procesu, ba i v předvečer smrti své.

Podivuhodný způsob, jakým panna orleanská provedla výpravu proti Anglii, dokazuje jasně, že nebylo jí trpěti halucinacemi.

Za nejnepatrnější z jejích plánů válečných nemusil by se stydět ani nejlepší vojevůdce. I chování její před soudem dokazovalo jasně, že vládla výborně všemi smysly svými. Zřejmě usvědčí se také každý, jemuž možná nahlédnouti v akta přelíčení, že Johanna při podivném výsledku svém byla svrchovaně vznešenou, a neumějíc ani čísti, popletla a v rozpaky uvedla i nejzkušenější theology a nejdovednější právníky. Vše v ní svědčilo o zázraku, o divu, kterého však já nikterak připustiti nechtěl.

Jakkoli jsem však znešvaril články nepřijemné pro moji nevěru, nehnuly se mi se zraků. Pronásledovaly mne až v klidné chvíle odpočinku. Stále viděl jsem je, jakoby ohnivým písmem psány byly ve vzduchu, kterým jsem chodil.

Nemohl jsem přec popřítí věrohodnost listin, neboť proces řízený Canchonem a spoluvinníky jeho nesoudil nikterak příznivě o Johanně.

Od začátku až do konce nalezáš tu věty: „Johanna tvrdí toto a ono, jest tedy vinna podvodem.“

Běželo tudíž především o to, vědět, zdali Johanna skutečně lhala ve svých výpovědích.

— Lhala? zvolal jsem sám k sobě; Johanna, vtělená poctivost, zosobněná rekovnost! Johanna, kteráž by raději hanbou byla zemřela, než aby se na okamžik dala přinutiti ku pokryctví.

Nelhala však?

Po otázce této zbýval mně, nevěrci, jediný soud; podivuhodná rekyně francouzská není schopna nižádné lži. Trpí tudíž přece halucinacemi.

Ihned však vzpřímila se mi zase proti tvrzení tomuto myšlénka odporující, připomínajíc řízení války proti Angličanům, jež bylo dílem genia, Jo-

haniny úchvatné plány válečné, skvělá, o hlubokém rozumu svědčící, a svatou pravdou zářící mluva její před soudem rouenským.

Dne 23. dubna byl jsem napsal zmíněný již dříve článek, v němž přísahám, že nic na světě nepřinutí mne ustati v boji proti náboženství.

Odeslav rukopis do tiskárny, jal jsem se překládati proces Johanny z Arcu.

Více než kdy jindy odporovaly si, ba potýkaly se v unavené duši mé myšlenky sobě protivné.

Náhle, jakoby rána nevýslovné síly pronikla celou bytostí mou. Vnitřní hlas volal ke mně:

— Blázne! Ty sám trpíš halucinací! Či nepoznáváš, že Johanna jest dívkou svatou, a že neschopna jsouc lži, měla skutečná vidění, o kterých mluvila? Nechápeš, nešťastníče, že plnila nadpřirozenou úlohu? Nechápeš, že věci nadpřirozené zůstanou nadpřirozenými i přes nevěru tvou, přes bezbožný skepticism tvůj?

Nevím, co se pak se mnou dělo.

V několika sekundách prolétl jsem duchovním zrakem celou minulost svou: první dobré přijímání, první přijímání svatokrádežné; události mongrejské, sant-louiské i mettrayské; otec, matka i svatá kmotra má všickni stáli tu přede mnou jako druhdy; šťastné dny mého dětství a hořkosti života antiklerikálního; upřímné přátelství těch, od kterých jsem se byl odtrhl, a nesmířitelná zášť sektářů, jež jsem za přátele své vyvolil; dobrota a láska prvých, zloba druhých; lži, nespravedlnosti i pošetilosti mé draly se mi v mysl.

Zaplakal jsem jako dítě.

— Odpustění, Bože můj! vzdechl jsem mezi slzami. Odpusť mi rouhání, odpusť zlo, jehož tak hojně jsem spáchal!

Uzavřel jsem se pečlivě v písárně, abych nebyl vyrušován, vrhl se na kolena a po sedmnácti letech poprvé se modlil.

Večer neřekl jsem ženě ničeho o změně v srdci mém. Nebylo mi možná pojísti, také jsem neudal příčiny, jež zbavila mne chuti.

Usnouti jsem také nemohl. Žena nedivila se tomu, vždyť stalo se mi častěji, že starosti a práce nedoprávaly mi spánku.

Odešel znovu do své pracovny probděl jsem tenkrát noc v modlitbách, a umínil si svatě, že hned zítra zajdu si pro rozhřešení ze svých zločinů.

Při prvním zázvitu jitra odhodlal jsem se sdělit radost svého obrácení s katolíkem, jenž nikdy nade mnou nezoufal, a který mi vždycky jen přátelství projevoval. Byl to pan Mercier, jehož jsem byl poznal v Marseillu r. 1872.

Poslal jsem mu list tohoto znění:

V Paříži, 24. dubna 1885.

Drahý pane Mercier!

List tento přináší vám příjemné překvapení. Od včerejška nejsem již tímže člověkem, jakým jsem byl ještě včera z jitra. Mysl má změněna jest až do útroh.

Vaše katolické a přátelské srdce vytrpělo asi mnoho za posledních let; při každém pohoršení, jehož jsem byl příčinou, při každém útoku mém na víru katolickou! Vy však modlil jste se za mne, — neboť vím, že byl jste mi přítelem pravým, — modlitby vaše došly vyslyšení.

Včera, o třetí hodině odpolední ozval se v srdci mém hlas vyčítající mi všechny zločiny mé. Hlas byl silnější než já sám, plakal jsem. Bezbožnost má působila mi hrůzu, i tázal jsem se, zdali mi ještě Bůh odpustiti může, po toliku hrozných urážkách.

Neskončené milosrdenství jeho však zbudilo mi v srdci důvěru.

— Ano, pravil jsem k sobě, dobrý, předobry jest Bůh, že snáší rouhání, jaká jsem uveřejňoval, a svatokrádeže, kterých jsem se dopouštěl! . . . Mohl mne zničiti, a právem svrhnouti mne ve věčnou propašť zahynutí. Nechtěl, nýbrž čekal, až jsem zahrabal se v nejhlubší, v nejbídnější kal nevěry, aby ranou světla v blesku milosti své probudil mne k životu
Věřím! Věřím!

Dnes ještě, dnes půjdu se vyzpovídat, já, kterýž tolik posmíval se zpovědi!

Cítím účinek milosti, duch temnosti a nevěry vyhnán jest navždy z duše mé. Od této chvíle užiji všech sil, abych napravil, možná-li všechno zlo, jež jsem byl spáchal.

Výborný otec můj také nikdy nepochyboval o konečném obrácení mém, modlil se za mne. Pamatuji se sám, že jednou pronesl, jak neustává vzývati svatou Moniku, aby zachránila mu dítě a vymohla na Bohu obrácení jeho, jako sobě vyprosila obrácení synovo. A hle, jako dítě její, jako sv. Augustin i já obracím se k Bohu v třicátém druhém roce svém.

Prosím, byste dal sloužití mši sv. na poděkování za milost jeho ke mně bídnému. Dejte ji sloužití u Panny Marie strážné, kam povede mne prvý krok s Vámi, až zavítám do Marseillu.

Nemohu vám vypověděti, jak šťasten jsem od včerejška. Nikdy ještě nepocítil jsem tolik vnitřního štěstí a sladkosti. Nevýslovně těžké břímě, jež drtilo bytost mou, spadlo se mne.

O což veliký jest Bůh! A nevystihlé jsou úmysly jeho! Nemohu se vzpamatovati podivem, že tolik blaha pocítuji, že mohu býti předmětem tolika milosti já nejnehodnější ze všech.

Pozdravuji vás z celého srdce.

Gabriel Jogand-Pagès zvaný Leo Taxil

35 v ulici školské.

Otcí svému neodvážil jsem se oznámiti změnu smýšlení, obávaje se, aby nenadálá radost nestala se mu ranou osudnou. Myslíl jsem, že bude proň třeba přípravy a spokojil se tudíž jednoduchým oznámením, že se mi dobře vede; ubohý potěšil se velice, vždyť tolik let již minulo, co ode mne ani řádky nedostal.

Ještě dne 24. dubna pospíšil jsem o osmé hodině ranní do kostela. —

Jednoho dne vrací se domů byl jsem prudkým lijavcem přinucen uchýliti se do otevřeného chrámu v ulici sv. Martina. Brzy upoutal tu pozornost mou obraz představující svatokrádež; učinil na mne veliký dojem. Byla to fara sv. Medericha. — Pro památku na tento obraz zvolil jsem kostel tento.

Dal jsem si zavolati kněze. Přišel kaplan, kterýž toho dne úřadoval.

Poklekl jsem a chtěl začít zpověď, leč kněz záhy pochopiv, že není mu vyslyšati obyčejného kajicníka, přerušil mne a požádal, abych přišel zítra, jsa ve stavu zvaném „casus reservatus“.

Mimovolně odročil jsem tudíž zповěď na příště.

Abych však aspoň poněkud ulevil svému svědomí, dal jsem se kaplanu poznati a dlouho rozmlouvali jsme po té spolu jako dva přátelé.

Není mi třeba líčiti teprv překvapení dobrého kněze, kdy uslyšel jméno mé.

Tři dni po té poděkoval jsem se z hodnosti své ve schůzi ústřední komise ligy antiklerikální.

Zpravodaj ligy vyjádřil se o tom těmito slovy:

„V pondělí, dne 27. dubna odbývána obyčejná měsíční schůze atd. — **Odstoupení tajemníka.** Občan Leo Taxil oznamuje, že pronásledován jsa stále netoliko ze strany klerikálů, již mají příčinu zváti jej svým protivníkem, ale velikou většinou republikánů umírněných i radikálních, děkuje se z úřadu svého, a vystupuje z ústřední komise i ligy. Praví, že tentokrát jest již úplně unaven nepoctivostí a zjevným nepřátelstvím těch, kteří by jej vlastně hájiti měli. Občan M . . . připomíná, že celá liga ví, jak občan Taxil vždycky sebe obětoval pro věc antiklerikální, načež občan Taxil odpovídá dí, že obětovav skutečně všecko a jsa stále ještě zván mužem bídným, jenž ze svobodných myslitelů kořistí, nemůže arci jiného učiniti leč vzdáti se všeho účastenství i členství. Nabízí se však, že dokud liga nenajde sobě zástupce jeho, vyřídí ještě běžné záležitosti sám.“

Jediným úmyslem bylo mi zatím, abych zmizel. Právě tou dobou měl býti odbýván všeobecný sjezd v Římě, a já byl předním jeho pořadatelem. Byl jsem v nemalých rozpacích.

Oznámením mého rozhodnutí byl bych sjezd překazil. Pevně uzavřel jsem, že mu nevěnuji pozornosti, nechtěl jsem však přece, aby mne odbory ligy viniti mohly z úmyslného překažení sjezdu; vždyť u nich jediné bylo se mi dočkat trochu sympatie a byly by tudíž právem tvrditi mohly, že nepoctivě jedním.

Když jsem ve čtrnácti letech oddal se svobodné myšlénce, byl jsem ještě sběratelem „Dílka“ Panny Marie od Nejsv. Srdce. Pověděl jsem čtenářům, že i tenkrát hleděl jsem nejdříve úkolu svému dostáti.

Podobně i v roce 1885 zdálo se mi býti poctivým jednáním, abych neodsoudil dříve veřejně všechny spisy své, dokud byla liga antiklerikální nenášla za mne náhrady.

Vím, že mnozí ze řad katolických i svobodomyšlných nepochopí této úzkostlivosti; v řádcích této knihy však nesmím zamlčeti nižádný stav mysli své, který bylo mi prodělati než dospěl jsem dokonalého obrácení. Tím hůře pro mne, jsem-li souzen za světla nepříznivého. Ostatně budou nesnadná a nedůtklivá tato vyznání nejlepší zárukou mé upřímnosti.

Mimo to vyznávám, že byl jsem a i nyní ještě jsem velmi nedokonalým.

Nalezl jsem víru, statek to pro mne ceny nevýslovné, leč ještě bylo mi velikou potřebou upevniti a posilniti se v dobrých předsevzetích.

Nebýt milosti Boží, která mne hledala a obklopila, kdož ví, zdaž nebyl bych již podruhé pochován v propasti věčné! Kdož ví, zdali by první pokus můj k návratu do lůna spravedlnosti, nedodělav se výsledků, nebyl zůstal tajemstvím mezi Bohem a pokorným knězem z ulice sv. Martina?

Jakožto strůjce sjezdu byl jsem kolegy svými zvolen za vyslance. I oznámil jsem, že hodlám úlohu svou vyplniti jen v příčině materiální pomoci, a s tou toliko podmínkou, že úřad vyslance přijmu.

Kolegové moji nemohouce se beze mne obejítí, poněvadž žádný neměl styků s Itálií, přijali podmínku. Žádnému z nich nelze zajisté tvrditi, že bych byl ve všem neprojevil úplnou přesnost.

Což snadno, znaje stav můj duševní, pochopí dobrý čtenář nyní jakou mukou byla mi cesta tato do Říma.

Vzpomínaje na to říkám sobě přecasto, že neměl jsem jí podnikati; kdyby náhodou bylo se mi tu dostalo upřímnějších důkazů bratrství, snad byl bych se, oklamán videm, vrátil ku starým bludům svým. Na štěstí uzřel jsem však v Itálii tutéž nenávisť v řadách svobodných myslitelů a zbaven konečně nečistého vzduchu zla, spatřil jsem zářivější ještě než kdy jindy drahé světlo, jež bylo se mi zakmitlo v den 23. dubna.

Tak volal mne Bůh proti vlastní mé vůli.

Hned v první den obrácení vzdal jsem se redaktorství Antiklerikální Republiky.

Odstoupení moje z ligy vyvolalo několik adres jednotlivých odborů.

Mnozí, aby mne zadrželi, zvolili mne za čestného předsedu.

Odmítl jsem toto vyznamenání a napsal poslední článek, který by byl čtenáře a přátele mé poučiti měl o zámyslech mých.

Mezi jiným psal jsem v čísle 316. ze dne 16. května jak následuje:.. Prohlašuji zcela upřímně, že nikterak nehorším se na ty, kdož chtějí projevit se mými protivníky, nasbírali ze všech druhů ostrých i umírněných listů všechny lži, jež považovali za pravdu. Horším se na ty toliko, kteří vymyslili si tyto lži, a do světa je za pravdu roznegli. Ba ani význam horšiti se není správným u věci mé, neboť necítím zášti ani nenávisti, jen odpor a ošklivost.

Okamžik únavy musil nadejítí, a nadešel; oči mé musily se konečně otevřítí; prohlédl jsem. I zřím, že s řídkými jen výjimkami, které toliko utvrzují pravidlo, jest bratrství republikánské pouhým přeludem, jemuž nelze dojíti uskutečnění. Rok 1793 byl dostatečným svědectvím této nemožnosti; republikáni jsou patrně odsouzeni ubijeti se vzájemně.

Všickni, kdož mne znají ze styku, i ti, kteří znali utrpení mé, zajisté mne nepohání. Kamenem hodí po mně snad lidé považující sebe za skálu nedobytnou proto, že byli snesli nějakou nepříjemnost beze všech následků. Odpouštím jim již předem.

Zbavím se tak rázem nepřírozené situace, v níž až do dneška jsem byl vězel.

Nikoho však osobou svojí neváži. Antiklerikální liga, jež věnovala mi opravdu vážné přátely, není zodpovědnou za odstoupení moje. Spolupracovníci moji ode mne nezávisí, a nechávám jim úplnou volnost. Kéž by však rozhodnutí mé bylo jim příkladem!

Zříkaje se spolupracovnictví v odborech ligy, nežádám přátele své nikterak, aby mne snad volili čestným předsedou, ku kteréž hodnosti nemám již práva, a již bych zamítl; ani, aby mne snad litovali, neboť právě nyní minula všeliká příčina budící politování. Jediné, čeho od nich žádám jest, aby kdykoli naskytne se jim příležitost opakovali stále, co jim dobře známo, že jsem většině republikánů byl předmětem nejnespravedlivějších útoků; že tvrzení jejich, jakobych kořistiti chtěl z republikánů, bylo tvrzení lživé, poněvadž jsem naopak všecko jmění svoje obětoval propagandě; že neméně

lhali rkouce, že žiji z uloženého kapitálu, který skytá mi dvacet pět tisíc franků ročních důchodů, neboť neuložil jsem z vydělaných peněz nikdy ani centimu; že lživě také nazývali mne spisovatelem pornografickým, kdežto v žádném díle mém ani jediné řádky nelze nalézt, jež by se protivila dobrému mravu; že zovouce mne falšovatelem, literárním zlodějem, odpůrcem spravedlnosti, pomlouvali mne zbaběle, neboť zasypali mne sice všemi těmito výmysly, neodhodlali se však uveřejniti listy, jež popřeli, ano odepřeli i uveřejnění výsledku mých procesů, jež pro mne čestně skončily, jakož i mého vysvědčení soudního.

Opouštěje ligu, přestáváje býti spojencem bývalých druhů svých ve svobodné myšlénce, poslouchám toliko hlasu svého svědomí.

Nejsem ostatně mužem nevyhnutelným, vždyť lze nahraditi každého. Mimo to užívám jen práva, jehož nesmíme popřiti nikomu, práva dobytí si svobody. Tisíce námitek ochromujících síly mé jímalo zprvu moji mysl, dnes však rozvázal jsem tato pouta rázem. Skláněl jsem hlavu pod nečestným jhem, které mne drtilo, a dnes lámu je! Bez dechu sténal jsem ve tmavém, nákazou páchnoucím prostoru s rukama spoutanýma zlem, a dnes rodím se k životu, nadešel den záchrany.

Odstoupení moje z ligy i z tábora antiklerikálních žurnalistů přimělo pana Františka Bonnardota, předsedu svobodných myslitelů orleanských, zednáře a redaktora Demokrata loirského, k následujícímu dopisu, kterýž obdržel jsem dne 18. května.

V Orleanu, 17. května 1885.

Drahý občane Taxile!

Odstoupení vaše z bojiště proti klerikalismu, jest událostí, kterou nelze přehlédnouti.

Bylť jste zajisté nejmělejší nepřítelem sekt náboženských.

Ani jediný současník nepřispěl tou měrou ku vyplenění pověr. jako vy, jenž útočil jste přímo na samo božství, jakožto princip vši bohoslužby a úcty. Nikdo také nemůž vykázati se skvělejšími výsledky.

Uznávám pohnutky rozhodnutí vašeho; chápu, že musili vás omrzeti stálé pomluvy, urážky a sočení, jichž bylo vám vytrpěti od jistých republikánů.

Avšak většina vojska antiklerikálního staví se přece na stranu vaši, a téměř všickni svobodní myslitelé jsou vašimi přátely.

Odstoupení vaše způsobí zmalátnělost ve svobodné myšlénce.

Není možná, aby vaše rozhodnutí bylo určité, když běží o věc tak krásně začatou.

Odpusťte, že takto k vám mluvím, a vzpomeňte prosím, že byl jsem vždycky vašim obhajcem, kdykoli udála se mi příležitost, svědčít o tom polemika Demokrata s místními časopisy

Chovám pevnou naději, že váš úmysl není neodvolatelným a že brzy zase postavíte se v čelo vojů svobodné myšlénky.

V úctě vám, drahý občane Taxile, oddaný

František Bonnardot.

Přípis: Prosím, byste mi dovolil uveřejniti odpověď vaši zároveň s listem mým.

Neprodleně zaslal jsem odpověď.

V Paříži, dne 18. května 1885.

Drahý občane Bonnardote!

Přesné vyjádření myšlenky mé jest vytištěno v čísle 316 Antiklerikální Republiky, kde loučím se s několika svobodnými mysliteli, kteří nedali se dosud ode mne odvrátiti pomluvami republikánských novinářů pařížských.

Jsem již přesycen.

Zahrnut urážkami všech stran republikánských, revolucionářů i umírněných, zraněn jedovatými šípy zbabělců, kteří z úkrytu na mne míří, kdežto já poctivým vojínem bojoval jsem vždy v poli otevřeném; unaven, zmalátněn, zklamán nemohu odolati ošklivosti zaujímající všecku mysl mou a odkládám na vždycky péro antiklerikální.

Poněvadž bratrství republikánské jest pouhou jen lží, nuže, ať pohltí se všickni vzájemně. Ať Hébert vyše na guillotinu Vergniarda, a Danton ať odsoudí k téže smrti Héberta Robespierre budiž vrahem Dantonovým a Tallien ať řadu zakončí, dav guillotinou zničiti život Robespierřův!

A když bojovník s celou duší oddaný svobodné myšlence bude se bít jako lev, nepřijme však hesla jednotlivého družstva, nuže, ať protne jej v úkrytu zednářstvo jedovatým svým oštěpem.

Žádáte mne za dovolení uveřejniti list váš i s odpovědí mou. Rád k tomu svoluji, vždyť býval jsem vždycky přítelem zjevného jednání. A kdybych snad již zítra pozbytí měl proto všech zbylých mi dosud přátel, přec nechci, aby mé neodvolatelné rozhodnutí zůstalo tajemstvím.

Jsa hlavním poradcem antiklerikálního sjezdu v Římě, pojedu tam, leč toliko co sluha ostatních vyslanců, jako úředník, jenž plní požadavek svého úřadu, zastáváje úlohu úplně trpnou. Po sjezdu ihned však polapím svobodu svou a zapudiv nepravé vrtochy, jež až do toho dne vázaly mi ruce, budu pracovati jak velí mi svědomí, o odhalení úkladných bídníků, kteří klamou, okrádají a kazí lid pod škraboškou republikánů.

Toho dne zajisté i vy přidáte se k řadám nepřátel mých. Odpouštím vám již předem pro upřímnou sympatii, již jste mi byl projevil, ačkoli jste zednářem.

Osobně zůstanu vám vždycky oddán

Leo Taxil.

Oba listy přinesl jednoho dne ve sloupcích svých Demokrat loirský, jehož redaktor přičinil k nim následující poznámku:

„Smutná to řeč! A přece co pravdy v řádcích těch!

Povinností zajisté svobodných myslitelů i nevázaných zednářů jest, aby pomstili Leona Taxila, jenž stal se obětí jistých stran republikánských, které vytkly si za úkol ztěžovati pokrok republiky.

Leo Taxil nečítá ještě ani třicet dvě léta a domohl se jména, a tu ozývají se lidé, nemohouce mu odpustiti, že nad ně vynikl.

Snažme se aspoň my věrně vyplniti povinnost svou vůči pomluvenému. Klerikálové budou zatím arci jásati!“

F. B.

O dva měsíce později týž pan Bonnardot v témže Demokratu napsal přátelská slova:

„Vedle našeho mínění popadli klerikálové kořist velmi smutnou.

Mam velikosti! toť snad jediné vysvětlení návratu Taxilova.

Buď si tomu jakkoli, svobodné myšlénce není třeba obav ani lítosti; ubylo jí o jednoho ctižádostivce, toť vše!“

Řekl jsem již, že v Římě bylo chování mé přísně správné. Dostál jsem slibu a byl téměř sluhou ostatních vyslanců.

Když později přesvědčili se kolegové moji z ligy, že od cesty do Italie přestal jsem smýšleti jako oni, odsoudili moje smýšlení.

A pak chtějí antiklerikálové mluvit o inkvisici.

Poznámka, kterou učinil o mně lyonský „Salut public“, přivedla do ohně proti mně všechny listy republikánské.

Až do této doby byl jsem si slíbil, že odvolám pouze bývalé spisy svoje a povím pravdu o některých demokratech, jakož i o věcech, jež byly zúmysla svobodnému čtenářstvu líčeny ve světle nepravém. Nepomýšlel jsem však na opravdový návrat v arenu politickou, nýbrž hodlal ihned po odhalení pravdy zmizeti z veřejnosti.

Leč zdálo se, že bývalí stoupenci moji umínili si nedopřáti mi pokoje a znepokojuvati mne žahadly svými neustále.

Zohavili a zhyzdili všeliký můj čin tou měrou, že jsem konečně dospěl k poznání, jež mělo býti mým začátkem. Ošklivost, kterou jsem až dosud pocítoval, ustoupila nevýslovné lítosti.

S Boží pomocí pochopil jsem konečně, že povinen jsem netoliko prostě, bezvýznamně odvolati díla svá, nýbrž i napravití úplně, co jsem byl pokazil, a napravování toto že musí býti úkolem celého, zbývajícího mi života.

Nežádal jsem již zpovědi, řka sobě: „Co kázala mi povinnost učiniti, učiním nyní; poprosím nejprve, aby nestihala mne církevní censura; neboť nechci, aby ve zbabělé lhostejnosti a nečinnosti zmařeno bylo ve mně ovoce Boží milosti, kterou ráčil mne osvítiti dne 23. dubna.

Dne 23. července došel jsem do redakce Universu žádaje za rozmluvu s panem Augustem Roussclem, s kterým jsem se tak často byl v tisku potýkal. Jemu odevzdal jsem následující vyjádření.

V Paříži, dne 23. července 1885.

Pane redaktore Universu!

Lyonský časopis „Salut public“ ohlašuje čtenářům svým moje odstoupení z ligy antiklerikální, promluvil o mně několika větami, jež arci mnohé omyly obsahují, celkem však laskavě mne posuzují a zvláště výborným úmyslem vynikají. Všecky téměř republikánské časopisy pařížské vybraly si odtud záminku zuřivějšího než kdy jindy na mne sočení.

Po celých již čtrnácte dnů vyjíždějí si na mne nejhrubším způsobem, doplňujíce libovolně zaslechnutá, nezajištěná slova, vymýšlejíce sami jak jim milo, lkouce o překot a špiníce mne blátem všeho druhu, jakéž mají v zásobě; jedni tvrdí, že odstoupení mé jest zradou strany, která mi dopomohla k velikému bohatství a již nyní, maje dosti, opouštím; jiní pak ujišťují, že jsem se zaprodal.

Někteří vypravují, že jsem si na cestu do Říma najal zvláštní „sleeping-car“, a cestou že před každým knězem na kolena jsem padal; jiní líčí, jak na zpáteční cestě, zastaviv se v Marseillu vyhledal jsem bývalého profesora svého kněze, jemuž učinil jsem slavné odvolání všech spisů svých; třetí pak tvrdí dokonce, že jsem v Římě došel si i do Vatikánu.

Všecky tyto doplňky k mému odstoupení jsou stejně nepravdivy a falešny.

1. Do Říma jel jsem prostince ve druhé třídě jako moji soudruzi, a cestou do Říma ani zpět nebylo se mi setkat s pražádným knězem.

2. V Marseillu rovněž nepromluvil jsem se žádným knězem nebo bývalým professorem, ba, nenavštívil jsem ani vlastní rodiny.

3. V Římě samém neodloučil jsem se ani na krok od ostatních vyslanců francouzských, s nimiž zašel jsem arci také do Vatikánu, prohlížeje s nimi společně obecnstvu přístupné síně, ne, abych snad o audienci žádal, nýbrž, abych obdivoval se mistrovským dílům Michel-Angela a Rafaela. (Všickni zajisté druhové moji z kongresu mohou dosvědčiti pravdivost mého tvrzení.)

Arci, co neudálo se včera, může učiněno býti dnes.

V Universu ze dne 14. července dočetl jsem se věty, svědčící o ryze zdravém úsudku vašem. Pravíte, že z děkovacího listu mého nelze vyčísti jiného, leč pouhé a prosté odstoupení z veřejnosti; ošklivost má dosavadní, že není ještě nikterak lítostí.

Nuže, prosím, věřte mi, pane, že lítost má jest dnes úplná. Byl jsem již zmalátněn, zklamán, přece však nevěřil jsem ještě opravdově, že by v republikánském tisku mohlo býti tolik nespravedlnosti, tolik strannictví a falše.

Nenadál jsem se tolika křiku pro své odstoupení; odepřel jsem odpovědi donášecům na mne vyslaným, a přece tvrdí o mně, že jsem si zřídil reklamu.

Neučinil jsem ani kroku, bych snad získal sobě časopisy strany proti níž jsem byl až dosud bojoval, a přece psali o mně, že všechny redakce katolických orgánů mi zavřely dvěře.

Lež kupí se tu na lež.

A já po celých sedmnáct let věřil, že na straně republikánské jest pravda! A já straně této obětoval všechny přátele svoje z dětství!

Zapomněl jsem téměř na otce, milého otce, na něhož dnes s posměchem vyjíždí si jeden ze zmíněných těch listů!

Jaká to asi zaslepenost zkalila mi zraky pro celou dobu tolika let

Což divu, že čeho neučinil jsem až dosud, veřejné, slovné odvolání, odřeknutí se bludů svých, že činím je dnes?

Pouhé odstoupení nedostačuje již mému svědomí. Žádám antiklerikální ligu za své vyloučení. Neboť neběží již o to, abych dospěl na cestu pokání, nýbrž o pokání samo, upřímné a úplné; vždyť rozervanost, kterou působily mi zmíněné nepravosti, ustoupila hanbě a studu za mé chyby; vždyť pláči-li dnes, neděje se tak z hněvu nebo ze zlosti, nýbrž z lítosti nad pohoršením, jehož jsem byl příčinou, jehož lituji z celého srdce, a jež se všemožně napravití vynasnažím.

Přijmětež, pane redaktore, upřímný pozdrav můj.“

Leon Taxil (Gabriel Jogand Pagès.)

Na základě toho veřejného osvědčení svolal předseda ligy antiklerikální členstvo odboru Garibaldiho ku slavné, důležité schůzi, v níž bude jednati se o „vyloučení občana Taxila“.

Tajemník odboru poslal i mně list zvací.

Všickni, kdož o tom zvěděli, radili, abych do schůze nechodil, z opatrnosti v příčině zuřivosti nepřátelských kolegů.

— Jsem vyzván, odpověděl jsem, a půjdu tedy. Znam ostatně bývalé druby své; většina jich jsou lidé dobří, svedeni arci, avšak poctivci. Nebojím se. Nezneužili by zajisté přesily své proti bezbrannému jednotlivci; nejsou sketami.

— Do schůze přijdou však také zednáři, varovali mne přátelé; všickni musí pak jednati společně, stačíť jediná jiskra, aby roznítla oheň vášně v rozčileném množství. Dovolte aspoň, aby vás několik přátel doprovodilo.

— Nikoli, půjdu sám. Jsem téměř jist, že ve schůzi budou také zednáři. Kdybych se objevil s družinou přátel, nemeškali by ihned poštvati svobodné myslitele, že přicházím s úmyslem bojovným, a srážka by se stala možnou. Sám jsa budu silnější.

Dne 27. července vydal jsem se tudíž do schůze ligy antiklerikální. Pro příhodu opatřil jsem se revolverem, kdyby snad proti mému tušení byly úklady činěny mému životu.

Schůze odbývala se v prostranné podzemní místnosti kavárny „Francie“. Sál byl nabit, a sotva vstoupiv rozeznal jsem již několik zednářů, kteří ač nebyli členy ligy, do schůze se vplížili.

Schůze byla již dávno zahájena, když jsem vešel, předsedal jí pan M. bývalý administrator „Radikální Republiky“, jemuž přidáni byli centrální pokladník ligy a tajemník odboru „Diderot.“

Předseda právě řečnil.

Zdá se, že mne nikdo neočekával, neboť příchod můj vzbudil opravdové ustrnutí.

— Jak! Ještě se sem odvažuje vkročiti! O té smělosti! ozývaly se hlasy se všech stran.

— Je šílený! posmívali se někteří.

Nelze popsati lomoz a zmatek, jaký tu nastal.

Předseda vida se tak nešetrně vyrušena v nejvýmluvnější právě části řeči své, zmítal podrážděně zvonkem. Konečně zavládlo jakés takés ticho

Pan M. jal se v prudkém hněvu ke mně mluvit.

— Jak! Tolik máte ještě drzosti, že odvažujete se vstoupiti mezi muže, kteří hodlají vás vyloučiti ze středu svého. Nejste přece šílenec! . . . Nikdy, ani na minutu v životě svém nevěřil jste v učení náboženské, a také nikdy věřiti nebudete . . . Jste licoměrník, . . . zbabělec! Jak, nyní, kdy získal jste sedmnáct tisíc stoupenců, kdy způsobil jste mocné hnutí antiklerikální, nyní opouštíte vše? K tomu nemáte práva! Toť zločin, a vy jste zrádce! . . . Lépe bylo by, kdybyste byl všechny shromážděné zde členy povraždil, než zraditi je tak hanebně! Vám svěřeny byly tyto duše! . . . Nás neoklamete! . . . Pravdou jest, že vám Vatikán bohatě zaplatil bídnou vaší zradu, a nedal-li vám dosud odměny za zločin ten, dostanete ji jistě brzy. Aj, nevěřím, že byste mohl dokázati, že nejste prodán!

Chtěl jsem odpověděti. Nevýslovný hluk povstal však, abych nebyl slyšán.

Nemáme již s vámi nic společného, řval předseda; jste sketa, že sem ještě přicházíte.

— Když jste nechtěli, bych přišel, proč jste mne zvali? zvolal jsem.

— Nikoli! nikoli! Nechceme slyšeti od vás ani slova!

Hluk a lomoz.

Jedni žádají, abych odešel; jiní tvrdí, že by bylo užitečno vyslechnouti mne.

Hlasováním bylo mi dáno slovo.

— Nepřišel jsem, abych se omlouval; vždyť sám žádal jsem za vyloučení, o kterém mluvíte. Vyhověv vašemu pozvání učinil jsem tak jen proto, abych vám ohlásil, že neopouštím vás ze zrady, jak mylně tvrdí pan předseda, neznaje bližších okolností. Zrádcem sluší nazvati vojevůdce, jenž voje své vydává nepříteli; zrádcem jest také tajný vyzvědač, který vyčihav své přátele, dává si zaplatiti zprávy zvěděné. Nuže, já nikdy nebyl u vás vyzvědačem, ani jsem vás protivníkům nevydal. Byl jsem arci dlouho vaším spojencem, pouze proto však, že domníval jsem se viděti pravdu ve věci anti-klerikální. Poznávám, že jsem se mýlil; a práva toho upírati mi nemůžete; opouštěje vás, nikterak vám neškodím, a nikomu z vás nebude doznati ani nejmenší škody z mého návratu ku přátelům z dob dětských. Jen tolik přišel jsem vám povědět. Řekněte, že odříkám se praporu svobodné myšlenky, nikoli však, že vás zrazuji . . .

Chtěl jsem ještě doložiti několik slov o přátelství, jež zachovati hodlám přes to vše osobám bývalých druhů svých, — neboť rozdíl ve smýšlení nevyklučuje náklonnost k jednotlivcům, — leč předseda bez sebe zlostí nenechal mne domluvit.

— Toť přespříliš! vzkřikl. Drzost toho bídніка nemá mezí. Společnost naše se zneuctívá poslouchajíc jej! . . .

I ohlašuje, že mne již k slovu nepřipouští.

Jeden z členů vyčítá mu nesnášenlivost. — Ať jen mluví, dokládá, ať vypoví, co mu libo, uvidíme později, co nám bude činiti.

Společnost odporuje.

— Pan Leo Taxil posmívá se vám i nám! volá předseda. Běda všem, kdož přijímají jeho urážky. Já však zbavuji ho slova a nedopustím, aby tu ještě ústa otevřel. Ať jen mlčí a přičiní se, aby nás brzy přítomnosti svojí zbavil.

Hluk a řev po celé síni.

— Ať mluví!

— Nesmí mluvit! Nikdy!

Několik pěstí obrací se na mne.

— Jděte do Lourd, syčí za mnou hlas.

— Neběží nyní o Lourdy, pravím klidně, ale o svobodu, o niž mne loupíte, nedopřávajíce mi ani slova.

— Do blázince s ním! ječí jiný.

— Nikoli, vždyť nejsem šílený. Uzříte to brzy, doufám, nerozumíte-li mi nyní.

Ve hrozné vřavě znovu ozývaly se četné hlasy:

— Ať mluví! Nechte jej mluvit!

— Nikdy! Ani slova!

Předseda i pomocníci jeho vzdávají se úřadu, a společnost volí za zástupce jejich členy ligy, kteří dopřávají mi slova.

Byl jsem nevýslovně dojat. Přemnozí z nejzuřivějších protivníků dnešních byli ještě před několika dny mými přátely. Srdce mi krvácelo, a smutno bylo mi rozejít se nepřátelsky s členy odborů, kteří většinou byli dobříci. Klnul jsem sobě, že jsem je tolik zklamal; a hluboká lítost zaujala mi srdce při myšlence, že sám největší jsem příčinou jejich zaslepenosti.

Se zrakem slzami zalitým vyslovil jsem jim vděčnost na kterou nikdy nezapomenu, za to, že nevěřili zednářským pomluvám v příčině poctivosti mé.

— Proč se nás tedy odříkáte? tázali se.

— Neodříkám se vás co přátel; nemohu však býti již vaším druhem v ligě, neboť pevné jest moje přesvědčení, že jsem příliš dlouho, bohužel, krácel po cestě nepravé... Domníváte li se, že moje veřejné osvědčení zavazuje vás k vyloučení mne ze společnosti své, přesvědčíte se později zkušeností, že není vám jednati s mužem, který by vám proto škoditi usiloval, a doufám, že mnozí z vás ještě dosti brzy přátelsky stisknou mi ruce, ba sdíleti budou i smýšlení moje.

— Ne, nikoli, jděte již!

Jeden člen ústřední komise přečetl po té můj list zaslaný „Universu“.

— Občane Taxile, doložil po té, spíše měl jste si mozek vystřeliti, než napsati takový dopis.

Sotva domluvil strhla se hádka mezi některými přítomnými a bývalým spoluprávníkem mým, jemuž vyčítali, že ihned nepodal ligě zprávu o změně mého smýšlení.

— Nejsem členem ligy, odpověděl tento, a jest mi toliko starati se o záležitosti listu, který i po odstoupení vrchního redaktora zůstal svému programu věren. Taxil byl mým dávným přítelem, nebylo tudíž na mně počovati vás o smyslu posledního jeho článku, sami mohli jste se domysleti jeho významu. Ostatně nemyslete, že mlčeli jsme já i žena jeho. Ba, vše, co slyší tu dnes od vás, bylo mu již, důrazněji ještě slyšeti po celé dva měsíce i od nás.

Slova tato jsou pravdiva. Žena i spolupracovníci záhy seznali, že toužím po veřejném odčinění, a neustáli od té chvíle útočiti na mne s největším úsilím a nesčetnými výčitkami. Nevýslovné bylo mi snášeti útrapy od milé, zaslepené ženy; nevím, jak jsem mohl odolati prosbám jejím.

Leč vyznání to v příčině domácích bouří mých neukojilo svobodné myslitele, zuřící na mne a neschopné citu spravedlnosti k ženě rovného s nimi smýšlení.

— Jeho žena! jali se volati, jeho žena souhlasí s ním, a hraje úlohu svou ještě dovedněji než manžel sám!

Hle, toť její odměna za to, že chtěla setrvati při antiklerikalismu.

Schůze chýlila se ku konci.

Ve zmateném hluku vypravovali tu o mně všechny historky objevivší se mezi nepřátely mými hned v den mého obrácení.

— Jest jisto, že se pravidelně zpovídal; žena jednoho kolegy viděla jej minulé neděle u přijímání! Zajisté ani nepřestal se zpovídati a klamal tak po celých sedmnácte let svobodnou myšlenku i přívržence její. Jest nástrojem jesuitů; dávno již vymyslili si uchystati světu takové divadlo. Antiklerikalism jeho byl toliko prostředkem k okázalému obrácení.

Což divu, že jsem řečí podobných mlčky nevyslýchal!

Na konec vyvolal předseda návrh, který jednohlasně byl schválen:

„Poněvadž Gabriel Jogand-Pagès, zvaný Leo Taxil, zakladatel Ligy antiklerikální, odřekl se všech zásad, jež byl hájil, zradil svobodnou myšlenku i všechny stoupence své protináboženské, usnází se přítomní zde členové ligy, ve schůzi dne 27. července 1885, že bez ohledu na příčiny Taxilem udávané odsuzují bídné jeho jednání a vylučují jej z ligy antiklerikální jakožto zrádce a odpadlíka.“

— Odříkám se svobodné myšlenky, zvolal jsem, nikdy však jsem nikoho nezradil ani nezradím.

A klidně jako jsem byl přišel, odcházel jsem ze síně za nesmírného hluku, hrozeb a sykotu.

Po vyloučení došlo mne mnoho listů od různých členů ligy.

Velmi mnozí tvrdili, že mne litují. Tři nebo čtyři zasypali mne hanou. Jistá svobodomyšlná paní, jež nebyla sice členem ligy, ale vždycky se zájmem sledovala můj protináboženský boj, dopsala mé choti radíc, aby dala mne dobře střežiti v přesvědčení, že jsem šílený. Nabízela jí statek svůj, kde mohl bych dleťi v příjemném, blahodárném klidu, jenž by mne pozdravil.

Jiný list obdržel jsem od tajemníka antiklerikální jednoty toulonské, kterýž nedlouho přede mnou poznal bídu svou a oči pro pravdu otevřel.

Byl to muž velmi tolerantní. Žena jeho povážlivě onemocněvši přála si býti zaopatřena svátostmi umírajících. Muž neodepřel jí poslední žádost a dal zavolati kněze. I pohřeb zemřelé byl vykonán s obřady církevními.

Jednání takové vzbudilo hořkost nepřátel, kteří jali se mu je prudce vyčítati řkouce, že bylo povinností jeho zabrániti ženě v plnění náboženských požadavků.

Tajemník antiklerikální unie poděkoval se po té z úřadu svého; nesnášenlivost druhů osvítila jeho rozum. Dnes jest upřímným katolíkem, plným horlivosti; obrácení jeho řadí se k nejvroucnějším úkonům tohoto druhu.

Nazejtří po památném dni mého boje s bývalými kolegy navštívil mne hlavní redaktor londýnského listu Catholic Times, jenž pohovořiv se mnou dlouho, vyzval mne, abych se představil Monsignoru di Rende, papežskému nunciovi v Paříži.

S radostí nemalou přijal jsem vyzvání tolik čestné pro mne nehodného.

Monsignor přijal mne s velikou laskavostí. Vyptával se na dětství mé i na příčiny, jež mne byly od církve odtrhly. Nezamlčel jsem ničeho. Při vypravování mém o vězení mettrayském zvolal útrpně: — Ubohé dítě! ubohé dítě! trest tuhý arci pro vás nebyl Budiž vám vlastní zkušenost aspoň dobrou rádkyňi, a poněvadž vaše obrácení popouzí k hněvu osoby vám blízké, buďte k nim jen ještě vlídnějším.

Vypověděl jsem hodnostáři duchovnímu všechny zámysly své.

Bylť se mne otázal, co hodlám začíti.

— Domácnost má stala se sídlem tuhé neshody; jsem zoufalý. Rozejdeme se se ženou v dobrotě. Co mne se týče, nejraději bych zmizel. Půjdu do některého kláštera, abych tu v tuhém pokání a na modlitbách želel až do smrti hříchů svých. Jeden z lyonských přátel mých stará se mi již o místo.

Nuncius reschválil tyto plány mé.

— Nedejte se strhnouti nerozvázným hnutím, jehož byste snad později litoval. Klidu myslím ovšem, že je vám nyní třeba, leč klidu pouze krátkého,

pokud byste as zjednal míru duši své. Nebyloť by dobré, abyste v tomto stavu duševním činil rozhodnutí určitě. Především nemáte práva opouštět svou malou rodinu; vy sám vnesl jste v domácnost svou odpor k náboženství a pravým pokáním bude vám nyní snášeti bezbožnost A proč by také Bůh, prokázav tolik milosrdenství vám samému, neotevřel i srdce vašich milých, pro pravdu svou? Modlete se jen; buďte dobrotivým, milosrdným a vynikejte trpělivostí; milujte rodinu svou z celého srdce; žena vaše i děti poznají záhy, že církev neoloupila je ani o jedinou částku lásky vaší, a zkouška tato, jinak spravedlivá a zasloužená s milostí Boží také konce svého dospěje.

Dojat poděkoval jsem Monsignorovi za útěšná slova a klesl k nohám jeho — Nechtež, prosil jsem, ať v osobě vaší odprosím Svatou Stolicí a vyslovím jí upřímnou lítost svou za život minulý, jakož i úctu a poslušnost neobmezenou v přítomnosti i pro doby budoucí.

Hodnostář mi požehnal a pozvedl mne.

— A nyní, příteli, přijmětež políbení otcovo, pravil. Vrhhl jsem se v náruč jeho, sprostěn církevní klatby, jež byla dosud na mně lpěla.

Dne 31. srpna odešel jsem na čtyři dny do kláštera v okolí Paříže, abych vykonal duchovní cvičení. Toužil jsem celým srdcem po rozhrěšení, neboť dne 24. dubna nemohl mne kněz vyzpovídati nemaje k tomu moci.

Bývalí kolegové moji tvrdili arci, že se zpovídám, ano již i u přijímání mne viděli, bohužel, bylo vše to jen pouhou jejich smyšlenkou, jak u nich častěji se stává.

Teprve 1. září dostalo se mi milosti, že byl jsem připuštěn ku zpovědi. Tři dny trávil jsem po té na rozjímání a modlitbách, načež 4. dne měsíce září zplnomocněn byl Pater C., aby mne rozhřešil.

Leč milá žena má neustávala v hněvu svém, a žádala rozhodně za odloučení. Vnuká mi hrůzu, říkala o mne, mluvíc jak myslila.

Odhodlal jsem se tedy vyhověti jí; na štěstí netrvalo odloučení naše dlouho.

Spojení desítileté nelze zrušiti úchylkami v smýšlení.

Dne 12. listopadu po několika návštěvách svolila žena má, žíti zase se mnou a sice ve vzájemné snášenlivosti v příčině přesvědčení.

Zbývalo mi však ještě vykonati zamýšlenou pouť.

Přál jsem si uzříti dobrou tetu svou, jejížto oběti a modlitby vymohly moje obrácení.

I odejel jsem do Lyonu, kdež bylo se mi setkatí s otcem, jenž přes pokročilý věk svůj nemeškal vydati se na dalekou cestu, aby mne spatřil. Dne 15. listopadu zasvitl mi konečně blažený den, v němž obnovil jsem své první svaté přijímání v malé kapli kláštera Panny Marie ve čtvrti svatého Ireneje, zcela blízko u Fourvières.

Nazejtří uzřel jsem Mongré, požehnaný stánek blahých dnů mého dětství a podivnou přízní Boží sešel se tu s výborným Paterem Samuelem, kterýž mne k prvnímu přijímání byl připravoval. I on stanul zde toliko cestou.

Dne 18. uvítala mne moje domácnost již na dobro.

Přes všechny naděje ženy mé a přes vůli její bylo se jí vzdáti řízení knihkupectví ve školní ulici.

Na začátku roku 1885 byl finanční stav antiklerikálního vydavatelství následující:

Aktiva (material, zboží a hotovost v pokladnách) obnášela 600.000 franků; passiva (běžné dluhy a účty dodavatelů) 75.000 franků; peněz v oběhu bylo měsíčně od 25.000 do 30.000 franků.

Uvádím tato čísla, abych odpověděl na pomluvy republikánů, neboť mnozí svobodomyšlní žurnalisté nemohouce pochopiti moje obrácení a vi douce zřejmě, že nejsem šílený, napsali, že vrátil jsem se k církvi, poněvadž mi antiklerikalism již mnoho nevynáší.

Když pak v prosinci r. 1885 knihkupectví ve školní ulici pokleslo tak, že nezbyvalo než zavřítí je a ve veřejné dražbě prodati zboží i starý papír, bylo mi důležité dokázati, že obrácení moje nebylo nikterak následkem úpadku, nýbrž předcházelo jej o mnoho měsíců.

Poděkování moje ze členství svobodné myšlenky a z vrchního redaktorství Antiklerikální republiky, jakož i výslovné vyjádření, že ani řádky proti náboženství do tiskárny nedodám, zasadilo zmíněnému knihkupectví smrtelnou ránu, veřejné pak osvědčení mé ze dne 23. listopadu ubilo je docela.

Smělou lži jest tedy tvrzení, jakoby úpadek antiklerikálního knihkupectví byl mne učinil znovu křesťanem. Dne 23. dubna 1885 kynula domu tomuto skvělá obchodní budoucnost.

Podobně však lhou jiní, kdož hlásají, že se obracím, abych žil ve klidu, když jsem si byl nahromadil bohatství.

Pravdou jest, že opouštěje knihkupectví vzal jsem s sebou toliko několik knih ku práci a svoje šatstvo, žena moje pak, obětí jsouc situace, o níž neměla tušení a která ji k hněvu popuzovala, vydala všechno jmění svoje do posledního haléře zabavovatelům knihkupectví.

Mnozí lidé diví se také, že knihkupectví klesnuvši nenalezlo nového podnikatele.

Podnikatelů takových bylo dosti; všickni žádali však, abych dovolil jim vydati znovu rozebraná antiklerikální díla má, jež tvořila nejdůležitější část důchodů.

To však nedovolilo mi svědomí. Či nebylo mou svatou povinností proaktiviti se novému vydání mých bídných, odvolaných spisů, nehledě na jakékoli následky?

Než dosti již omluv. Nechť republikáni a svobodní myslitelé prisuzují obrácení mému pohnutky třeba nejpodlejší, vše mi lhostejno.

Či mohli by nevěřící, ve všem všudy jen hmotu hledající hleděti na obrácení nevěrce jinak než ze stanoviska čistě hmotného?

Politujmež ubohých zaslepenců! Nejsou s to, aby pochopili nevýslovné blaho svědomí, jež konečně bylo nalézti klidu.

Aj, kéž katolíci věřící, již oceniti umí milosrdenství nebes, modlitby svoje přidají k modlitbám mým prosíce Pána, aby daroval mi milost setrvání.

Kéž modlí se i za miláčky mé, jakož i zvláště za duše nešťastné, které jsem byl spisy svými oklamal a od náboženství odvrátil!

Psáno v Paříži, dne 25. prosince 1886.

